

Barnhushållens ekonomi

Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2024

Vårt diarienummer: "FK 2023/030399"
Upplysningar: Analytiker Trude Warner
010-111 92 33
trude.warner@forsakringskassan.se
Webbplats: www.forsakringskassan.se

Innehåll

Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2024.....	1
Sammanfattning.....	4
Hushållens inkomster beräknas fortsätta minska	4
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till höjd levnadsstandard bland barnhushållen.....	4
Andelen med låg inkomststandard är särskilt hög bland ensamstående mammor med flera barn.....	5
Familjepolitikens utjämnande effekt större bland hushåll med låga inkomster.....	6
Något större steg mot ett mer jämställt uttag av föräldrapenning	6
Slutsatser	7
Inledning.....	8
Uppdraget.....	9
Syfte, mål och övergripande frågeställningar.....	9
Utgångspunkter för tolkning och analys	10
Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer.....	14
Sammanfattande iakttagelser	14
Hushållens reala inkomster beräknas ha fortsatt minska under 2023.....	15
Den ekonomiska familjepolitiken har störst betydelse för ensamstående mammor med många barn.....	19
Den största delen av den ekonomiska familjepolitiken går till hushåll med låga inkomster	22
Ekonomiskt utsatta barnhushåll.....	24
Sammanfattande iakttagelser	24
Hur mäter man ekonomisk utsatthet?	25
Andelen med relativ låg ekonomisk standard beräknas ha ökat något bland ensamstående med barn	27
Ensamstående föräldrar har oftare låg ekonomisk standard under flera år i följd.....	31
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska ekonomisk utsatthet, särskilt bland ensamstående mammor	33
Andelen med låg inkomststandard är särskilt hög bland ensamstående mammor med flera barn.....	36
Försörjningsstöd är vanligast bland ensamstående mammor	38
Olika mått på ekonomisk utsatthet fångar olika saker	40
Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn..	43
Sammanfattande iakttagelser	43
Den ekonomiska familjepolitikens inkomstutjämnande effekt kvar på samma nivå men bidragens betydelse minskar.....	44

.....	44
Familjeersättningarna minskar inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn	44

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap 47

Sammanfattande iakttagelser	48
Något större ökning av pappors uttag efter några år med svag utveckling	48
Mammors genomsnittliga uttag av obetalda dagar minskar något	55
Få dagar tas ut efter barnets 2-årsdag och uttaget är jämnt fördelat	59

Diskussion..... 62

Barnhushållens inkomster beräknas ha fortsatt minska under 2023	62
Ekonomisk utsatthet är särskilt vanligt bland ensamstående	63
Familjeersättningarna utgör en mindre del av inkomsten	64
Ett lite större steg mot ett mer jämställt föräldraskap efter en period med svag utveckling.....	65

Referenser 68

Bilaga 1. Förändringar inom den ekonomiska familjepolitiken..... 71

Bilaga 2. Rekommendationer, regeländringar och förändrade uttagsmönster under coronapandemin..... 73

Bilaga 3. Metodologisk fördjupning 75

Data.....	75
Vad är ett barnhushåll och hur många finns det?	76
Metodologiska överväganden	78
Definitioner	79
Att mäta jämställt föräldraskap.....	81
Avgränsningar i definitionen av jämställdhet.....	84
Median, medeltal, kvintiler, deciler och percentiler	84
Gini-koefficienten och koncentrationskoefficienten.....	85

Sammanfattning

Den här rapporten är ett svar på ett återkommande regeringsuppdrag till Försäkringskassan. Syftet är att undersöka i vilken mån den ekonomiska familjepolitikens olika ersättningar, här kallade familjeersättningar, bidrar till att målen med den ekonomiska familjepolitiken nås.

Målen för den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, minskade skillnader i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn och ett jämställt föräldraskap.

Ersättningarna från den ekonomiska familjepolitiken kan delas in i tre olika grupper: försäkringar, generella bidrag och behovsprövade bidrag.

De indikatorer som presenteras i rapporten kan inte i sig utläsas som mått på måluppfyllnad. Däremot kan indikatorernas utveckling över tid ses som ett underlag för bedömning av hur måluppfyllnaden utvecklas. Uppgifter för 2023 har tagits fram med hjälp SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (Fasit). Det innebär att en framskrivning av information görs för att få en beskrivning av situationen 2023.

Hushållens inkomster beräknas fortsätta minska

De reala inkomsterna har ökat under lång tid. Under 2022 bröts den uppåtgående trenden och inkomsterna minskade. Detta beror framför allt på en högre inflation som gör att det reala värdet av hushållens inkomster har minskat. Minskningen beräknas fortsätta under 2023.

Fram till 2022 ökade de reala inkomsterna i samtliga hushållstyper. Utvecklingen var starkare i hushåll med höga inkomster vilket innebär att inkomstspridningen ökade. Minskningen under 2022 var störst bland hushåll med de högsta inkomsterna vilket ledde till att inkomstspridningen minskade. Under 2023 beräknas minskningen vara mer lika i alla hushåll men något större bland hushåll med låga inkomster vilket leder till att inkomstspridningen ökar något. Låga inkomster är vanligare bland ensamstående med barn och särskilt bland ensamstående mammor med flera barn. Bland sammanboende utan barn finns fler med höga inkomster.

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till höjd levnadsstandard bland barnhushållen

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till förbättrad levnadsstandard för barnhushållen, framför allt bland de med lägre inkomster. Under 2023 beräknas 7,6 procent av barnhushållens inkomster komma från den

ekonomiska familjepolitikens ersättningar. Störst betydelse har ersättningarna för ensamstående mammor, och särskilt mammor med tre eller flera barn. Bland ensamstående mammor med tre eller flera barn utgör ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken 31 procent av inkomsten, varav 17 procent utgörs av behovsprövade bidrag. För ensamstående pappor och sammanboende är betydelsen betydligt mindre. För sammanboende utgör försäkringarna en större andel än hos ensamstående.

Olika typer av hushåll får olika stor del av ersättningarna inom den ekonomiska familjepolitiken. De behovsprövade bidragen betalas ut i betydligt högre utsträckning till ensamstående mammor jämfört med deras andel av barnhushållen. De generella bidragen betalas å sin sida ut i något större utsträckning till hushåll som består av sammanboende med minst tre barn jämfört med hushållens andel av samtliga barnhushåll.

Andelen med låg inkomststandard är särskilt hög bland ensamstående mammor med flera barn

Familjeersättningarna har stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen, men det finns ändå en grupp barnhushåll som har en ekonomiskt ansträngd situation. Hur vanligt ekonomisk utsatthet är beror i hög grad på vilket mått som används. Oavsett mått är ekonomisk utsatthet vanligare bland vissa grupper av barnhushåll, till exempel ensamstående mammor och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar.

Under 00-talet ökade andelen hushåll med en inkomst lägre än 60 procent av medianinkomsten i befolkningen, relativ låg ekonomisk standard. Andelen ökade i alla hushållstyper men mest bland ensamstående föräldrar. De senaste tio åren har utvecklingen varit mer stabil, även om det skett en mindre ökning i flera av grupperna. Efter att ha minskat under 2022, beräknas andelen med relativ låg ekonomisk standard ha ökat bland ensamstående med barn 2023.

Sett över tid har den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska relativ låg ekonomisk standard minskat. Räknar man bort den ekonomiska familjepolitikens ersättningar från hushållens disponibla inkomster hade förekomsten av relativ låg ekonomisk standard varit lika stor under 2023 som vid millennieskiftet, omkring 24 procent. Vid millennieskiftet bidrog den ekonomiska familjepolitiken till att minska förekomsten av relativ låg ekonomisk standard från 24 procent till 8 procent. 2023 beräknas den ha bidragit med en minskning från 24 procent till 15 procent.

Till skillnad från relativ låg ekonomisk standard beräknas andelen hushåll med låg inkomststandard, som anger att hushållets inkomster är lägre än dess nödvändiga utgifter, ha minskat under 2023 jämfört med 2022. Under 2023 beräknas 4,6 procent av barnhushållen ha levt med låg

inkomststandard jämfört med 5,1 procent 2022. Minskningen är störst bland ensamstående med barn.

Andelen med låg inkomststandard är störst hos ensamstående mammor. Ensamstående mammor med minst tre barn är särskilt utsatta där drygt 20 procent beräknas ha haft låg inkomststandard under 2023.

Familjepolitikens utjämnande effekt större bland hushåll med låga inkomster

Under den senaste tjugoårsperioden har den omfördelande effekten, mätt i bidrag till Gini-koefficienten, minskat betydligt. Det här är samstämmigt med att familjeersättningarna under samma period utgjort en allt mindre del av barnhushållens inkomster. Under de senaste åren har minskningen av den omfördelande effekten planat ut och beräknas ha varit något större under 2023 jämfört med 2022.

Familjeersättningarna höjer medianen av den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet mest för ensamstående kvinnor med flera barn. Inkomstskillnaderna mellan hushåll med och utan barn är större ju högre inkomsterna är. Bland hushåll med låga inkomster bidrar de familjepolitiska transfereringarna i hög grad till att jämna ut inkomstskillnaderna mot hushåll utan barn. I hushåll med högre inkomster bidrar inte familjepolitiken till utjämning i motsvarande omfattning.

Något större steg mot ett mer jämställt uttag av föräldrapenning

Efter en period med svagare utveckling mot att föräldrapar delar mer lika på föräldraledigheten under barnets två första levnadsår ökade pappors andel av både föräldrapenning och den totala föräldraledigheten för barn födda 2021.

Även andelen par med ett jämställt uttag ökade och andelen par där mamman tar ut mer än 80 procent av föräldrapenningen minskade för barn födda 2021.

I takt med att mammor har minskat sitt uttag av föräldrapenning har de ökat sitt uttag av obetald ledighet. För barn födda 2021 sjunker dock mammors uttag av både ersatta och ej ersatta dagar.

Pappors andel av dagar med föräldrapenning och skattad föräldraledighet är högre ju högre utbildningsnivå som föräldrarna har. Över tid har däremot ökningen av pappans andel varit störst i grupperna med lägst utbildningsnivå.

Slutsatser

Familjeersättningarna har stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen. De har särskilt stor betydelse bland barnhushåll med låga inkomster, där ensamstående mammor ingår. På så sätt bidrar den ekonomiska familjepolitiken till att minska förekomsten av låg ekonomisk levnadsstandard i hushåll där behovet är stort. Samtidigt ser vi att familjepolitikens andel av inkomsten beräknas ha minskat bland ensamstående mammor med flera barn. Ensamstående mammor får en stor del av sin inkomst från behovsprövade och generella bidrag. Om familjepolitiken ska bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer på samma sätt i framtiden kan ersättningsbeloppen i de behovsprövade och generella bidragen behöva höjas i takt med priserna.

De familjepolitiska transfereringarna beräknas bidra mer till att sänka Gini-koefficienten under 2023 jämfört med 2022. Familjeersättningarna bidrar mest till att minska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn i gruppen med de lägsta inkomsterna. Inkomstskillnaderna mellan hushåll med och utan barn är större ju högre inkomsterna är. Den ekonomiska familjepolitiken bidrar därmed i viss utsträckning till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn.

Mammors andel av både obetald och betald föräldraledighet är fortsatt betydligt större än pappors. Pappors andel av både föräldrapenning och obetald föräldraledighet ökar långsamt. Efter en period med svagare utveckling mot ett jämställt uttag ökade pappors andel av både dagar med föräldrapenning och den totala ledigheten, inklusive ej ersatta dagar, för barn födda 2021. Även andelen par med ett jämställt uttag ökade och andelen par där mamman tar ut mer än 80 procent av dagarna med föräldrapenning minskade för barn födda 2021.

Inledning

Den ekonomiska familjepolitiken ska enligt regeringens budget för 2023 bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, samt minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn. Den ekonomiska familjepolitiken ska även bidra till ett jämställt föräldraskap (Prop. 2022/23:1). Syftet med den här rapporten är att undersöka i vilken utsträckning den ekonomiska familjepolitiken kan sägas bidra till dessa mål.

Den ekonomiska familjepolitikens ersättningar kan delas in i tre olika delar: försäkringar, generella bidrag och behovsprövade bidrag. Försäkringarna utgörs av föräldraförsäkringen, där föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning, graviditetsspenning, barnpension, efterlevandestöd till barn och pensionsrätt för barnår ingår.¹ Dessa ersättningar kompenserar för förlorad inkomst i samband med frånvaro från arbetet på grund av till exempel vård av barn. I de flesta fall baseras ersättningen från försäkringarna på tidigare inkomster. De generella bidragen omfattar barnbidrag och adoptionsbidrag, vilka karaktäriseras av att ett lika stort belopp betalas ut till alla hushåll som uppfyller vissa villkor. Dessa bidrag är därmed inte inkomstrelaterade. De behovsprövade ersättningarna omfattar bostadsbidrag, underhållsstöd, vårdbidrag, samt omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning till barn med funktionsnedsättning. Rätten till dessa ersättningar avgörs utifrån familjens behov och/eller inkomst.

År 2023 bodde sammanlagt cirka fem miljoner individer i Sverige i ett barnhushåll². Av dessa bodde nästan 870 000 (vuxna och barn) i hushåll med en ensamstående förälder. De flesta, nästan 4,2 miljoner, bodde i hushåll med sammanboende föräldrar och minst ett barn.

Under 2023 uppgick Försäkringskassans utbetalningar av ersättningar riktade till barnfamiljer till drygt 91,5 miljarder kronor (Försäkringskassan 2024). Vid sidan om Försäkringskassans ersättningar finns andra familjepolitiska förmåner i form av subventionerade tjänster, såsom barnomsorg, fri tandvård för barn, fri sjukvård för barn och fri mödravård för den gravida och födande föräldern. Det är dock viktigt att ha i åtanke att även skatter, arbetsmarknad, inflation och ränteläge är faktorer som har stor betydelse för barnfamiljernas ekonomiska situation.

Syftet med den här rapporten är att visa hur den ekonomiska familjepolitikens ersättningar samlat påverkar barnhushållens ekonomi. Rapporten innehåller inte någon djupgående analys av specifika ersättningar eller regeländringar. Eftersom ett flertal förändringar i barn- och familjeersättningarna har genomförts relativt nyligen (se bilaga 1, Tabell 3),

¹ Barnpension, efterlevandestöd till barn och pensionsrätt för barnår administreras av Pensionsmyndigheten.

kan rapporten dock fungera som en indikation på hur sådana förändringar påverkar ekonomin för aggregerade grupper av barnhushåll. I bilaga 2 finns dessutom en sammanställning av rekommendationer, tillfälliga regler och förändrade uttagsmönster under coronapandemin (se även Försäkringskassan 2022).

Uppdraget

Försäkringskassan ska enligt regleringsbrevet för 2024 presentera och analysera utvecklingen av de indikatorer för den ekonomiska familjepolitikens måluppfyllelse som tidigare tagits fram i samråd med Socialdepartementet (Socialdepartementet 2023). Riksförsäkringsverket och Försäkringskassan har haft liknande uppdrag i omgångar sedan 2003.

Den här rapporten blir den sextonde i ordningen. Rapporten utgör den andra delen i svaret på regeringsuppdraget. Den första delen består av ett tabellverk där indikatorerna presenteras som okommenterad statistik, som levererades den 17 april 2024. Den här rapporten presenterar och analyserar ett urval av den statistik som tabellverket innehåller.

Syfte, mål och övergripande frågeställningar

Syftet är att mäta måluppfyllelsen för den ekonomiska familjepolitiken. Det betyder att vi ska analysera om och i vilken grad den ekonomiska familjepolitiken når följande mål:

- att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer
- att minska skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn
- att bidra till ett jämställt föräldraskap.

Målet är att Socialdepartementet, Försäkringskassans ledning och andra intressenter ska kunna följa och förstå utvecklingen av den ekonomiska familjepolitiken och dess betydelse för olika grupper av barnhushåll.

Frågeställningar

I rapporten följer vi måluppfyllelsen för de tre målen genom att studera ett antal indikatorer. Indikatorerna redovisas under respektive fråga nedan.

1. Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer?

Den ekonomiska familjepolitikens fördelning över olika grupper av barnhushåll och hushåll i olika delar av inkomstfördelningen.

Den ekonomiska familjepolitikens andel av hushållens ekonomiska standard i olika grupper av barnhushåll.

Barnhushållens inkomst, inkomstutveckling och en jämförelse med andra typer av hushåll.

Förekomsten av olika mått på ekonomisk utsatthet i olika grupper av barnhushåll, jämförelse med andra grupper av hushåll, och utveckling över tid.

Förekomsten av ekonomisk utsatthet i olika grupper av barnhushåll om den ekonomiska familjepolitiken räknas bort från den hushållsinkomsterna och utvecklingen av det över tid.

2. Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till att minska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn?

Den ekonomiska familjepolitikens förmåga att minska inkomstjämligheten i befolkningen som helhet (mätt i bidrag till Gini-koefficienten).

Den ekonomiska familjepolitikens förmåga att utjämna inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn.

3. Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till ett jämställt föräldraskap?

Fördelningen av föräldrapenning, och hur vanligt det är att dela jämställt³ på den under barnets två första levnadsår.

Fördelningen av skattad föräldraledighet, och andelen som ”delar jämställt” under barnets två första år.

Fördelningen av föräldrapenning mellan barnets två- och fyraårsdag.

Utgångspunkter för tolkning och analys

Resultaten för de två första frågeställningarna baseras på data från flera olika datakällor från Statistiska Centralbyrån (SCB): Hushållens ekonomi (HEK) för åren 1998–2013 och Statistiskt analysregister (STAR) för åren 2015–2023. Uppgifter för 2023 har tagits fram med hjälp SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (Fasit). Det innebär att SCB gör en framskrivning⁴ av information för att få en beskrivning av situationen 2023. Vissa uppgifter hämtas även från Longitudinell integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier (LISA).

Resultaten för den tredje frågeställningen om jämställt föräldraskap baseras på bearbetningar av data från Försäkringskassans datalager STORE.

Samtliga datakällor, urval och simuleringsmodellen Fasit finns mer utförligt beskrivna i rapportens metodbilaga. Där beskrivs även de statistiska analyserna, teoretiska och operationella definitioner av begrepp som

³ Båda föräldrarna tar minst 40 % av det totala uttaget under perioden.

⁴ Eftersom faktiska värden för 2023 saknades vid analysens och rapportens genomförande görs en framskrivning som innebär att informationen för 2023 är baserade på prognostiserade och inte faktiska värden.

barnhushåll, disponibel inkomst per konsumtionsenhet, ekonomisk utsatthet och jämställt föräldraskap.

Det är viktigt att ha i åtanke att det dataunderlag som ligger till grund för indikatorerna är baserat på uppgifter om folkbokföring i Sverige. Endast personer som bor i Sverige hela året finns med i underlaget för respektive år. Till exempel asylsökande, EU-migranter och personer som inte beviljats uppehållstillstånd ingår därför inte. Samtidigt har asylsökande familjer mycket låga inkomster, särskilt de som enbart får dagpenning för asylsökande och inte har rätt till ersättningar från socialförsäkringen.

De resultatindikatorer som presenteras i rapporten belyser betydelsen av olika delar av den ekonomiska familjepolitiken. I uppdraget ingår att analysera både måluppfyllelsen under 2023 och utvecklingen över tid. Indikatorerna kan i sig inte utläsas som mått på måluppfyllnad. Däremot kan deras utveckling över tid ses som ett underlag för bedömning av hur måluppfyllnaden utvecklas. De flesta indikatorer presenteras dels för 2023, dels som en längre tidsserie. Särskilt fokus ligger på att kommentera förändringar som inträffat under 2022 och 2023.

Resultaten redovisas uppdelat på olika aggregerade grupper av hushåll, kallade hushållstyper, vilka baseras på ett antal bakgrundsfaktorer:

- antal barn
- om de vuxna är ensamstående eller sammanboende
- den vuxnas kön (för ensamstående)
- om den vuxna har barnet/barnen boende hos sig på heltid eller växelvis (enligt SCB:s skattning. Denna uppdelning görs enbart för ensamstående även om sammanboende också kan ha växelvis boende barn)
- om de vuxna i hushållet är födda i Sverige eller inte
- om de vuxna i hushållet har varit folkbokförda i Sverige i mindre än fem år (för hushåll där den/de vuxna inte är födda i Sverige)
- om de vuxna i huvudsak försörjer sig genom arbete eller inte.⁵

Alla uppdelningar görs inte för alla indikatorer.

När man jämför resultat över tid är det viktigt att ha i åtanke att det kan ske förändringar i antalet hushåll som ingår i varje hushållstyp, både i absoluta tal och relativt andra hushållstyper, mellan åren. Det kan i sin tur medföra att förändringar över tid förstärks eller döljs. Bland annat har andelen

⁵ Att vara försörjd genom arbete definieras som att arbetsinkomsten utgör minst två prisbasbelopp samtidigt som arbetsinkomsten utgör minst hälften av individens sammanlagda inkomst. Ett hushåll med en ensamstående vuxen definieras som försörjt genom arbete om den vuxna uppfyller dessa villkor, annars inte. Ett hushåll med sammanboende vuxna definieras som helt försörjt genom arbete om minst två vuxna i hushållet uppfyller villkoren, delvis försörjt genom arbete om minst en men inte alla vuxna i hushållet uppfyller villkoren, och inte försörjt genom arbete om ingen vuxen i hushållet uppfyller villkoren.

hushåll utan barn ökat över tid, framför allt hushåll där en vuxen bor ensam. Denna typ av hushåll har ofta relativt god ekonomi så när gruppen växer bidrar det till att medianinkomsten i befolkningen ökar. Samtidigt har antalet hushåll där de vuxna är utrikesfödda ökat. Dessa hushåll har en hög förekomst av ekonomisk utsatthet, vilket bidrar till att driva upp förekomsten av ekonomisk utsatthet bland barnhushållen i stort.

Det sker också förändringar inom grupperna. Till exempel kan ålderssammansättning, utbildningsnivå och arbetslivserfarenhet förändras på olika sätt i olika hushållstyper över tid. Dessa förändringar sker över lång tid och det är därför svårt att bedöma hur de påverkar indikatorernas utveckling.

Ett exempel är att sammansättningen av gruppen utrikesfödda föräldrar förändras över tid beroende på vilka grupper som invandrat till Sverige under olika perioder. Det kan i sin tur påverka gruppens förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden. Andelen av de utrikesfödda som har kort vistelsetid i Sverige, och därför lägre inkomster, förändras också över tid eftersom antalet personer som söker uppehållstillstånd i Sverige varierar. Ett annat exempel är att föräldrars ålder vid första barnets födelse ökat över tid och samtidigt varierar över landet. Äldre föräldrar har ofta en starkare förankring på arbetsmarknaden, vilket påverkar inkomsterna och risken för ekonomisk utsatthet.

Vissa tidsseriebrott påverkar indikatorernas utveckling

En annan viktig metodologisk reservation i tolkningen av resultaten gäller den ekonomiska standarden⁶ bland ensamstående föräldrar.

Försörjningsbördan för ensamstående föräldrar kan vara överskattad och därmed leda till att den ekonomiska standarden underskattas. Det beror på att barn antas leva med den förälder som de är folkbokförda hos, trots att drygt 35 procent av barn till särlevande föräldrar i dag bor växelvis hos föräldrarna (Statistiska Centralbyrån 2014). Detta påverkar även jämförelser mellan grupper och över tid.⁷ Från och med 2019 innehåller Fasit, som ligger till grund för flera av indikatorerna i rapporten, en skattning av vilka barn som bor växelvis. Skattningen tas fram med en sannolikhetsmodell som SCB skapat utifrån en enkät som besvarats av föräldrar som inte bodde

⁶ Den disponibla inkomsten är den inkomst ett hushåll kan använda till konsumtion och sparande. Den disponibla inkomsten viktas i förhållande till hushållets försörjningsbörda med hjälp av konsumtionsenheter. Läs gärna mer om disponibel inkomst per konsumtionsenhet i metodbilagan.

⁷ I 2017 års upplaga av Barnhushållens ekonomi (Försäkringskassan 2017) presenterades känslighetsanalyser gjorda för att skatta betydelsen av växelvist boende barn på resultaten. Analyserna visade att felestimeringen är mycket liten i de relativt aggregerade grupper av hushåll som presenteras här, men att stora skillnader kan förekomma i hur många som omfattas av låg ekonomisk standard inom gruppen ensamstående med barn, beroende på om hushållet har växelvist boende eller heltidsboende barn, eller en kombination. I denna version var rapporten har vi för vissa indikatorer delat upp ensamstående föräldrar baserat på om de har barn boende hos sig på heltid eller växelvis, se Figur 3 och Figur 10.

ihop med barnets andra förälder. Undersökningen genomfördes första gången under 2012 och 2013 och sedan igen under 2022.

Skattningen används för att ge en mer korrekt bild av den ekonomiska standarden för hushåll med växelvist boende barn. Skattningen av växelvis boende finns enbart för åren 2019 och framåt. Skattningen ger en mer rättvisande bild av barnhushållens ekonomi; tidsserier som finns i rapporten använder därför skattningen från och med 2019 och framåt. Skattningen påverkar framför allt resultaten för ensamstående med barn, vilket syns som en förändring mellan 2018 och 2019 i vissa av de tidsserier som redovisas i rapporten. Modellen för skattningen justerades efter enkätundersökningen 2022, vilket syns som en större ökning i andel med låg ekonomisk standard hos ensamstående pappor med flera barn mellan 2021 och 2022.

För åren 2020 och senare inkluderas nordiska inkomster i hushållens disponibla inkomster. De nordiska inkomsterna påverkar främst på regional nivå, och i första hand kommuner som gränsar till Norge, Danmark och Finland. På riksnivå är effekten av förändringen liten.

Det finns ytterligare en metodologisk reservation med koppling till coronapandemin som pågick under större delen av 2020, hela 2021 och delar av 2022.⁸ Utöver sjukdom, restriktioner, varsel, stigande arbetslöshet och andra kontextuella samhällsförändringar, har en del temporära regelförändringar som påverkar barnfamiljer införts. Det här har bidragit till att barnfamiljer har nyttjat familjeersättningarna i lite annan utsträckning än tidigare. Till exempel har det betalats ut fler dagar med tillfällig föräldrapenning för vård av barn och färre dagar med föräldrapenning. Det var också fler hushåll som fick bostadsbidrag under en period i början av pandemin.

⁸ Världshälsoorganisationen (WHO) klassificerade covid-19 som en pandemi 11 mars 2020 (Folkhälsomyndigheten 2021).

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer

I detta kapitel ger vi en bild av i vilken utsträckning den ekonomiska familjepolitiken bidrar till barnfamiljernas ekonomiska levnadsstandard. I kapitlet presenteras:

- en översikt över barnhushållens disponibla inkomster och inkomstutveckling jämfört med hushåll utan barn
- en redogörelse för hur stor andel av olika barnhushållstypers disponibla inkomst som utgörs av ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken
- en översikt över hur utgifterna för de olika familjepolitiska ersättningarna fördelas mellan olika grupper av barnhushåll.

Sammanfattande iakttagelser

Hushållens disponibla inkomst per konsumtionsenhet har ökat under 20 år, fram till 2021. Under 2022 bröts den uppåtgående trenden och inkomsterna minskade i alla grupper som redovisas i rapporten. Minskningen var dock något större i hushåll utan barn än i hushåll med barn. Under 2023 beräknas minskningen fortsätta och då något mer hos ensamstående med och utan barn.

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till förbättrad levnadsstandard för barnhushållen, framför allt för barnhushåll med låga inkomster. Under 2023 beräknas 7,6 procent av barnhushållens inkomster komma från den ekonomiska familjepolitiken. Störst betydelse har den för ensamstående mammor, och särskilt mammor med tre eller flera barn. Bland ensamstående mammor med tre eller flera barn utgör ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken 31 procent av inkomsten, varav 17 procent utgörs av behovsprövade bidrag. För ensamstående pappor och sammanboende är betydelsen betydligt mindre. För sammanboende utgör försäkringarna en större andel än hos ensamstående.

Olika typer av hushåll får olika stor del av ersättningarna inom den ekonomiska familjepolitiken. De behovsprövade bidragen betalas ut i betydligt högre utsträckning till ensamstående mammor jämfört med deras andel av barnhushållen. De generella bidragen betalas i något större utsträckning ut till hushåll som består av sammanboende med minst tre barn jämfört med deras andel av barnhushållen.

Hushållens reala inkomster beräknas ha fortsatt minska under 2023

Ett sätt att mäta hushållens ekonomiska standard är att titta på deras disponibla inkomster angivet som *medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet*.⁹

De reala inkomsterna (det vill säga inkomsterna justerade för inflation) har ökat under lång tid men under 2022 bröts den uppåtgående trenden och inkomsterna minskade i alla grupper som redovisas i Figur 1. Minskningen var något större i hushåll utan barn än i hushåll med barn. Detta beror framför allt på en högre inflation som gör att det reala värdet av hushållens inkomster har minskat.

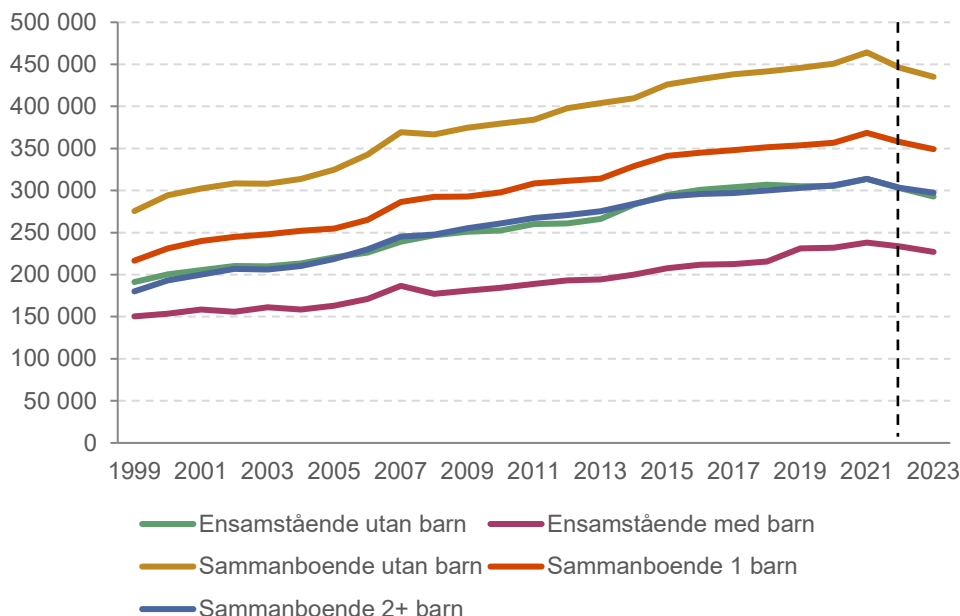
Under 2023 beräknas inkomsterna ha fortsatt att minska. Inkomstminskningen beräknas ha varit störst för ensamstående med eller utan barn. I gruppen ensamstående utan barn beräknas minskningen ha varit 3,2 procent och i gruppen ensamstående med barn 2,8 procent, vilket innebär en minskning av den reala disponibla årsinkomsten med 9 700 kr respektive 6 500 kr. Minskningen beräknas ha varit lägst för sammanboende med två eller flera barn, knappt 2 procent eller knappt 6 000 kr.

Ökningen av de reala inkomsterna fram till 2022 skedde i samtliga hushåll. Utvecklingen var starkare bland hushåll med höga inkomster, vilket innebar att inkomstspridningen ökade under perioden. Under 2022 återfanns den största inkomstminskningen i gruppen med högst inkomst, sammanboende utan barn. En bidragande orsak var att kapitalvinsterna under 2022 var lägre än året innan och hushåll med de högsta inkomsterna får en större del av sin inkomst från kapital. Den lägsta minskningen var hos gruppen med lägst inkomster, ensamstående med barn. Detta ledde till att inkomstspridningen minskade under 2022. Under 2023 beräknas minskningen vara mer lika i alla grupper, men något större i ensamstående hushåll med och utan barn.

Ensamstående män har högre medianinkomst än ensamstående kvinnor (ej i figur). Detta gäller såväl ensamstående med barn som utan barn. Medianen för ensamstående mammor ligger ungefär en femtedel lägre än medianen för ensamstående pappor. Inkomstminskningen under 2023 beräknas vara något större för de ensamstående mammorna än för de ensamstående papporna.

⁹ I den disponibla inkomsten ingår alla hushållens inkomster, denna fördelas på personerna i hushållet baserat på ett viktsystem där till exempel vuxna och barn har olika vikt. En utförlig definition av det här inkomstmåttet finns i metodbilagan

Figur 1 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet för personer i olika hushållstyper, åren 1999–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år). Kronor per år, 2023 års penningvärde

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende, vilket framför allt syns som en ökning av disponibel inkomst per konsumtionsenhet bland ensamstående med barn men det har också medfört en liten minskning bland ensamstående utan barn.

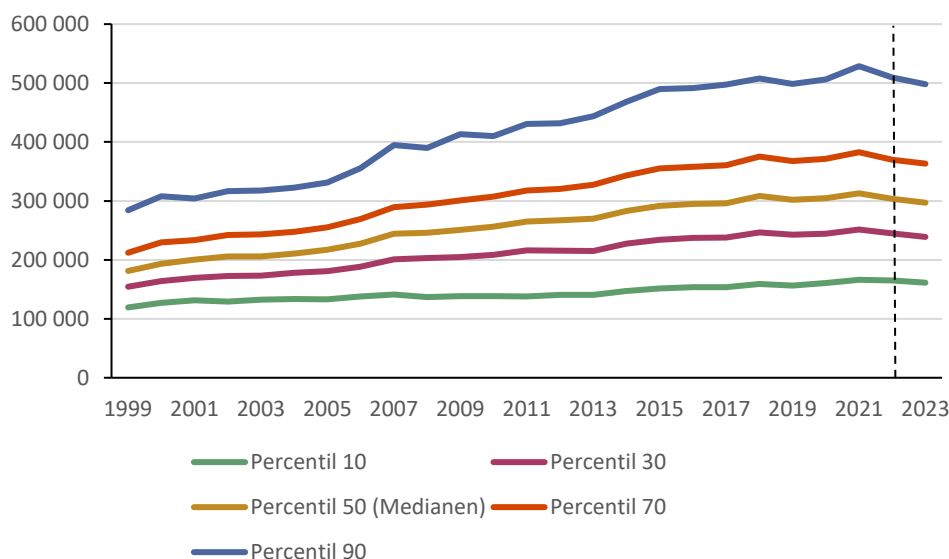
Utvecklingen av den disponibla inkomsten i olika grupper blir ännu mer tydlig om hushållen delas upp efter nivån på den disponibla inkomsten. I Figur 2 visas hur inkomsten har utvecklats bland hushåll i olika delar av inkomstfördelningen (percentiler).¹⁰ Över tid har inkomsterna ökat för alla hushållstyper men ökningen har varit minst bland de hushåll som har lägst inkomster. Under 2022 minskade inkomsterna i samtliga hushåll. Minskningen var då störst i hushållen med de högsta inkomsterna. 2023 beräknas inkomsterna i hushåll med de lägre inkomsterna procentuellt sett ha minskat något mer än i hushåll med högre inkomster. Den procentuella minskningen i den tiondel av hushållen som har lägst inkomster beräknas vara 2,4 procent. I den tiondel av hushållen som har näst högst inkomster beräknas minskningen vara 1,8 procent.

Bland hushåll med låga inkomster finns en större grupp med sämre förankring på arbetsmarknaden. En delförklaring till att inkomsterna beräknas ha minskat mer bland hushåll med låga inkomster är att hushåll med sämre förankring på arbetsmarknaden ofta drabbas hårdare i tider med ekonomisk nedgång. Löneökningarna i avtalsrörelsen var högre under 2023 jämfört med 2022, vilket bidrog till att inkomstspridningen ökade då en procentuell ökning på en hög lön blir ett högre belopp än samma procentuella ökning på en låg lön. Det är dessutom vanligare att fler i

¹⁰ Läs mer om percentiler i metodbilagan

hushåll med låga inkomster är beroende av inkomster från mer osäkra anställningar. Till osäkra anställningar hör bland annat timanställningar och då timlönerna ökade mindre än övriga löner bidrog även det till ökad inkomstspridning¹¹.

Figur 2 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet (percentiler) bland barnhushåll. Åren 1999–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år). Kronor per år, 2023 års penningvärde

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende men det är inte något som syns tydligt när man fördelar disponibel inkomst per konsumtionsenhet på percentiler.

Ensamstående föräldrar som har barn boende hos sig på heltid har generellt sett lägre disponibel inkomst per konsumtionsenhet än föräldrar med växelvis boende barn (Figur 3)¹². Det gäller särskilt för ensamstående föräldrar med flera barn där alla är heltidsboende. Skillnaderna mellan hushåll med växelvis och heltidsboende barn beror dels på en större försörjningsbörda för föräldrar med heltidsboende barn, dels på att växelvis boende är vanligare bland separerade föräldrar med högre inkomster.¹³

¹¹ Källa: Egna beräkningar i Konjunkturinstitutets prognosdatabas, [Timlöner enligt nationalräkenskaperna. Prognosdatabasen \(konj.se\)](#), rapporten Timlöner enligt nationalräkenskaperna (hämtad 2024-05-21), samt Ekonomifakta, löneutveckling: [Löneutveckling \(ekonomifakta.se\)](#).

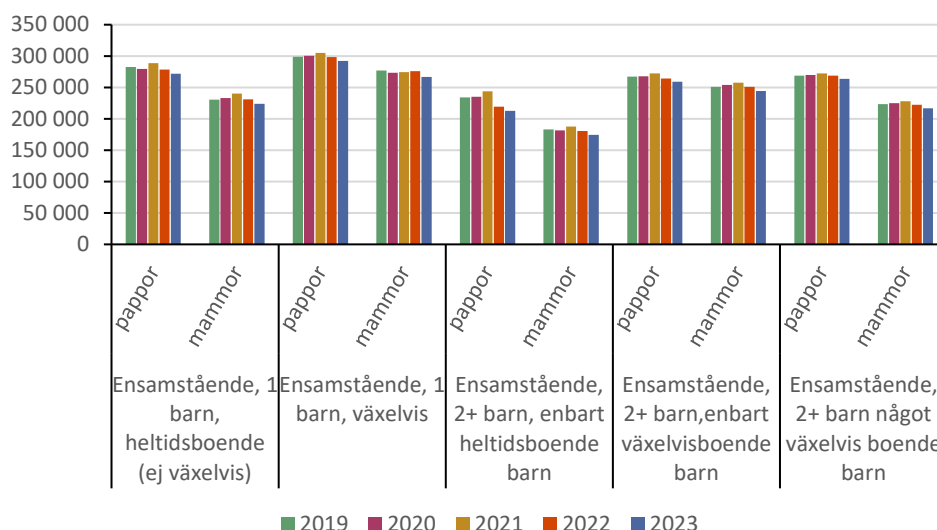
¹² Det finns inga registeruppgifter om barns boende när föräldrarna är separerade, utan dessa uppgifter bygger på en sannolikhetsmodell som SCB skapat utifrån en enkät som besvarats av föräldrar som inte bodde ihop med barnets andra förälder. Undersökningen genomfördes första gången under 2012 och 2013 och sedan igen under 2022.

¹³ Statistiska centralbyrån (2014)

Inom samtliga grupper är pappors inkomst högre än mammors men inkomstskillnaderna mellan mammor och pappor är mindre i grupperna där hushållets alla barn bor växelvis.

Inkomsterna förväntas ha minskat i samtliga grupper av ensamstående föräldrar mellan 2022 och 2023. Den största relativa minskningen beräknas vara bland mammor med flera barn där alla är heltidsboende (-3,6 procent). Minst förväntas inkomsterna ha minskat bland mammor med flera barn där alla är växelvis boende (-1,8 procent).

Figur 3 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet bland hushåll med ensamstående föräldrar med växelvis eller heltidsboende barn, åren 2019–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år). Kronor per år, 2023 års penningvärde

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2023 är en prognos.

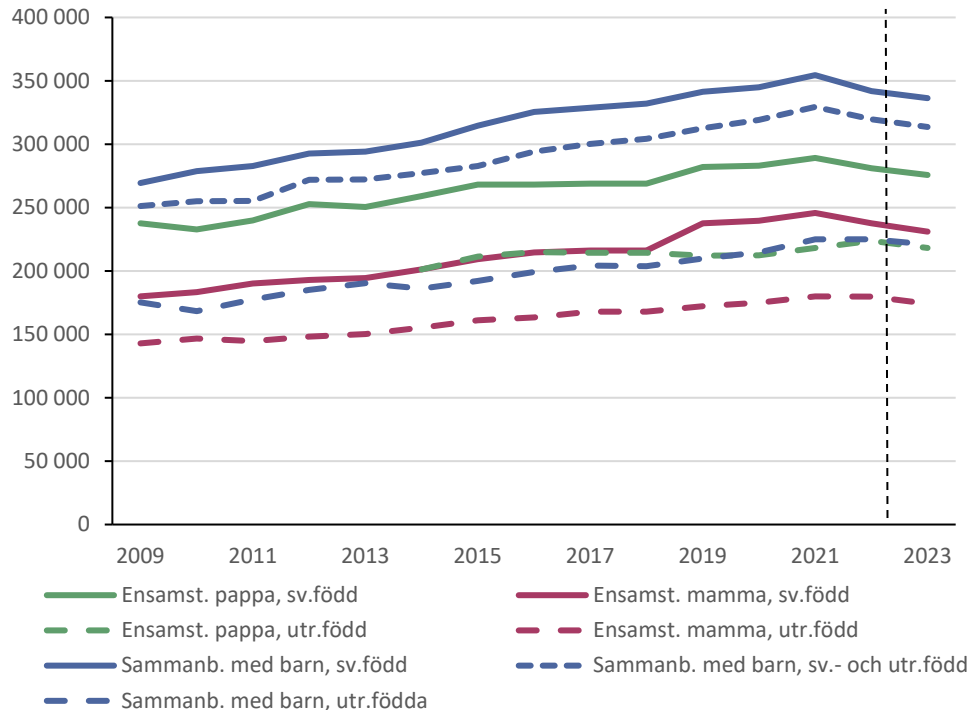
När barnhushållen delas upp utifrån om de vuxna i hushållet är födda i eller utanför Sverige kan man se att sammanboende där minst en är född i Sverige har högst inkomst följt av ensamstående pappor födda i Sverige (Figur 4). Lägst inkomst har ensamstående utrikesfödda mammor. Mellan 2009 och 2021 var den relativa inkomstökningen minst hos ensamstående pappor födda i Sverige och störst hos ensamstående mammor födda i Sverige. Skillnaden mellan dessa grupper blev därmed mindre.

Under 2022 minskade inkomsterna i alla grupper utom hos ensamstående utrikesfödda pappor. Under 2023 beräknas inkomsterna ha minskat i samtliga grupper, främst hos ensamstående utrikesfödda och mammor födda i Sverige. Minskningen beräknas vara lägst hos gruppen med högst inkomst, sammanboende föräldrar där båda är födda i Sverige.

Figur 4

Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet (percentiler) för personer i olika hushållstyper med inrikes och utrikes födda vuxna. Åren 1999–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år). Kronor per år, 2023 års penningvärde¹⁴

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket framför allt syns som en ökning av disponibel inkomst per konsumtionsenhet för ensamstående svenskfödda med barn.

Den ekonomiska familjepolitiken har störst betydelse för ensamstående mammor med många barn

Den ekonomiska familjepolitiken kan delas upp i tre delar: försäkring, generella bidrag och behovsprövade bidrag. Försäkringarna omfattar föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning, graviditetspenning, barnpension, efterlevandepension och pensionsrätt för barnår. I generella bidrag ingår barnbidrag och adoptionsbidrag och i behovsprövade bidrag ingår bostadsbidrag, underhållsstöd och vårdbidrag och omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning till barn med funktionsnedsättning.

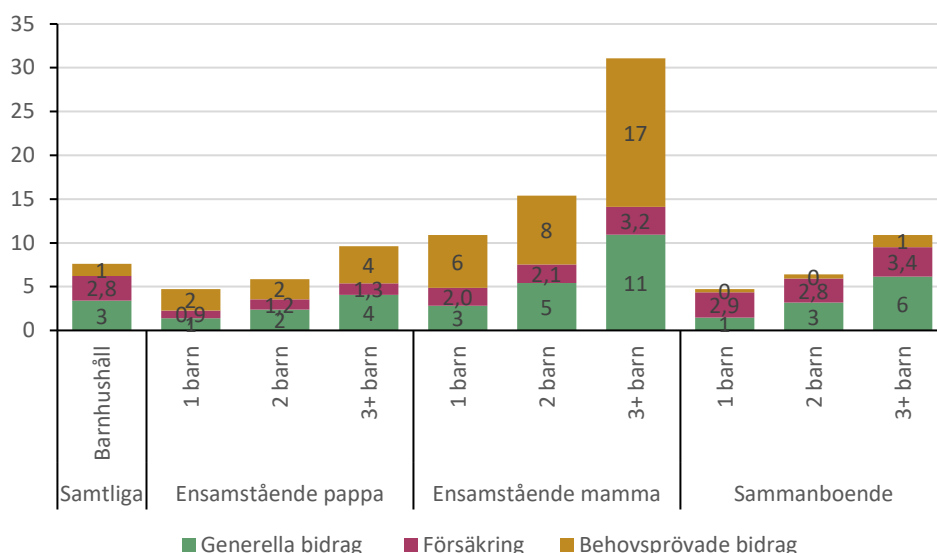
Under 2023 beräknas ersättningar från den ekonomiska familjepolitiken utgöra i genomsnitt 7,6 procent av barnhushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet (Figur 5). Det är en minskning jämfört med året innan då

¹⁴ Gruppen utrikesfödda pappor var förhållandevis liten i den intervjuundersökning (Hushållens ekonomi, HEK) som ligger till grund för indikatorerna innan år 2014. Ett litet urval ger ett mer osäkert resultat, därför redovisas inte denna grupp för perioden innan 2014.

den utgjorde 7,9 procent. De generella bidragen, som framför allt består av barnbidraget, utgör den största andelen. Under 2023 beräknas den utgöra drygt 3 procent. Generellt utgör de behovsprövade bidragen en större andel av inkomsten i ensamstående hushåll samtidigt som försäkringen utgör en liten andel. Det motsatta gäller för sambohushåll.

Gemensamt för samtliga grupper som redovisas i Figur 5 är att betydelsen av den ekonomiska familjepolitiken ökar med antalet barn. I övrigt skiljer sig betydelsen för hushållens ekonomiska situation mycket åt mellan hushållstyper. Störst betydelse har den för ensamstående mammor, och särskilt mammor med tre eller flera barn. Under 2023 beräknas ensamstående mammor med tre eller flera barn i genomsnitt ha fått 31 procent av inkomsten från familjepolitiken varav drygt hälften utgörs av behovsprövade bidrag. För både ensamstående pappor och sammanboende är betydelsen betydligt mindre. Även i dessa grupper har familjepolitikens olika delar olika stor betydelse. Exempelvis har generella bidrag och behovsprövade bidrag störst betydelse bland ensamstående pappor med tre eller flera barn (omkring 4 procent vardera). Bland sammanboende med tre eller flera barn har generella bidrag störst betydelse (drygt 6 procent). Hos ensamstående pappor med två barn utgör de behovsprövade bidragen 2,3 procent av inkomsten och hos sammanboende med två barn 0,5 procent. Motsvarande siffror när det gäller försäkringarna är 1,2 respektive 2,8 procent.

Figur 5 Den ekonomiska familjepolitikens andel (procent) av disponibel inkomst per konsumtionsenhet i olika hushållstyper. År 2023 Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

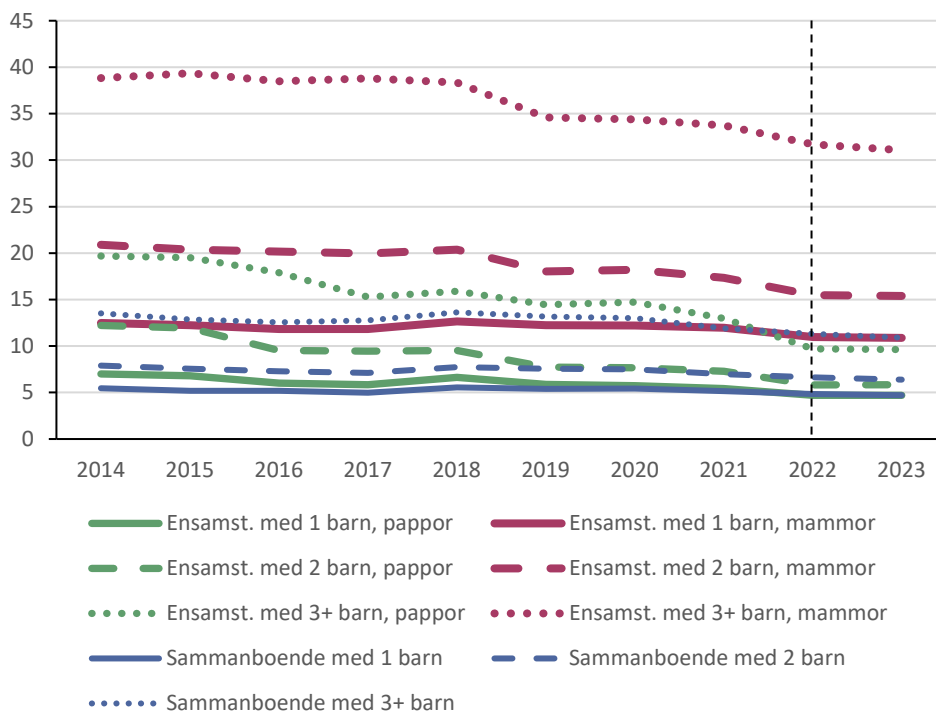
Den ekonomiska familjepolitikens andel av barnhushållens inkomster har minskat sedan 2014 (Figur 6). Minskningen beror framför allt på stora reallöneökningar som bidragit till att den andel av den disponibla inkomsten

som utgörs av lön har ökat. Familjeersättningarnas andel av den disponibla inkomsten har minskat mest för ensamstående pappor med flera barn, där betydelsen har halverats. Minskningen i betydelse hos ensamstående pappor med flera barn skedde främst mellan 2015 och 2017 och mellan 2020 och 2022. Detta sammanfaller med perioder då inkomsten från kapital var hög i gruppen ensamstående pappor med barn¹⁵, vilket kan vara en delförklaring till minskningen. Den lägsta minskningen finns bland ensamstående mammor med ett barn och sammanboende med ett barn.

Jämfört med 2022 så beräknas familjepolitikens andel av barnhushållens inkomster ha minskat mest bland sammanboende (3–4 procent). Även bland ensamstående mammor med tre eller flera barn är minskningen relativt stor (cirka 2 procent). För ensamstående pappor med ett eller två barn beräknas familjepolitikens andel av inkomsterna vara oförändrad under 2023.

Figur 6 Den ekonomiska familjepolitikens andel (procent) av disponibel inkomst per konsumtionsenhet i olika hushållstyper. År 1999–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket framför allt syns som en minskning av den ekonomiska familjepolitikens andel av disponibel inkomst per konsumtionsenhet för ensamstående med barn.

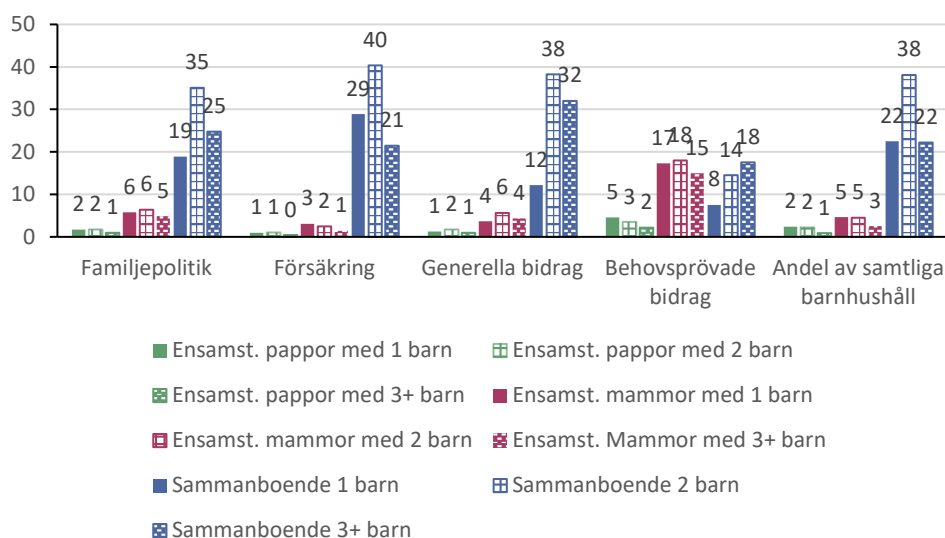
¹⁵ Källa: Egna beräkningar i Statistiska Centralbyråns statistikdatabas, [Inkomststruktur för hushåll per konsumtionsenhet efter region, ålder och hushållstyp. År 2011 - 2022. PxWeb \(scb.se\)](#), rapporten Inkomststruktur för hushåll per konsumtionsenhet efter region, ålder och hushållstyp. År 2011-2022 (hämtad 2024-05-21).

Den största delen av den ekonomiska familjepolitiken går till hushåll med låga inkomster

Olika typer av hushåll får olika stor del av ersättningarna inom den ekonomiska familjepolitiken. Figur 7 visar hur familjepolitikens utgifter fördelas mellan olika typer av barnhushåll fördelat på pappor och mammor.

Figuren visar att familjepolitikens sammanlagda utgifter i de flesta fall fördelas på ungefär samma sätt som barnhushållstyperna. Det innebär att den största andelen av utgifterna går till sammanboende med två barn. Vad gäller fördelningen av behovsprövade bidrag kan man se att de betalas ut i betydligt högre utsträckning till ensamstående mammor jämfört med deras andel av barnhushållen. Exempelvis utgör ensamstående mammor med tre eller flera barn 3 procent av hushållen, samtidigt som de får 15 procent av de behovsprövade bidragen. Figuren visar även att de generella bidragen betalas i något större utsträckning ut till hushåll som består av sammanboende med minst tre barn jämfört med hushållens andel av samtliga barnhushåll. Det handlar framför allt om barnbidrag och flerbarnstillägg. Sammanboende med minst tre barn utgör 22 procent av alla barnhushåll men får 32 procent av de generella bidragen.

Figur 7 Andel (procent) av den ekonomiska familjepolitikens utgifter fördelat på olika hushållstyper, och hushållstypernas andel av samtliga barnhushåll. År 2023

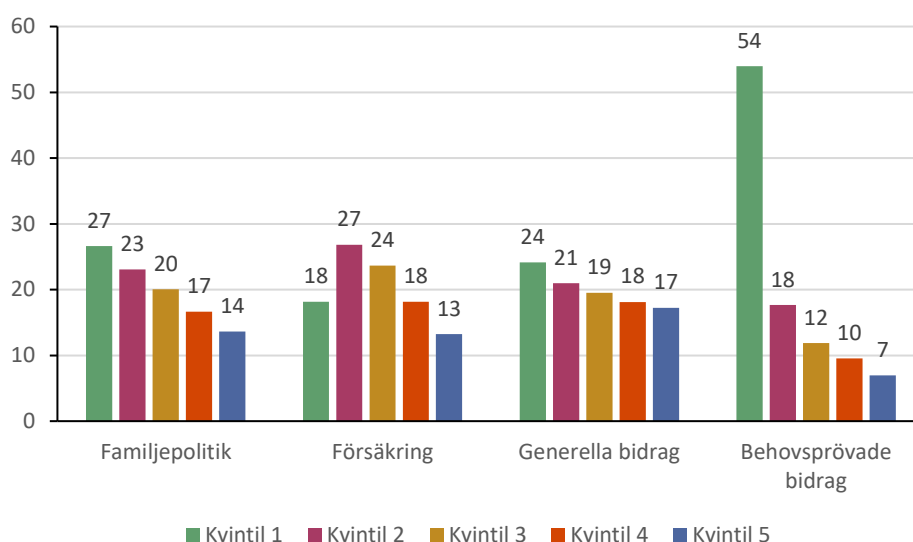

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

När barnhushållen delas upp efter disponibel inkomst per konsumtionsenhet är det tydligt att den femtedel av hushållen som har de lägsta inkomsterna, den första kvintilen, tar emot störst andel av den ekonomiska familjepolitikens utgifter (Figur 8). Skillnaden är störst för behovsprövade bidrag där den första kvintilen beräknas få 54 procent av det utbetalad beloppet av behovsprövade bidrag.

Den första kvintilen får samtidigt en lägre andel av försäkringsförmånerna jämfört med kvintil två och tre. Eftersom försäkringsförmånerna är inkomstbaserade får de med låg inkomst även en lägre ersättning från föräldraförsäkringen. De med inkomster i kvintil 2 och 3 får en större del av försäkringsförmånerna än de med inkomster i de högsta kvintilerna. En möjlig förklaring till detta mönster kan vara att de med högre inkomster är äldre och har äldre barn och därför nyttjar försäkringen i lägre utsträckning.

Figur 8 **Fördelning av den ekonomiska familjepolitikens utgifter på olika inkomstgrupper. Andel (procent) utbetald till barnhushåll i olika kvintiler av disponibel inkomst per konsumtionsenhet. År 2023**

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Ekonomiskt utsatta barnhushåll

Ett av målen med den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer. Vad en god ekonomisk levnadsstandard är och vad som utgör ett bidrag av tillräcklig storlek beskrivs inte i målformuleringarna. För att undersöka om familjepolitiken bidrar till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer har vi därför valt att kartlägga förekomsten av ekonomisk utsatthet bland barnhushåll.

Hur ekonomisk utsatthet ska definieras och vad det betyder i dagens samhälle är dock en omdebatterad fråga. I första hand handlar den diskussionen om huruvida fattigdom ska ses som något absolut eller som något relativt. Därför presenterar vi först mycket kortfattat några av de metoder som vanligtvis används för att mäta fattigdom. Sedan presenterar vi hur stor andel av barnhushållen som räknas som ekonomiskt utsatta enligt ett antal mått och hur utvecklingen har sett ut över tid. Slutligen presenteras i vilken grad den ekonomiska familjepolitikens ersättningar minskar den ekonomiska utsattheten i barnhushållen.

Sammanfattande iakttagelser

Familjeersättningarna har stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen, men det finns ändå barnhushåll som har en ekonomiskt ansträngd situation. Hur vanligt ekonomisk utsatthet är beror i hög grad på vilket mått som används. Oavsett mått är ekonomisk utsatthet vanligare bland vissa grupper av barnhushåll, till exempel ensamstående mammor och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar.

Under 00-talet ökade andelen med relativ låg ekonomisk standard bland alla hushåll, även om ökningen var mindre för sammanboende än för ensamstående. De senaste tio åren har utvecklingen varit mer stabil, även om det skett en mindre ökning i flera av grupperna. Efter att ha minskat under 2022, beräknas andelen med relativ låg ekonomisk standard ha ökat bland ensamstående med barn 2023.

Sett över tid har den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska relativ låg ekonomisk standard minskat. Räknar man bort den ekonomiska familjepolitikens ersättningar från hushållens disponibla inkomster hade förekomsten av relativ låg ekonomisk standard varit lika stor under 2023 som vid millennieskiftet, omkring 24 procent. Vid millennieskiftet bidrog den ekonomiska familjepolitiken till att minska förekomsten av relativ låg ekonomisk standard från 24 procent till 8 procent. 2023 beräknas den ha bidragit med en minskning från 24 procent till 15 procent.

Till skillnad från relativ låg ekonomisk standard beräknas andelen hushåll med låg inkomststandard, som anger att hushållets inkomster är lägre än dess nödvändiga utgifter, ha minskat under 2023 jämfört med 2022. Under 2023 beräknas 4,6 procent av barnhushållen leva med låg inkomststandard

jämfört med 5,1 procent 2022. Minskningen är störst bland ensamstående med barn. Ensamstående mammor är särskilt utsatta, speciellt ensamstående mammor med minst tre barn där drygt 20 procent beräknas ha låg inkomststandard under 2023.

Hur mäter man ekonomisk utsatthet?

När man talar om fattigdom globalt ligger ofta fokus på extrema och akuta fattigdomstillstånd som hunger, dåliga bostäder och dålig hälsa. Att vara fattig innebär att inte ha råd med det allra nödvändigaste som mat, kläder och boende.¹⁶ I Sverige är detta mått inte så användbart eftersom i princip alla har inkomster som överstiger den globala fattigdomsgränsen. Ett annat sätt att beskriva fattigdom är att man inte har tillräckliga resurser för att ha den levnadsnivå som anses vara allmänt accepterad i samhället.

I grunden handlar frågan om vad som menas med utsatthet och fattigdom, vilket har betydelse för vilka åtgärder som bedöms lämpliga för att bekämpa dessa tillstånd (Alm et. al. 2010).

Absolut fattigdom definieras utifrån en fattigdomsgräns som utgörs av en lägsta godtagbar levnadsnivå. Ett vanligt tillvägagångssätt är att sätta ihop en varukorg med produkter som anses vara nödvändiga för en acceptabel levnadsstandard, och sedan definiera hushåll som inte har råd att konsumera dessa varor som fattiga. I Sverige används ibland gränsen för att beviljas ekonomiskt bistånd. Det här måttet på fattigdom är stabilt över tid. Samtidigt är det på sätt och vis relativt, eftersom det är beroende på hur man ser på vad som är en skälig levnadsnivå.

Relativ fattigdom definieras utifrån levnadsnivån i det omgivande samhället. Ett hushålls inkomster jämförs då med andra hushålls inkomster. Det är därför möjligt att alla fysiska behov som boende, kläder och mat är uppfyllda, men att familjen ändå lever i (relativ) fattigdom i jämförelse med andra hushåll och på grund av det kanske inte kan delta fullt ut i samma sammanhang som andra familjer kan.

Mått på ekonomisk utsatthet som används i den här rapporten

I rapport använder vi flera olika mått för att ge en så bra bild som möjligt av förekomsten av ekonomisk utsatthet. Måtten beskrivs mer utförligt i metodbilagan.

- *Relativ låg ekonomisk standard:* Måttet innebär att den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet för ett hushåll är lägre än 60 procent av

¹⁶ Ett exempel på den här typen av absoluta fattigdomsmått finns i FN:s mål om att avskaffa den extrema fattigdomen, där personer med en inkomst lägre än 1,90 dollar per dag definieras som fattiga. <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/poverty/>

medianen för den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet i hela befolkningen (omkring 187 000 kronor för 2023).¹⁷

- *Låg inkomststandard*: Måttet inkomststandard beskriver hur väl en familjs inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader som till exempel mat, boende, hemförsäkring och barnomsorg. Vid beräkningen av inkomststandard sätts familjens disponibla inkomst i relation till levnadsomkostnaderna (som ibland kallas baskonsumtionen). Hänsyn tas till familjens sammansättning (antal barn och vuxna), eftersom levnadsomkostnaderna varierar beroende på familjens storlek. Låg inkomststandard innebär att inkomsterna inte räcker för att betala levnadsomkostnaderna, dvs. att den disponibla inkomsten är lägre än den så kallade baskonsumtionen.

- *Förekomst av försörjningsstöd*: En ofta använd mer absolut indikator på ekonomisk utsatthet är mottagande av ekonomiskt bistånd. Ekonomiskt bistånd ska ge enskilda personer och familjer en skälig levnadsnivå. Syftet är i första hand att träda in tillfälligtvis vid försörjningsproblem som inte kan tillgodoses på annat sätt. Rätten till ekonomiskt bistånd beslutas av kommunen där den sökande bor.

När ovanstående mått presenteras är utgångspunkten så gott som alltid situationen under ett visst kalenderår. Det finns dock mycket som tyder på att hushåll som lever i ekonomisk utsatthet under flera år i följd är mer utsatta än hushåll som har låga inkomster under en kortare period (Socialstyrelsen 2013). För att få en bild av detta kommer vi även att presentera förekomsten av relativ låg ekonomisk standard under flera år i följd.¹⁸

Ytterligare ett sätt att illustrera familjepolitikens måluppfyllnad är att beräkna hur förekomsten av ekonomisk utsatthet skulle se ut om familjepolitikens ersättningar togs bort. Det gör man genom att beräkna förekomsten av relativ låg ekonomisk standard efter att familjepolitikens ersättningar subtraherats från hushållets disponibla inkomst, under ett antagande att personers beteende inte påverkas av detta¹⁹ (exempelvis antas

¹⁷ Detta är även det mått som används inom EU under benämningen ”at risk of poverty”.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate

¹⁸ För att kunna följa individer över flera år används här material från Longitudinell integrations databas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA), som endast innehåller information om vuxna personer. Data från LISA kan inte redovisas som framskrivningar i simuleringsverktyget Fasit och därför presenteras resultaten endast fram till 2020.

¹⁹ Gränsen för relativ låg ekonomisk standard behålls dessutom konstant i beräkningen. Ett alternativ vore att beräkna en ny gräns för relativ låg ekonomisk standard där den ekonomiska familjepolitikens transfereringar inte ingår. Vid en sådan jämförelse skulle skillnaden mellan andelen med relativ låg ekonomisk standard med och utan ekonomisk familjepolitik vara mindre eftersom utgångspunkten i jämförelsen skulle baseras på två olika medianer av disponibel hushållshållsinkomst.

att de vuxna i hushållet inte börjar arbeta mer för att kompensera för de förlorade ersättningarna).

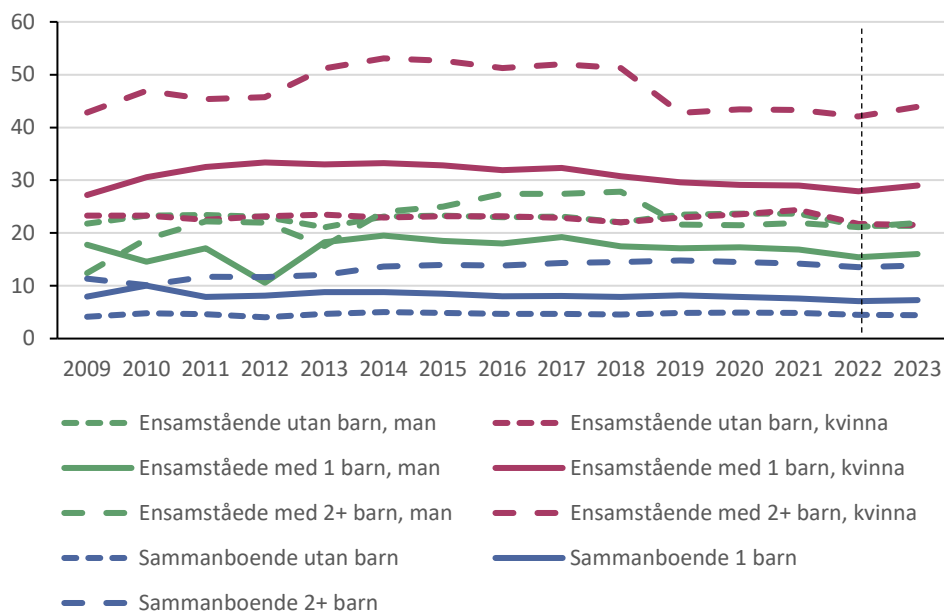
Andelen med relativ låg ekonomisk standard beräknas ha ökat något bland ensamstående med barn

Andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard ökade under stora delar av 00-talet (ej i figur). Ökningen var störst bland ensamstående föräldrar. De senaste tio åren har utvecklingen varit mer stabil, även om det skett en mindre ökning i flera av grupperna (Figur 9). Andelen med relativ låg ekonomisk standard minskade under 2022, framför allt bland ensamstående utan barn. Detta hängde samman med att hushållens disponibla inkomster minskade under 2022. Eftersom inkomsterna då minskade mer bland hushåll med inkomster över medianen, sänktes gränsvärdet för låg ekonomisk standard. Färre hushåll hade en inkomst som understeg 60 procent av medianinkomsten.

Under 2023 beräknas andelen med relativ låg ekonomisk standard ha ökat bland ensamstående med barn (4 procentenheter). För sammanboende med barn beräknas andelen också ha ökat, men i något lägre utsträckning än för ensamstående med barn. För övriga grupper som redovisas i figuren beräknas andelen vara oförändrad. En förklaring till den större ökningen bland ensamstående med barn är att det är fler med låga inkomster i denna grupp (se Figur 1). Inkomstminskningen under 2023 beräknas vara något större i hushåll med de lägsta inkomsterna och inkomstspridningen beräknas öka något. Det innebär att fler beräknas ha en inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten.

Sedan 2009 har utvecklingen av andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard förändrats olika i olika typer av hushåll. Lägst har andelarna varit hos sammanboende, speciellt hos sammanboende utan barn. Andelarna har varit högre hos ensamstående hushåll och då särskilt höga hos ensamstående mammor med fler än tre barn. Oavsett antal barn har andelen varit högre bland ensamstående mammor jämfört med övriga hushåll. Under samma period var relativ låg ekonomisk standard dubbelt så vanligt bland ensamstående mammor jämfört med ensamstående pappor med samma antal barn.

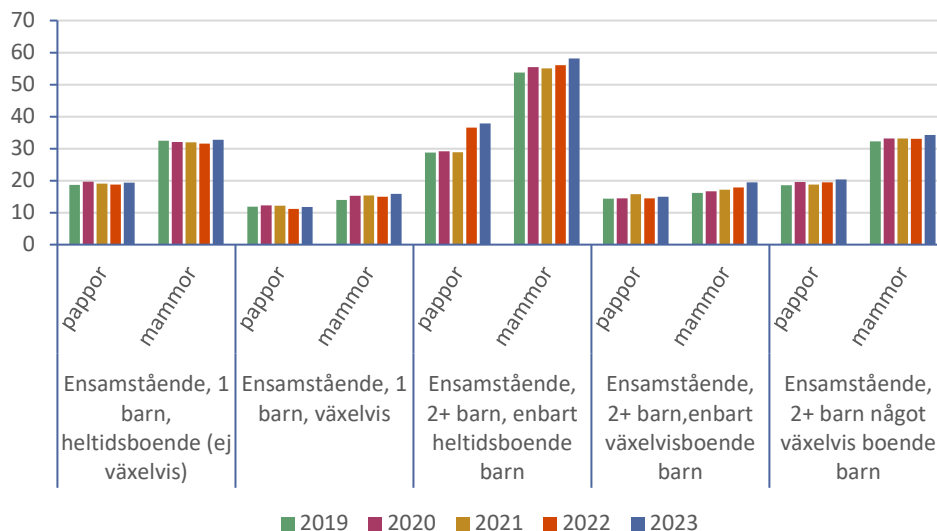
Figur 9 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper. Åren 2009–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2019 används skattningen växelvis boende vilket framför allt syns i form av att andelen ensamstående med barn som lever med relativ låg ekonomisk standard ser ut att sjunka.

I Figur 10 redovisas andelen med relativ låg ekonomisk standard i hushåll med ensamstående föräldrar med växelvis eller heltidsboende barn. Andelen med relativ låg ekonomisk standard är högre i ensamstående hushåll med enbart heltidsboende barn jämfört med ensamstående vars barn har växelvis boende. Skillnaden förklaras både av ett större försörjningsansvar för ensamstående föräldrar med heltidsboende barn och av att växelvis boende är vanligare bland separerade föräldrar med högre inkomster (Statistiska centralbyrån 2023). I samtliga hushållstyper är andelen med låg ekonomisk standard högre bland ensamstående mammor jämfört med ensamstående pappor.

Figur 10 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i hushåll med ensamstående föräldrar med växelvis eller heltidsboende barn, åren 2019–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2023 är en prognos. Modellen för skattningen justerades efter enkätundersökningen 2022, vilket syns som en större ökning i andel med låg ekonomisk standard hos ensamstående pappor med flera barn mellan 2021 och 2022.

Det finns även tydliga skillnader i förekomsten av relativ låg ekonomisk standard mellan hushåll där föräldrarna är svensk- eller utrikesfödda (Figur 11). Andelen med låg ekonomisk standard är lägst bland sambohushåll där minst en är född i Sverige och ensamstående pappor födda i Sverige. Högst är andelen hos ensamstående utrikesfödda mammor.

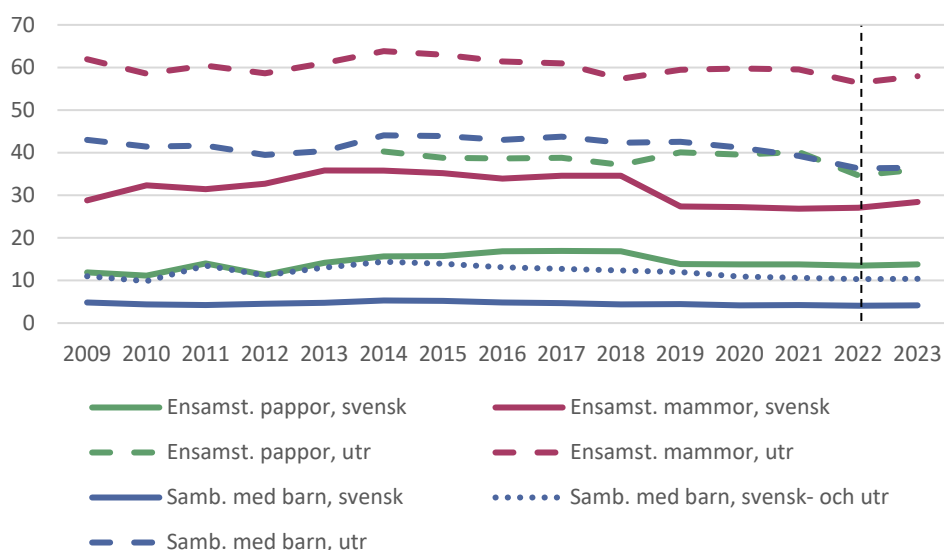
Utvecklingen skulle kunna ha påverkats av att sammansättningen av gruppen utrikesfödda förändrats i och med en minskad invandring under de senaste åren. Det är till exempel färre nyanlända nu än då personer som kom till Sverige runt 2015 fick uppehållstillstånd. I och med att beskrivningen för 2023 är baserad på en prognos ska dock resultaten för enskilda grupper tolkas med försiktighet.²⁰

Nivåerna har i stort sett varit oförändrade sedan 2009 (med undantag för tidsseriebrottet 2019).

²⁰ Gruppen utrikesfödda pappor var förhållandevis liten i den intervjuundersökning (Hushållens ekonomi, HEK) som ligger till grund för indikatorerna innan år 2014. Ett litet urval ger ett mer osäkert resultat, därför redovisas inte denna grupp för perioden innan 2014.

Figur 11 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper med svensk- och utrikesfödda föräldrar. Åren 1999–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2014 används en ny definition av utrikesfödd ensamstående med barn. Med den nya definitionen är förekomsten av relativ låg ekonomisk standard 4 till 5 procentenheter högre jämfört med den gamla definitionen. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende, vilket främst syns som en minskning av andelen ensamstående svenskfödda med relativ låg ekonomisk standard.

Förekomsten av ekonomisk utsatthet hänger nära samman med hur stark förankring de vuxna i hushållet har på arbetsmarknaden. Personer och hushåll som försörjer sig genom arbete har betydligt mindre risk för ekonomisk utsatthet än hushåll med små eller inga arbetsinkomster. För att illustrera detta visar Figur 12 en uppdelning mellan hushåll där de vuxna förvärvsarbetar eller inte.²¹

Andelen med relativ låg ekonomisk standard skiljer sig markant mellan hushåll med och utan förvärvsarbetande vuxna. Bland ensamstående ej förvärvsarbetande mammor och bland sammanboende där ingen vuxen förvärvsarbetar var andelen med relativ låg ekonomisk standard över 80 procent 2022. Bland ensamstående ej förvärvsarbetande pappor var denna andel 74 procent samma år. Tittar vi på motsvarande hushåll men där förvärvsarbete förekommer är nivåerna betydligt lägre. Skillnaden i andelar med låg ekonomisk standard är dock större bland de förvärvsarbetande. Under 2023 beräknas andelen vara 21 procent hos ensamstående mammor, 10 procent hos ensamstående pappor och 2 procent hos sambohushåll där båda förvärvsarbetar. Andelen med relativ låg ekonomisk standard är högre

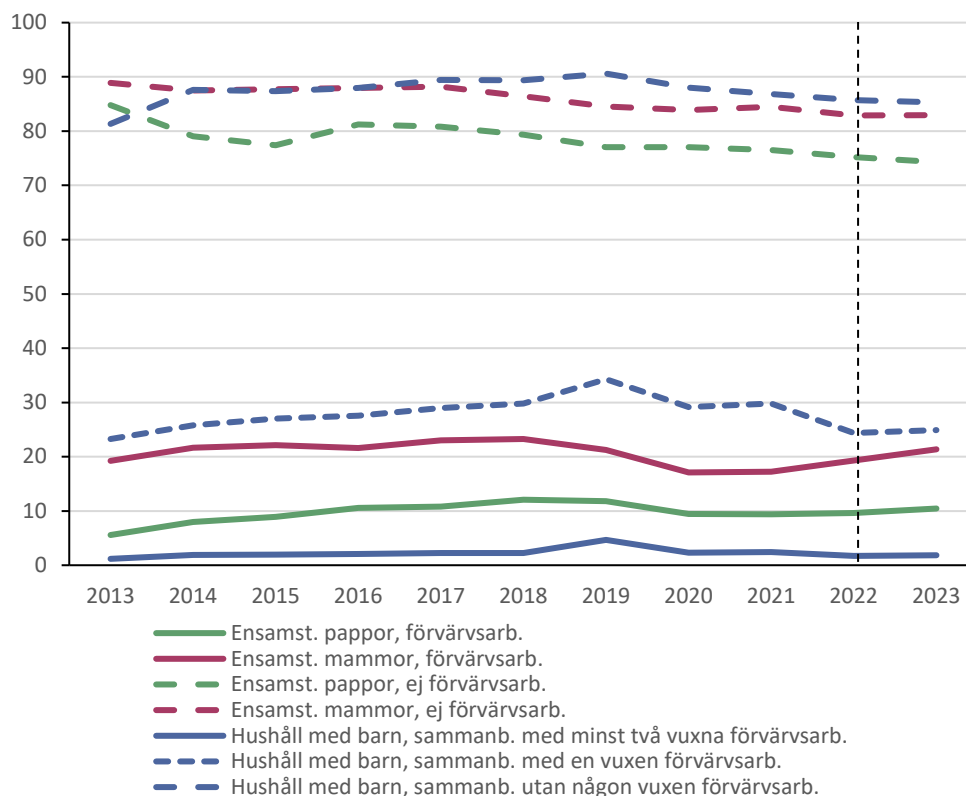
²¹ Att vara förvärvsarbetande är definierat som att summan av total lön och företagarinkomst samt inkomst från fämansföretag utgör minst 2 basbelopp och minst hälften av den sammanräknade förvärvsinkomsten. Syftet med indelningen är att identifiera hushåll som till övervägande del försörjer sig genom inkomst från arbete. Inkomstgränsen är låg i förhållande till fördelningen av arbetsinkomster i ekonomin vilket innebär att även många som arbetar deltid kommer att klassas som förvärvsarbetande enligt denna definition.

bland ensamstående kvinnor jämfört med ensamstående män både bland de som förvärvsarbetar och de som inte gör det.

Bland sammanboende är det av stor betydelse om en eller ingen vuxen förvärvsarbetar. Under 2023 beräknas andelen med relativt låg ekonomisk standard i sambohushåll där ingen förvärvsarbetar ha varit 85 procent, vilket kan jämföras med 25 procent om en vuxen förvärvsarbetade.

Figur 12 Andel (procent) med relativt låg ekonomisk standard i olika hushållstyper med olika grad av arbetsmarknadsanknytning, 2013–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

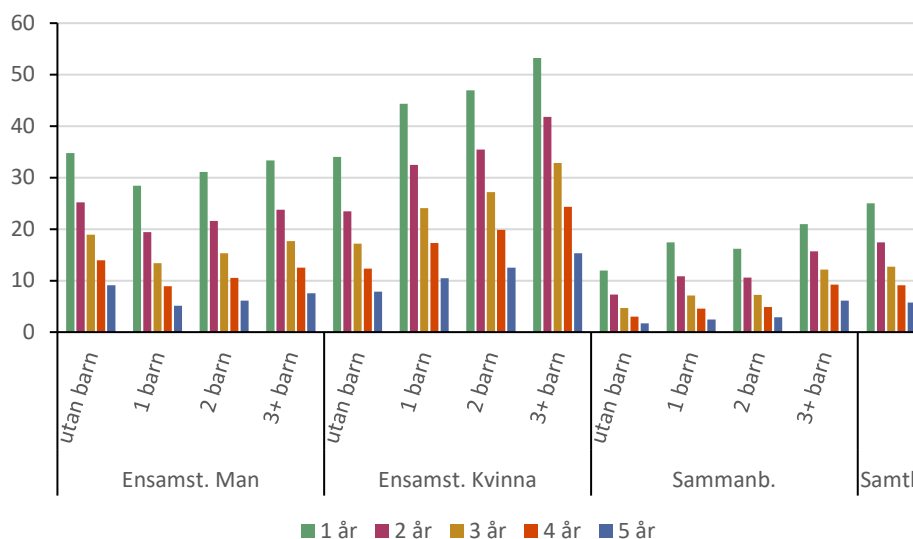
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos. Från och med 2019 används en skattning av växelvis boende vilket framförallt syns som en minskning av andelen förvärvsarbetande med relativt låg ekonomisk standard.

Ensamstående föräldrar har oftare låg ekonomisk standard under flera år i följd

Att ha relativt låg ekonomisk standard under längre tid innebär förstås en mer utsatt situation än att tillfälligt ha låga inkomster. Långvarig låg

ekonomisk standard är vanligare bland ensamstående föräldrar (Figur 13).²² Bland ensamstående mammor förekommer det i större utsträckning än bland ensamstående pappor. Mellan 2018 och 2022 har 33 procent av ensamstående mammor med minst tre barn haft låg ekonomisk standard under minst tre av åren och 15 procent har haft det under alla fem åren. Bland sammanboende utan barn, där andelen med låg ekonomisk standard är lägst, är motsvarande andelar 5 respektive 2 procent. Både bland ensamstående och sammanboende ökar förekomsten av långvarig ekonomisk utsatthet ju fler barn som finns i hushållet.

Figur 13 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper, fördelat på hur många år de haft relativ låg ekonomisk standard under perioden 2018-2022. Redovisat efter hushållstyp 2018. Personer 20-64 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas LISA.

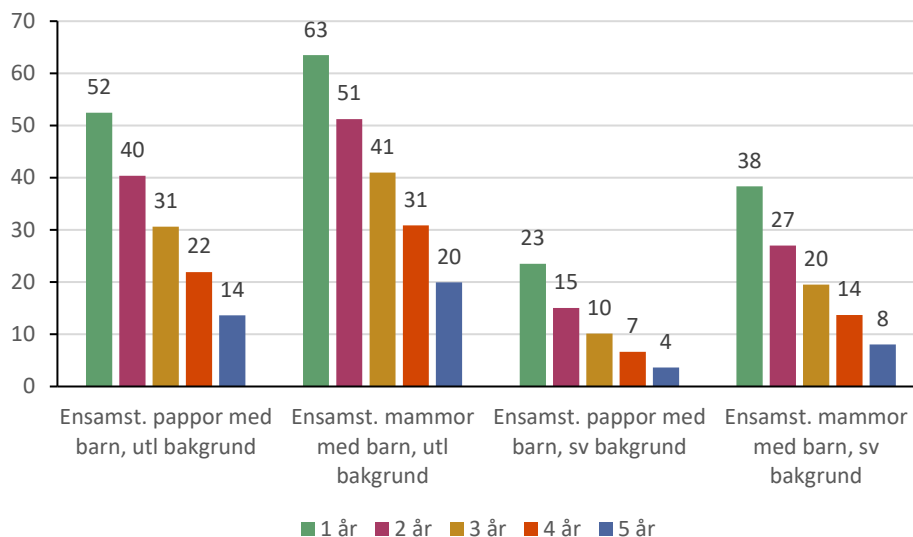
Relativ låg ekonomisk standard under flera år inom femårsperioden är vanligare bland ensamstående föräldrar med utländsk bakgrund (Figur 14). Vanligast är det bland ensamstående mammor med utländsk bakgrund²³ där 41 procent haft en relativ låg ekonomisk standard under minst tre av de fem åren och 20 procent haft det under alla fem åren. Samtidigt är skillnaden

²² När dessa resultat tolkas är det viktigt att ha i åtanke att detta inte speglar hur långa perioderna av relativ låg ekonomisk standard är. En del av de hushåll som har relativ låg ekonomisk standard ett år kan fortsätta ha låg ekonomisk standard efter år 2020 och således övergå till gruppen med flera år av låg ekonomisk standard varefter nya mätpunktsår läggs till, eller ha en lång period av ekonomisk utsatthet bakom sig som omfattar andra år än just åren 2017–2021.

²³ I dessa figurer är uppdelningen över härkomst något annorlunda än för övriga resultat. Här anges utländsk bakgrund, vilket definieras som att en individ antingen själv är utrikesfödd eller båda individens föräldrar är utrikesfödda. Dessa resultat baseras på SCB:s databas Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA). Beskrivningen är avgränsad till personer som ingår i populationen alla fem år. Personer som invandrat till Sverige efter 2018 ingår därför inte här.

mellan ensamstående föräldrar med svensk och utländsk bakgrund större bland pappor än bland mammor.

Figur 14 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard bland ensamstående föräldrar, fördelat på hur många år de haft relativ låg ekonomisk standard under perioden 2018-2022. Redovisat efter hushållstyp 2018. Ensamstående föräldrar med svensk och utländsk bakgrund. Personer 20-64 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas LISA.

Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska ekonomisk utsatthet, särskilt bland ensamstående mammor

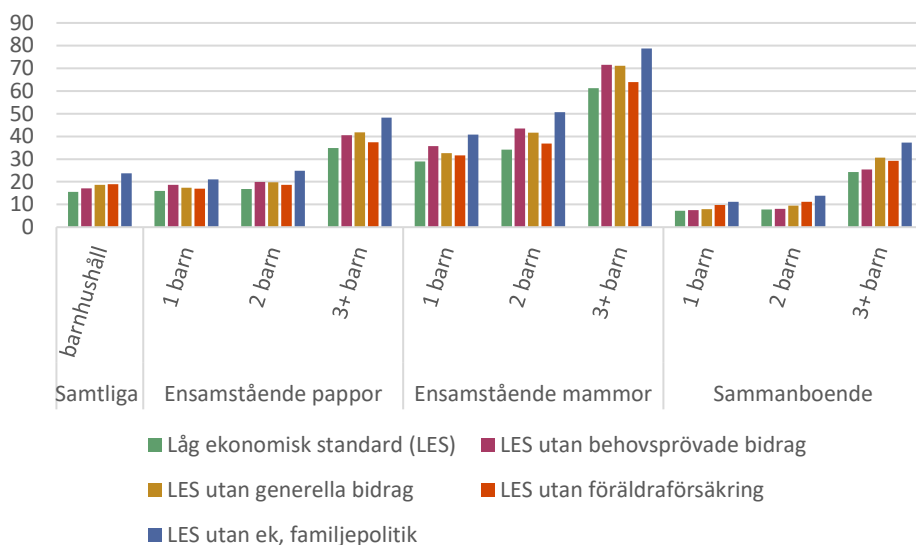
Den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att minska förekomsten av relativ låg ekonomisk standard i alla typer av barnhushåll. Andelen barnhushåll med relativ låg ekonomisk standard beräknas vara 15 procent år 2023. Om ersättningarna från den ekonomiska familjepolitiken räknas bort är motsvarande andel 24 procent (Figur 15).

För ensamstående mammor har de behovsprövade bidragen störst betydelse. Oavsett antal barn är det i dessa hushåll de behovsprövade bidragen som bidrar mest till att minska andelen med låg ekonomisk standard. Hos ensamstående pappor med tre eller flera barn och sambohushåll med tre eller flera barn har de generella bidragen störst betydelse, även om det är marginellt. Att de generella bidragen inte har störst betydelse hos mammor med tre eller fler barn beror förmodligen på att de behovsprövade bidragen har så stor betydelse i den gruppen så det tar över de extra bidrag som kommer med flera barn (t.ex. flerbarnstillägg). Bland sammanboende med som mest två barn är det framför allt försäkringarna som bidrar till att minska andelen med relativ låg ekonomisk standard.

De behovsprövade bidragen har alltså störst betydelse för att minska den ekonomiska utsattheten bland ensamstående mammor. Övriga hushåll uppfyller mer sällan villkoren för de behovsprövade ersättningarna. Detta resultat återspeglar den bild som ges i Figur 5, som visar de olika ersättningarnas andel av barnhushållens disponibla inkomst.

Figur 15 Andel (procent) med relativ låg ekonomisk standard i olika hushållstyper när den ekonomiska familjepolitiken räknas bort från hushållets disponibla inkomster. Redovisat efter hushållstyp. År 2023. Personer 0–66 år

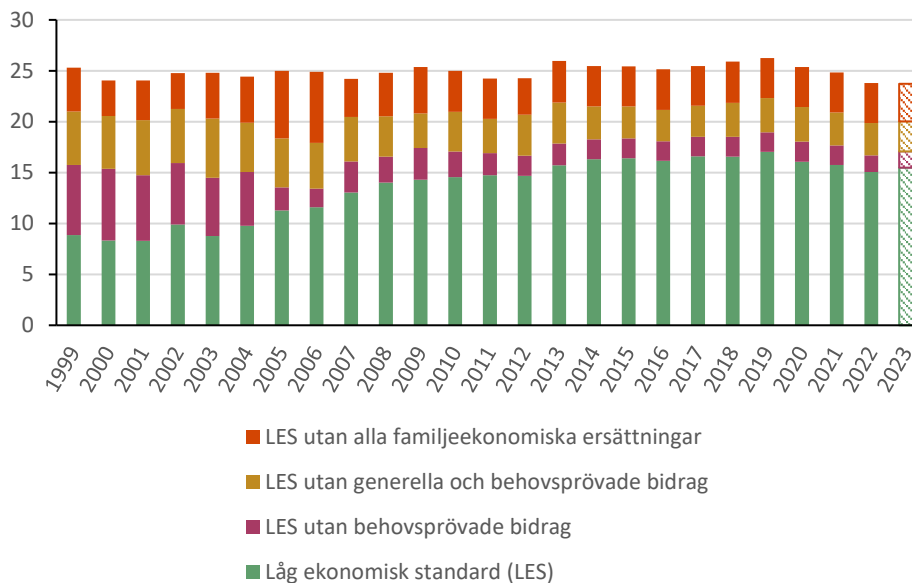
Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2013–2022). Uppgifterna i figuren är en prognos.

De familjepolitiska ersättningarnas betydelse för att minska andelen med relativ låg ekonomisk standard har minskat under de senaste 20 åren (Figur 16). Under 2000 minskade den ekonomiska familjepolitikens ersättningar andelen hushåll med relativt låg ekonomisk standard med 65 procent. Under pandemiåren ökade betydelsen av den ekonomiska familjepolitikens ersättningar något. Den tillfälliga höjningen av bostadsbidraget under dessa år kan ha bidragit till ökningen. Under 2023 ser ersättningarnas betydelse ut att ha minskat något, från 37 procent till 35 procent. Ersättningarnas betydelse har minskat i takt med att även ersättningarnas andel av hushållets disponibla inkomster minskat. Samtidigt har andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard ökat, från 8 procent 2000 till en beräknad andel om 15 procent 2023.

Figur 16

Andel (procent) barnhushåll med relativ låg ekonomisk standard när familjeersättningarna räknas bort bland. Åren 1999–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

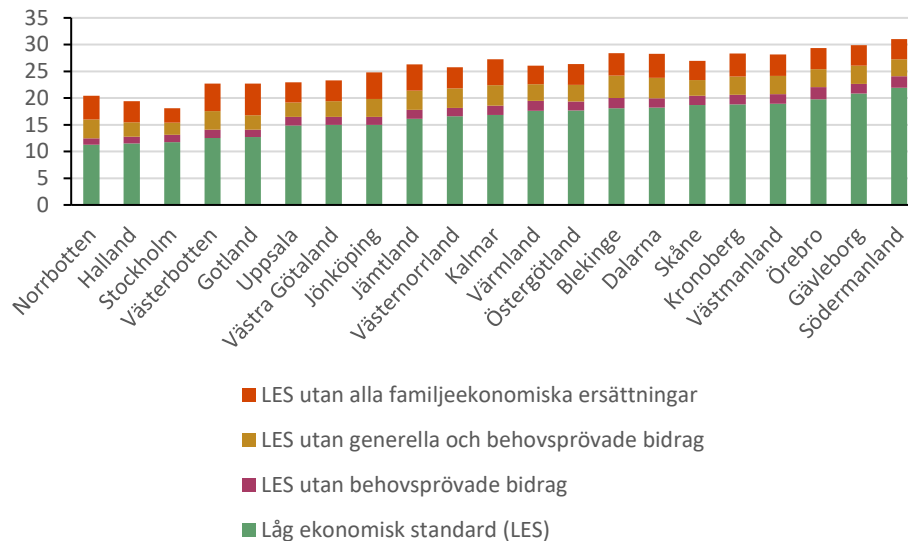

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos.

Förekomsten av relativ låg ekonomisk standard varierar mellan olika län (Figur 17). Relativ låg ekonomisk standard är generellt vanligare i län med lägre medianinkomst och högre arbetslöshet. Andelen med relativ låg ekonomisk standard beräknas 2023 ha varit högst i Södermanland (nästan 22 procent) och lägst i Norrbotten, Halland och Stockholm (drygt 11 procent). Stockholm har landets högsta medianinkomst och där beräknas familjeersättningarna bidra till att minska förekomsten av relativ låg ekonomisk standard med 6 procent. I övriga län bidrar familjepolitiken till en minskning med mellan 8 och 10 procent.

Figur 17 Andel (procent) barnhushåll med relativ låg ekonomisk standard när familjeersättningarna räknas bort. År 2023. Uppdelat på län. Personer 0–66 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Andelen med låg inkomststandard är särskilt hög bland ensamstående mammor med flera barn

Låg inkomststandard och förekomst av försörjningsstöd är två absoluta mått på ekonomisk utsatthet. Förekomst av försörjningsstöd visar hur stor andel av hushållen som har ansökt om och beviljats försörjningsstöd. Måttet låg inkomststandard påverkas inte av ansökningsbeteende utan visar om ett hushåll har en disponibel inkomst som är lägre än dess beräknade baskonsumtion.²⁴

Bland barnhushållen beräknas 4,6 procent leva med låg inkomststandard år 2023. Motsvarande andel bland hushållen utan barn är 4,4 procent (Figur 18). Jämfört med 2022 är det en minskning från 5,1 procent för barnhushållen och för hushåll utan barn en minskning från 4,6 procent.

Det finns stora skillnader utifrån kön och antal barn. Ensamstående mammor är särskilt utsatta, speciellt ensamstående mammor med minst tre barn där drygt 20 procent beräknas ha låg inkomststandard under 2023. Motsvarande andel bland ensamstående pappor med minst tre barn är knappt 7 procent och bland sambohushåll med minst tre barn knappt 8 procent. För

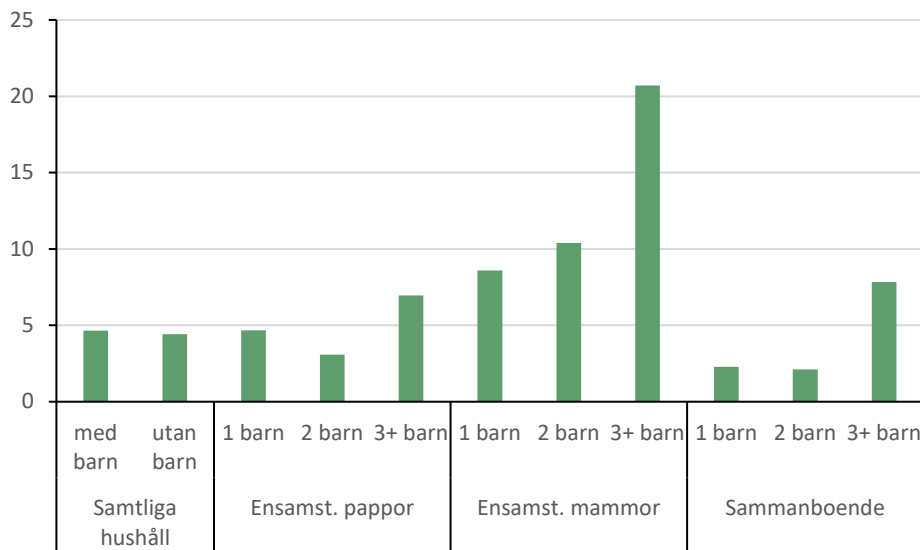
²⁴ I beräkningen av låg inkomststandard tar vi hänsyn till barns växelvisa boende under hela perioden 2011–2023. Tidsseriebrottet år 2019 finns därför inte i detta mått. Skillnaden beror på att låg inkomststandard beräknas av SCB och grundar sig på Inkomst- och taxeringsregistret (IoT), enbart beräkningen för 2023 är gjord med hjälp av Fasit.

främst ensamstående pappor men även för sambohushåll så är andelen med låg inkomststandard högre i hushåll med ett barn än i hushåll med två barn.

Skillnader finns även utifrån födelseland, 19,4 procent bland ensamstående utrikesfödda mammor lever med låg inkomststandard jämfört med 6,8 procent bland ensamstående mammor födda i Sverige (visas ej i figur).

Figur 18 Andel (procent) med låg inkomststandard i olika hushållstyper. År 2023. Personer 0–66 år

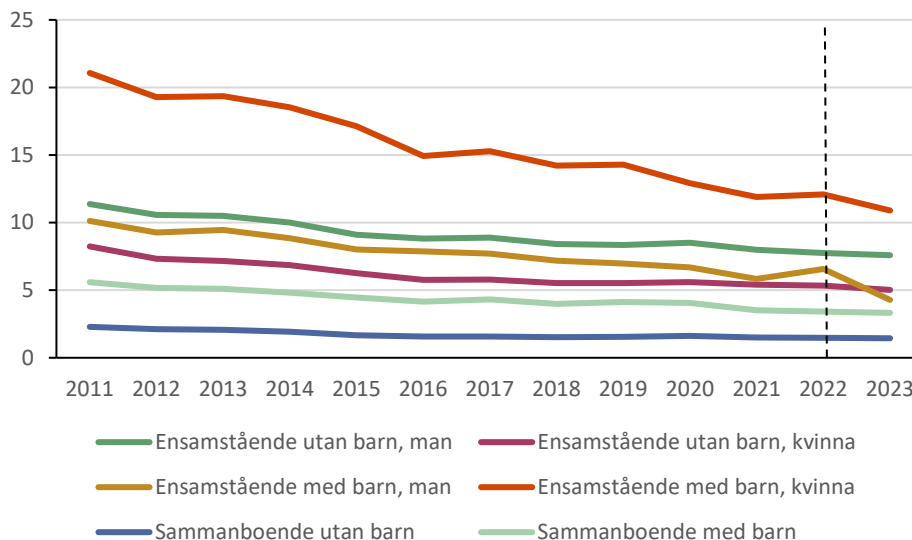

SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Andelen hushåll med låg inkomststandard minskade mellan 2011 och 2022 (Figur 19). Under 2022 skedde en viss ökning i ensamstående hushåll med barn. Under 2023 beräknas andelen ha minskat i samtliga grupper som redovisas i figuren. Störst beräknas minskningen ha varit bland ensamstående med barn. Bland ensamstående pappor beräknas den ha minskat från 6,6 till 4,3 procent och bland ensamstående mammor beräknas den ha minskat från 12,1 procent till 10,9 procent.

Figur 19 Andel (procent) med låg inkomststandard i olika hushållstyper. Åren 2011–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)

SCB:s databaser IoT (2011–2022) och Star (2022, för framskrivning av 2023). Uppgifterna för 2023 är en prognos.

Försörjningsstöd är vanligast bland ensamstående mammor

Att motta försörjningsstöd är en indikator på att hushållets ekonomiska situation har bedömts som utsatt i absoluta termer. Indikatoren fångar enbart de som ansökt om och beviljats försörjningsstöd och påverkas därför bland annat av hushållens benägenhet att ansöka om stöd.

Andelen hushåll som mottar försörjningsstöd minskade i samtliga hushåll under både 2021 och 2022. Under 2023 beräknas andelarna som mottog försörjningsstöd varit högre jämfört med 2022 i samtliga hushåll (Tabell 1).

Tabell 1 **Andel (i procent %) där någon person i hushållet mottog försörjningsstöd under åren 2019–2023. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)**

	2019	2020	2021	2022	2023
Ensamstående utan barn	7,1	7,4	6,1	5,8	6,2
varav kvinnor	6,1	6,6	5,6	5,2	5,4
varav män	7,8	7,9	6,5	6,3	6,7
Ensamstående med barn	12,2	12,0	10,5	9,9	10,8
varav kvinnor	14,0	14,0	11,9	11,2	12,0
varav män	8,0	7,7	7,3	7,3	8,1
Sammanboende utan barn	2,4	2,8	2,5	2,3	2,4
Sammanboende 1 barn	3,1	3,5	3,0	2,8	3,0
Sammanboende 2+ barn	4,7	5,3	4,3	4,1	4,3
Samtliga i barnhushåll	5,6	6,1	5,1	4,8	5,1
Samtliga i hushåll utan barn	4,6	5,0	4,2	4,0	4,2

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2023 är en prognos.

Andelen som tar emot försörjningsstöd är högst bland utrikesfödda ensamstående mammor, där 23,5 procent beräknas ta emot försörjningsstöd under 2023. Bland utrikesfödda ensamstående mammor är andelen som tar emot försörjningsstöd fyra gånger högre än bland svenskfödda ensamstående mammor (Tabell 2). Andelen som tar emot försörjningsstöd är 18 gånger högre bland sammanboende med barn där båda föräldrarna är utrikesfödda jämfört med sammanboende där båda är födda i Sverige.

Tabell 2 **Andel (i procent) där någon person i hushållet mottog försörjningsstöd under åren 2019–2023. Hushåll med svensk- respektive utrikesfödda föräldrar. Personer 0–64 år (t.o.m. 2022, därefter 0–66 år)**

	2019	2020	2021	2022	2023
Ensamstående med barn, svenskfödd	5,2	5,1	4,9	4,7	5,1
varav kvinnor	6,2	6,2	5,9	5,5	5,9
varav män	3,2	3,0	3,1	3,2	3,5
Ensamstående med barn, utrikesfödd	27,8	27,1	22,4	21,2	22,5
varav kvinnor	29,4	28,9	23,3	22,3	23,5
varav män	21,8	21,2	19,2	17,7	19,2
Sammanboende med barn, svenskfödda	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7
Sammanboende med barn, svensk- och utrikesfödda	4,0	4,6	4,3	4,2	4,4
Sammanboende med barn, utrikesfödda	16,6	17,8	13,7	12,6	12,9

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna för 2023 är en prognos.

Olika mått på ekonomisk utsatthet fångar olika saker

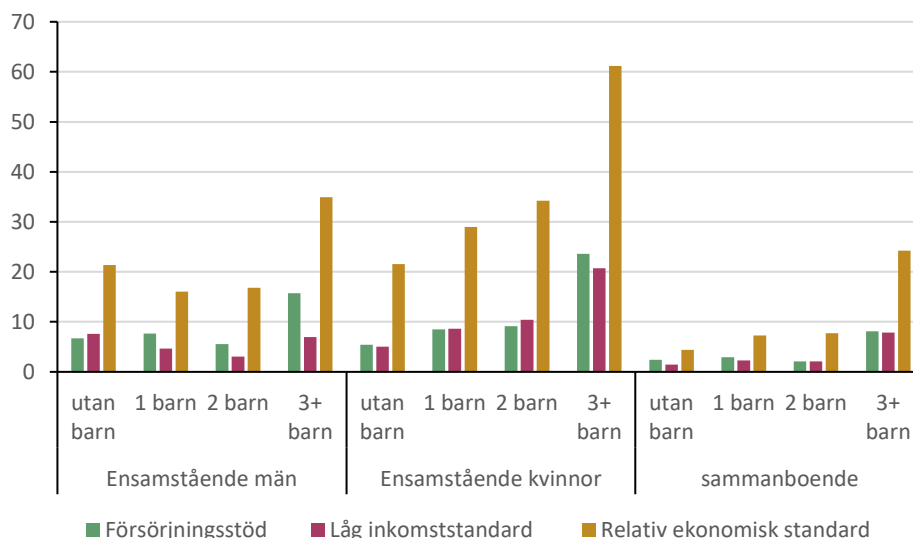
Förekomsten av ekonomisk utsatthet i befolkningen i allmänhet och bland barnhushållen i synnerhet varierar beroende på vilket mått som används. Måtten fångar olika aspekter av ekonomisk utsatthet, och har olika styrkor och svagheter.²⁵ Relativ låg ekonomisk standard fångar framförallt relativ utsatthet, att inte ha de ekonomiska resurserna som andra i befolkningen har, medan förekomst av försörjningsstöd begränsas av att det påverkas av politiska beslut och av huruvida individer faktiskt ansöker om stödet.

Genomgående för samtliga mått är att förhållandet mellan olika grupper av hushåll generellt är detsamma. Ekonomisk utsatthet är vanligare i barnhushåll, i hushåll med många barn, bland ensamstående föräldrar, framför allt ensamstående mammor, och bland utrikesfödda. En grupp som frångår mönstret är ensamstående män utan barn. Här indikerar flera mått att ekonomisk utsatthet är vanligare hos ensamstående män utan barn än hos ensamstående pappor med 1 eller 2 barn.

²⁵ Både relativ låg ekonomisk standard och låg inkomststandard utgår från den registrerade disponibla inkomsten per konsumtionsenhet, vilket innebär löneinkomsten inte justeras ned för individer med löneutmätning. Detta är en grupp som kan leva på inkomster i paritet med försörjningsstöd. Att måtten baseras på inkomst innebär även att hushåll med låga inkomster, men stora ekonomiska tillgångar, kan definieras som ekonomiskt utsatta trots att det inte speglar den verkliga situationen.

Skillnaden är stor beroende på mått. Enligt prognosen för 2023 mottog 24 procent av hushållen med ensamstående mammor med fler än två barn försörjningsstöd medan 61 procent beräknas ha relativt låg ekonomisk standard (Figur 20).

Figur 20 Andel (procent) i ekonomisk utsatthet. År 2023. Uppdelat på hushållstyper och mått på ekonomisk utsatthet. Personer 0–66 år

Uppgifterna i figuren är en prognos.

Sedan 2000 har förekomsten av relativt låg ekonomisk standard bland barnhushåll mer än dubblats. År 2000 lyftes två av tre hushåll som annars skulle ha haft låg ekonomisk standard över gränsen för relativt låg ekonomisk standard med hjälp av familjeersättningarna, år 2022 lyftes ett av tre hushåll över gränsen. För 2023 beräknas familjeersättningarnas effekt vara på samma nivå som 2022. En förklaring till den här utvecklingen som hänger ihop med måttets konstruktion är att inkomsterna har ökat mer för hushåll med högre inkomster än för hushåll med lägre inkomster. Det gör att medianinkomsten ökat snabbare än inkomsterna för barnhushållen med lägst inkomst. Att familjeersättningarna inte längre lyckas lyfta en lika stor andel av barnhushållen över gränsen för relativt låg ekonomisk standard beror bland annat på att de behovsprövade och de generella bidragen syftar till att täcka vissa basbehov och därför justeras för att följa prisutvecklingen (antingen genom politiska beslut eller genom att vara kopplade till prisbasbeloppet). När reallönerna har ökat har de här bidragens andel av barnhushållens sammanlagda inkomster minskat samtidigt som gränsen för relativt låg ekonomisk standard flyttats uppåt. I och med den höga inflationen under 2022 och 2023 har realinkomsterna minskat. Under 2022 sjönk inkomsterna mer hos de med de högsta inkomsterna vilket ledde till att medianinkomsten sjönk och färre hamnade över gränsen för relativt låg ekonomisk standard. Under 2023 beräknas dock inkomsterna sjunka något mer bland hushåll med de lägsta inkomsterna vilket leder till att

medianinkomsten sjunker och fler hamnar över gränsen för relativ låg ekonomisk standard.

Andelen ekonomiskt utsatta påverkas även av andra faktorer i samhället. Det har till exempel skett förändringar i befolkningsstrukturen de senaste fem åren som gör att vissa hushållstyper har blivit vanligare och andra mindre vanliga. Antalet hushåll där de vuxna är utrikesfödda har ökat. Dessa hushåll har en hög förekomst av ekonomisk utsatthet, vilket bidrar till att driva upp förekomsten av ekonomisk utsatthet bland barnhushållen i stort.

Samtidigt som andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard ökat under många år har andelen hushåll med låg inkomststandard minskat. Allt färre hushåll har alltså så låga inkomster att de har svårt att klara sin försörjning. Från 2019 till 2021 minskade både andelen hushåll med låg inkomststandard och andelen hushåll som tar emot försörjningsstöd. Under 2022 ökade andelen med låg inkomststandard bland ensamstående men beräknas återigen sjunka under 2023. Andelen hushåll som tar emot försörjningsstöd fortsatte minska år 2022 men andelen berättigade beräknas öka under 2023.

Andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas ha minskat samtidigt som andelen hushåll med försörjningsstöd beräknas ha ökat. För att estimerat behovet av försörjningsstöd används riksnormen²⁶. Denna ökade för 2023, vilket är en förklaring till att andelen som beräknas ha fått försörjningsstöd ökar. För att ett hushåll ska ha låg inkomststandard ska det ha en inkomst som inte täcker kostnaden för baskonsumtionen. Hushåll med låga inkomster får en större andel av sin inkomst från ersättningar som justeras för inflationen²⁷. Under 2023 var justeringen för inflation större än ökningen av baskonsumtionen. Detta skulle kunna leda till att fler med låga inkomster ändå har en inkomst som täcker baskonsumtionen och andelen med låg inkomststandard går ner.

Det är viktigt att komma ihåg att all information för 2023 är baserat på en framskrivning, och därför är förknippad med osäkerhet. Det kommer vara viktigt att följa utvecklingen av barnhushållens ekonomi under de kommande åren för att förstå hur de påverkas av den lågkonjunktur Sverige gått in i under 2023.

²⁶ Tillsammans med skäliga kostnader för vissa andra behov avgör riksnormen nivån på försörjningsstödet. Beloppen bestäms av regeringen inför varje nytt kalenderår och gäller som miniminivå för de behov som riksnormen ska täcka. I riksnormen ingår kostnader för livsmedel, kläder, hygienartiklar, förbrukningsvaror, dagstidning, telefon, fritid och lek, samt barn- och ungdomsförsäkring.

²⁷ Källa: Egna beräkningar i Statistiska Centralbyråns statistikdatabas, [Inkomststruktur för hushåll per konsumtionsenhet uppdelade i decilgrupper efter region. År 2011 - 2022. PxWeb \(scb.se\)](#), rapporten Inkomststruktur för hushåll per konsumtionsenhet uppdelade i decilgrupper efter region. År 2011-2022 (hämtad 2024-05-21).

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn

I kapitlet *Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer* presenterades resultat som visar att det finns stora inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn. Den ekonomiska familjepolitikens andra mål är att bidra till att minska de här skillnaderna.

I det här kapitlet undersöker vi därför familjepolitikens omfördelande effekter, det vill säga hur ersättningarna bidrar till att minska inkomstskillnaderna i samhället i stort. Detta gör vi genom att redovisa i vilken grad transfereringar från den ekonomiska familjepolitiken påverkar fördelningen av den disponibla inkomsten i hela befolkningen, mätt som Gini-koefficienten.²⁸ Eftersom hushåll med barn generellt har lägre disponibel inkomst per konsumtionsenhet än hushåll utan barn, kan det ses som en indikator på i vilken grad familjepolitiken når målet om att bidra till minskade skillnader mellan hushåll med och utan barn.

I det här kapitlet redovisar vi också hur mycket de familjepolitiska ersättningarna bidrar till att minska skillnader i disponibel inkomst per konsumtionsenhet för hushåll med och utan barn. Vi gör det genom att visa vad medianen för den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet skulle vara om de familjepolitiska transfereringarna räknades bort.

Sammanfattande iakttagelser

De familjepolitiska transfereringarna bidrog till att sänka Gini-koefficienten med knappt 2,7 procentenheter enligt prognosen för 2023. De bidrog också till att jämna ut skillnaderna i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn, särskilt för låginkomsthushåll.

Under den senaste tjugoårsperioden har den omfördelande effekten minskat betydligt. Det här är samstämmigt med att familjeersättningarna under samma period utgjort en allt mindre del av barnhushållens inkomster. Under de senaste åren har minskningen av den omfördelande effekten planat ut och beräknas ha varit något större under 2023 jämfört med 2022.

²⁸ Gini-koefficienten är ett vanligt mått på graden av inkomstjämlighet i en population. Gini-koefficienten presenteras som ett värde mellan 0 och 1 där 0 innebär att alla i befolkningen tjänar exakt lika mycket. På motsvarande sätt innebär en Gini-koefficient på 1 att all inkomst erhålls av en enda person. Läs gärna mer om Gini-koefficienten i metodbilagan.

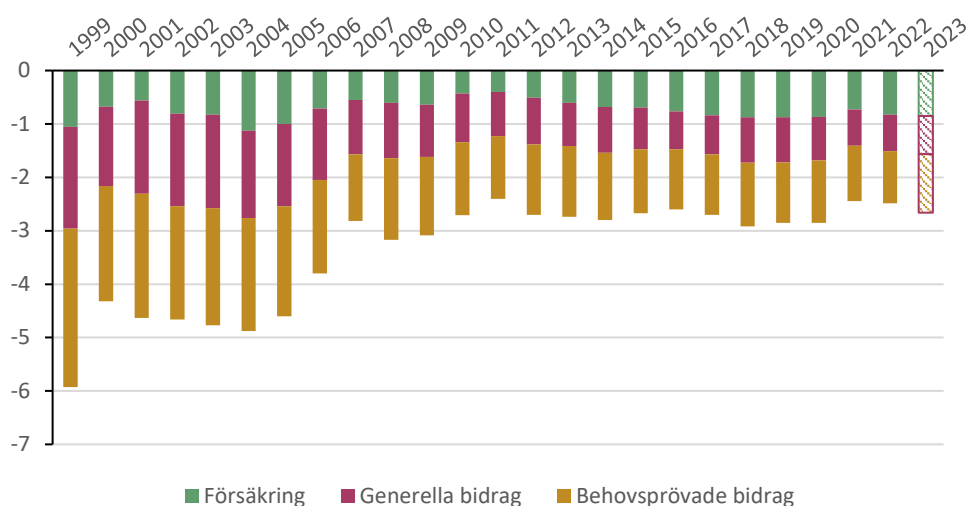

Den ekonomiska familjepolitikens inkomstutjämnande effekt kvar på samma nivå men bidragens betydelse minskar

De familjeekonomiska transfereringarna bidrag till att sänka Gini-koefficienten har minskat under 00-talet men har varit på ungefär samma nivå sen början av 10-talet (Figur 21). Den omfördelande effekten beräknas ha varit 2,7 procentenheter 2023. Det är en liten ökning från 2022.

De behovsprövade bidragen har haft störst inkomstutjämnande effekt under alla år sen 1999 även om effekten har sjunkit något de senaste 10 åren. Även effekten av de generella bidragen har minskat, samtidigt som effekten av försäkringarna har ökat. Från och med 2016 har försäkringarna haft större inverkan på Gini-koefficienten jämfört med de generella bidragen.

Figur 21 Den ekonomiska familjepolitikens omfördelande effekt för hela befolkningen (bidrag till Gini-koefficienten), åren 1999–2023

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databaser HEK (1998–2013) och Star (2014–2022). Uppgifterna för 2023 är en prognos.

Familjeersättningarna minskar inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn

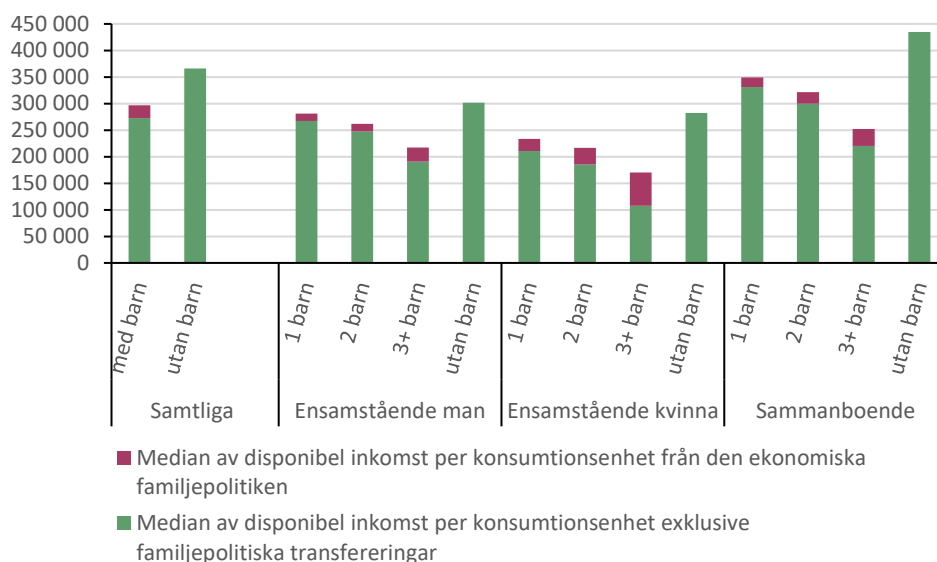
Familjeersättningarna minskar skillnaderna i medianinkomst mellan hushåll med och utan barn genom att öka den disponibla inkomsten för barnhushållen. Det här avsnittet visar hur mycket lägre barnfamiljernas disponibla inkomst beräknas ha varit om samtliga familjeersättningar räknades bort, vilket ger en bild av hur mycket ersättningarna jämnar ut

skillnaderna mellan olika hushållstyper.²⁹ Som Figur 22 visar är ökningen störst för de barnhushåll som har lägst inkomster. Samtidigt är skillnaden mot hushåll utan barn stor även med transfereringar.

Familjeersättningarna höjer medianen av den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet mest för ensamstående mammor med flera barn. Det här är samstämmigt med resultaten i Figur 5 som visar att familjeersättningarna utgör en stor andel av den här gruppens disponibla inkomst per konsumtionsenhet.

Inkomstskillnaderna är större mellan ensamstående kvinnor med och utan barn än mellan ensamstående män med och utan barn. Ännu något större är inkomstskillnaderna mellan hushåll med och utan barn hos de med de högsta inkomsterna, sammanboende.

Figur 22 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet med och utan familjeersättningar. År 2023. Personer 0–66 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

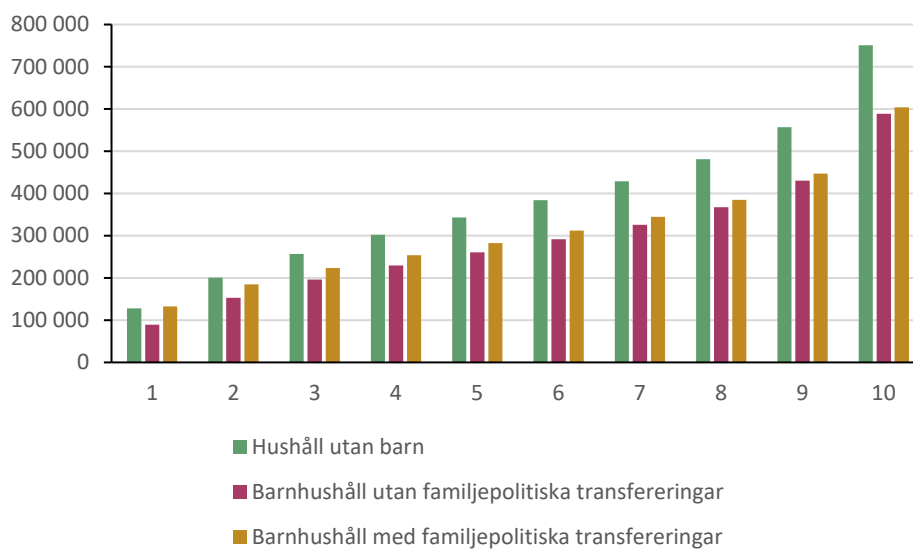
Att inkomstskillnaderna mellan hushåll med och utan barn är större ju högre inkomsterna är syns även i Figur 23.³⁰ I de lägsta decilerna bidrar de familjepolitiska transfereringarna i hög grad till att jämna ut inkomstskillnaderna mot hushåll utan barn i motsvarande deciler. I de högre

²⁹ Här har vi använt en statisk ansats och inte beräknat hur avsaknad av familjeersättningar skulle kunna påverka exempelvis barnhushållens arbetsutbud eller förekomst av försörjningsstöd.

³⁰ I Figur 25 har barnhushållen delats upp i inkomstdeciler, vilket innebär att den tiondel av barnhushållen som har lägst disponibel inkomst per konsumtionsenhet år 2021 utgör decil 1 och den tiondel av barnhushållen som har högst disponibel inkomst per konsumtionsenhet utgör decil 10. Vi har även delat in hushåll utan barn på samma sätt.

decilerna bidrar inte familjepolitiken till utjämning i motsvarande omfattning.

Figur 23 Medianen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet i deciler av disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Uppdelat på hushåll utan barn, barnhushåll med och utan familjeersättningar. År 2023. Personer 0–66 år

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star. Uppgifterna i figuren är en prognos.

Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap

I det här kapitlet redovisas indikatorer för att följa upp hur den ekonomiska familjepolitiken bidrar till ett jämställt föräldraskap. Jämställt föräldraskap är ett vitt begrepp som är svårt att definiera. Det kan innefatta såväl formellt omsorgs- och försörjningsansvar som hushållsarbete, delaktighet i beslut rörande barnet och den tid som den vuxna spenderar tillsammans med barnet.

Många av de aspekter som kan ingå i ett jämställt föräldraskap är svåra att fånga upp i data och följa över tid. Här fokuserar vi därför på att redovisa utvecklingen av hur delar av föräldraförsäkringen används i olika grupper av föräldrar. Vi tittar både på föräldrapenninguttag och total föräldraledighet. I föräldraledighet ingår både föräldrapenningdagar och skattade antal dagar som föräldrarna är hemma utan ersättning (obetald föräldraledighet). Flera studier har visat att nyttjandet av föräldraförsäkringen spelar stor roll för hur föräldraansvaret fördelas och för föräldrarnas position på arbetsmarknaden. Något som i sin tur påverkar jämställdhet mellan könen, jämlikhet mellan socioekonomiska grupper och barns tillgång till båda sina föräldrar tidigt i livet (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi 2015).

Majoriteten av föräldrapenningdagarna tas ut innan barnet fyller två år. Uttaget handlar då till stor del om att ge barnet omsorg på heltid innan barnet börjar på förskola. När barnet är äldre än två tas färre dagar med föräldrapenningen ut och i kortare perioder. Det kan då handla om att dryga ut semestern, ta enstaka dagar när förskolan är stängd eller att en förälder jobbar deltid kombinerat med föräldrapenninguttag (SOU 2017:101).

För att undersöka hur föräldrapenninguttag och obetald ledighet fördelas inom föräldrapar studerar vi en population av föräldrar och barn som uppfyller uppsatta kriterier. Studiepopulationen omfattar endast barn som är födda i Sverige och har bott i Sverige under hela perioden som studeras. Föräldraparen består av en kvinna och en man som har haft gemensam vårdnad om barnet under hela perioden. Det är parets första gemensamma barn och det enda barn som de fått under året. Någon av dem har fått föräldrapenning utbetald för barnet under perioden. Detta innebär att den bild som presenteras här skiljer sig något från den som ges av Försäkringskassans officiella statistik, som inkluderar en bredare grupp av föräldrar. Vi tittar främst på hur föräldrapenning och föräldraledighet fördelas inom föräldraparen under barnets två första levnadsår, då majoriteten av föräldrapenningdagarna tas ut. I viss utsträckning studeras även hur föräldrapenningdagarna fördelas mellan barnets två och fyraårsdag. Detta för att ge en bild av hur föräldrar fördelar de få dagar som tas ut när barnet är äldre.

Sammanfattande iakttagelser

Efter en period med svagare utveckling mot att föräldrapar delar mer lika ökade pappors andel av både föräldrapenning och den totala föräldraledigheten för barn födda 2021. Även andelen par med ett jämställt uttag ökade och andelen par där mamman tar ut mer än 80 procent av föräldrapenningen minskade för denna födelsekohort.

I takt med att mammor har minskat sitt uttag av föräldrapenning har de ökat sitt uttag av obetald ledighet. För barn födda 2021 sjunker dock mammors uttag av både ersatta och ej ersatta dagar.

Pappors andel av föräldrapenning och skattad föräldraledighet är större ju högre utbildning föräldrarna har. Däremot har ökningen över tid av pappans andel varit störst i grupperna med lägst utbildning.

Få dagar tas ut efter barnets 2-årsdag. Dessa är dock mer jämnt fördelade mellan mammor och pappor och hur dagarna fördelas dem emellan har sett lika ut över tid.

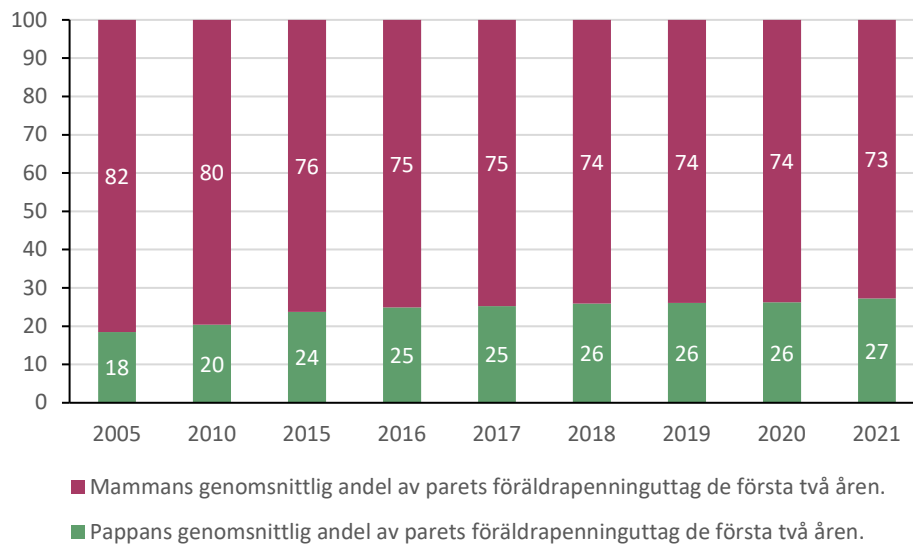
Något större ökning av pappors uttag efter några år med svag utveckling

Under coronapandemin minskade antalet uttagna dagar med föräldrapenning. Detta berodde främst på att föräldrar till barn över ett år använde färre dagar. Under 2023 fortsatte minskningen i ersatta dagar, något mer för kvinnor än för män (Försäkringskassan 2024). Det övergripande mönstret avseende hur föräldrapenningdagarna fördelas inom föräldraparen i studiepopulationen är detsamma. Mammorna tar i genomsnitt ut nästan tre fjärdedelar av parets totala uttag av föräldrapenningdagar.

Pappors andel av föräldrapenninguttaget har ökat över tid (Figur 24). Det är inga drastiska ökningar utan förändringen sker långsamt. Efter några år med svagare utveckling mot ett jämställt uttag, ökade pappors andel mer för barn födda 2021. För barn födda 2021 tog papporna i genomsnitt ut 27 procent av dagarna. Det är en ökning med sju procentenheter jämfört med barn födda 2010.

Figur 24 Mammors och pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår

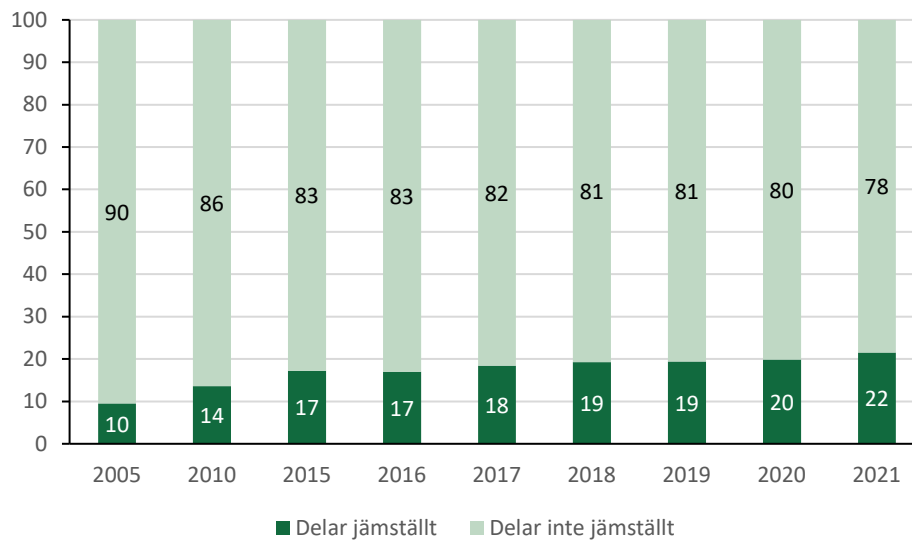
Källa: Försäkringskassan

Försäkringskassans definition av att dela jämställt på föräldrapenninguttaget är att vardera föräldern har tagit ut minst 40 procent av föräldrapenningdagarna när barnet har fyllt två år.

Andelen föräldrapar som delar jämställt på föräldrapenningen har ökat över tid (Figur 25). För barn födda 2021 delade 22 procent av föräldraparen jämställt på föräldrapenningen. Ökningen i andelar för barn födda 2021 jämfört med barn födda 2020 är något större vad den varit de föregående fyra åren. Det blir alltså vanligare med ett jämställt uttag av föräldrapenning även om utvecklingen går långsamt.

Figur 25 Andel (procent) föräldrar som delar jämställt på föräldrapenningen (båda tar minst 40 procent av dagarna) under barnets två första år. Uppdelat på barnets födelseår

Källa: Försäkringskassan

Andelen föräldrar som delar jämställt på föräldrapenningen varierar mellan olika delar av landet (Figur 26). För barn födda 2021 var andelen lägst i Kalmar län där 12,4 procent av föräldrarna delade lika på dagarna under barnets två första levnadsår. Andelen var högst i Västerbottens län där 27,5 procent av föräldrarna delade lika.

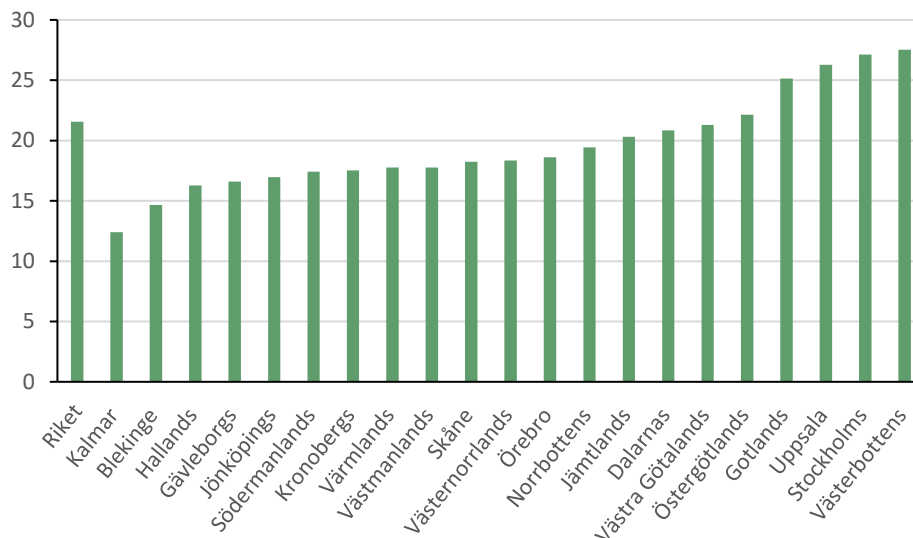
De tre län med högst andel föräldrar med jämställt uttag är Västerbotten, Stockholm och Uppsala. Att dela jämställt är vanligare i föräldrar med högre utbildning, och dessa tre län har en högre andel högutbildade invånare jämfört med övriga län. Kalmar län, med lägst andel föräldrar som delar jämställt, är bland de län med lägst andel högutbildade³¹

³¹ Här definieras andel högutbildade som andel personer mellan 25 och 64 år med minst tre års eftergymnasial utbildning. Källa: SCB.

Figur 26

Andel (procent) föräldrar som delar jämställt på föräldrapenningen (båda tar minst 40 procent av dagarna) under barnets två första år. Barn födda 2021. Uppdelat på län

Källa: Försäkringskassan

Även bland de föräldrar som inte delar jämställt har uttaget förändrats över tid, andelen mammor som tar ut mer än 80 procent av föräldrapenningdagarna har minskat över tid (Figur 27). För barn födda 2005 tog mammorna ut 91–100 procent av dagarna hos 43 procent av föräldraparen. Motsvarande siffra för barn födda 2021 är 25 procent.

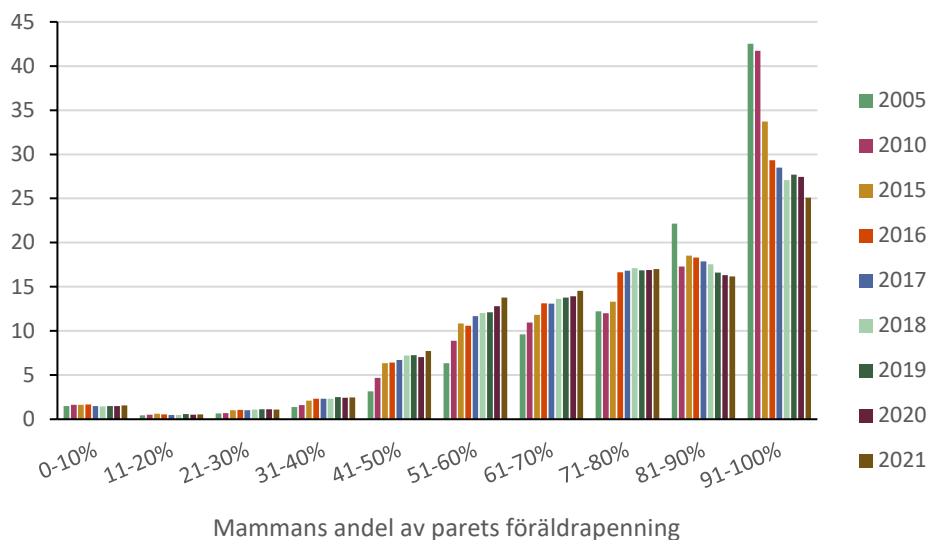
Samtidigt som det blivit mindre vanligt att mamman tar över 80 procent av föräldrapenningdagarna har det blivit vanligare att mamman tar 61–80 procent. Det sker alltså en förändring mot ett mer jämställt uttag även bland föräldrapar som inte delar jämställt.

Andelen pappor som inte tar ut någon föräldrapenning alls har minskat under perioden. För barn födda 2005 var det 21 procent av papporna som inte tog ut någon dag med föräldrapenning under barnets två första levnadsår. Motsvarande siffra för barn födda 2021 är 10,9 procent (visas ej i figuren).

Figur 27

Andel (procent) av föräldraparen fördelat på mammas andel av föräldrarnas totala uttag av föräldrapenning under barnets två första levnadsår. Uppdelat på barnets födelseår

Källa: Försäkringskassan

Över tid har uttaget av föräldrapenning relativt sett ökat mer bland pappor med lägre uttag. I Figur 28 visas percentilgränser för antalet dagar med föräldrapenning som tas ut av pappor. I percentil 10 finns de tio procent med lägst uttag och percentilgränsen anger det högsta uttaget i gruppen, vilken är noll under hela perioden eftersom fler än tio procent av papporna tar ut noll dagar med föräldrapenning. I percentil 25 finns de 25 procent av papporna som har lägst uttag, i percentil 50 finns de 50 procent av papporna med lägst uttag o.s.v.

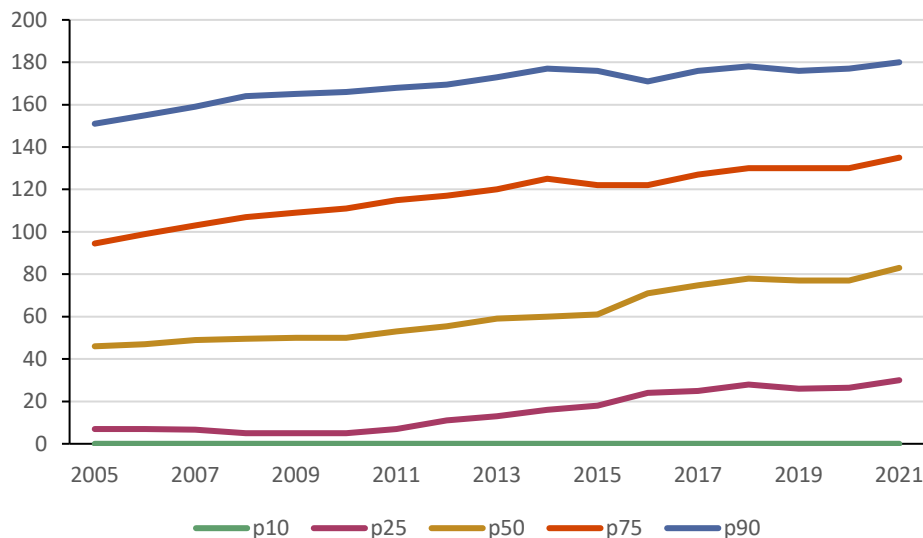
Det högsta uttaget hos de 25 procent med lägst uttag har gått upp från 7 dagar för barn med födelseår 2005 till 30 dagar för barn med födelseår 2021. Det är en ökning med 329 procent. Motsvarande ökning av medianuttag (p50) är från 46 till 83 dagar, en ökning på 80 procent. De 75:e och 90:e percentilgränserna har ökat med 4 respektive 2 procent under samma period.

Fördelningen av pappornas uttag av föräldrapenning har alltså flyttat uppåt över tid. Både gränsvärdet för den 25:e percentilen och medianen ökar tydligt 2016 när den tredje reserverade månaden infördes. Den 75:e och 90:e percentilen påverkas inte av reformen eftersom deras uttag redan var högre än de 90 reserverade dagarna (Försäkringskassan 2019).

Efter en tid med svagare utveckling (för barn födda 2019 sjönk percentilgränserna) har ökningen varit större hos pappor med barn födda 2021. Den största relativa ökningen skedde i den 25:e percentilen som ökade med 13 procent mellan 2020 och 2021.

Figur 28 Antalet uttagna dagar med föräldrapenning bland pappor. Gränsvärden för percentil 10, 25, 50, 75 och 90. Uppdelat på barnets födelseår

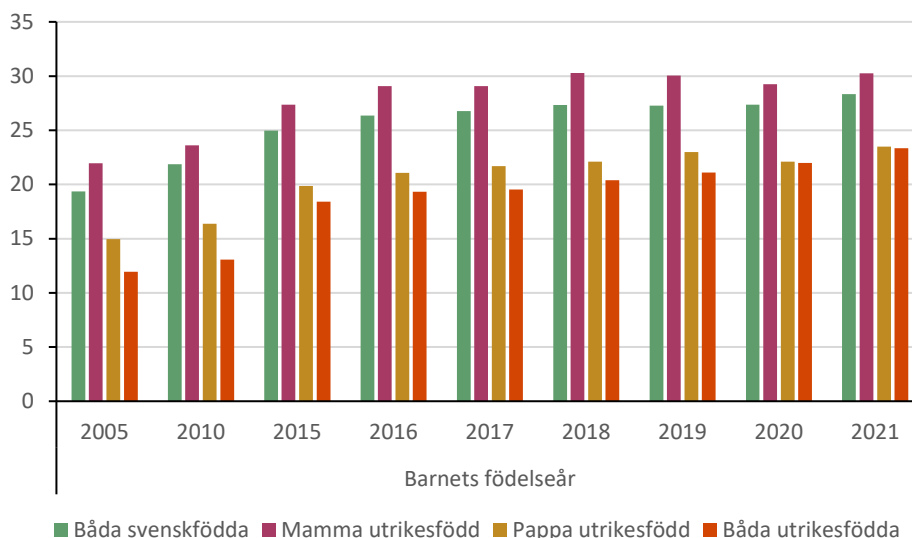

Källa: Försäkringskassan

Uttaget av föräldrapenning skiljer sig åt mellan föräldrar med olika födelseland och utbildningsnivå. Figur 29 visar hur stor andel av dagarna med föräldrapenning som pappor i genomsnitt tar ut, uppdelat efter föräldrarnas födelseland. Pappornas andel av föräldrapenninguttaget är större i par där pappan är född i Sverige. Det gäller för samtliga undersökta år. Pappornas andel av föräldrapenninguttaget har ökat i samtliga grupper sen 2005. Ökningen har varit störst i gruppen där båda föräldrarna är utrikesfödda.

Efter ett par år med svagare utveckling (för barn födda 2020 minskade pappornas andel av föräldrapenninguttaget i föräldrapar där en av föräldrarna är utrikesfödd) sker en ökning i samtliga grupper för barn födda 2021. Ökningen mellan 2020 och 2021 är störst i grupperna där pappan är utrikesfödd.

Figur 29 Pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut under barnets två första levnadsår. Uppdelat på barnets födelseår och svensk- och utrikesfödda föräldrar

Källa: Försäkringskassan

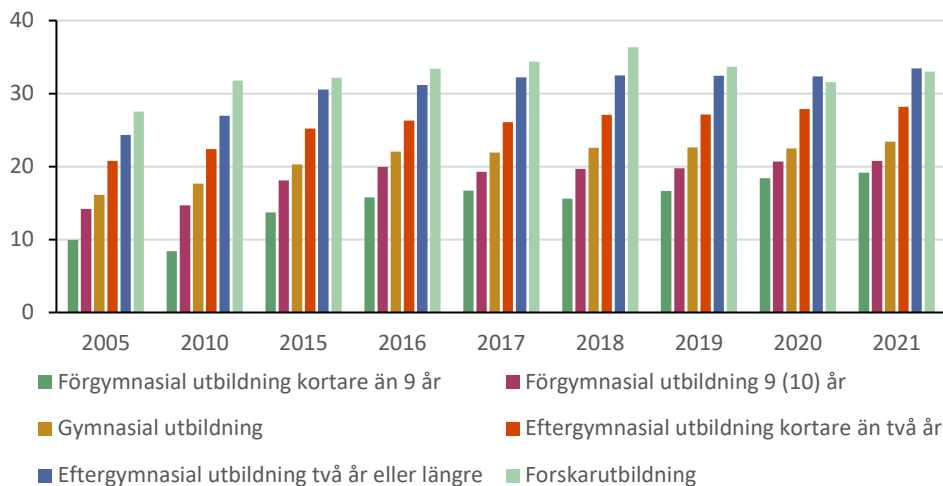
Pappornas andel av föräldrapenninguttaget är generellt större ju högre utbildningsnivå som föräldrarna har.³² Exempelvis tog pappor med förgymnasial utbildning kortare än 9 år ut 19 procent av dagarna med föräldrapenning för barn födda 2021. Motsvarande andel för pappor med forskarutbildning var 33 procent (Figur 30).

När vi jämför barn födda år 2005 och 2021 har pappors andel av föräldrapenninguttaget ökat i samtliga utbildningsgrupper. Ökningen varit större i grupperna där pappan har lägre utbildning. Pappor med förgymnasial utbildning kortare än 9 år har ökat sin andel med 93 procent och pappor med forskarutbildning har ökat sin andel med 18 procent.

I ett kortare perspektiv skiljer sig utvecklingen åt mellan olika utbildningsgrupper. Pappor med förgymnasial utbildning kortare än 9 år minskade sitt uttag för barn födda år 2018. Pappor med eftergymnasial utbildning två år eller längre och pappor med forskarutbildning minskade sitt uttag både för barn födda år 2019 och 2020. För barn födda år 2021 har andelarna gått upp i samtliga utbildningsgrupper.

³² Paren har delats upp efter mammans och pappans utbildningsnivå vid barnets födsel: förgymnasial utbildning kortare än nio år, förgymnasial utbildning 9–10 år, gymnasial utbildning, eftergymnasial utbildning kortare än två år, eftergymnasial utbildning två år eller längre, samt forskarutbildning.

Figur 30 Pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut under barnets två första levnadsår. Uppdelat på barnets födelseår och pappans utbildningsnivå

Källa: Försäkringskassan

Mammors genomsnittliga uttag av obetalda dagar minskar något

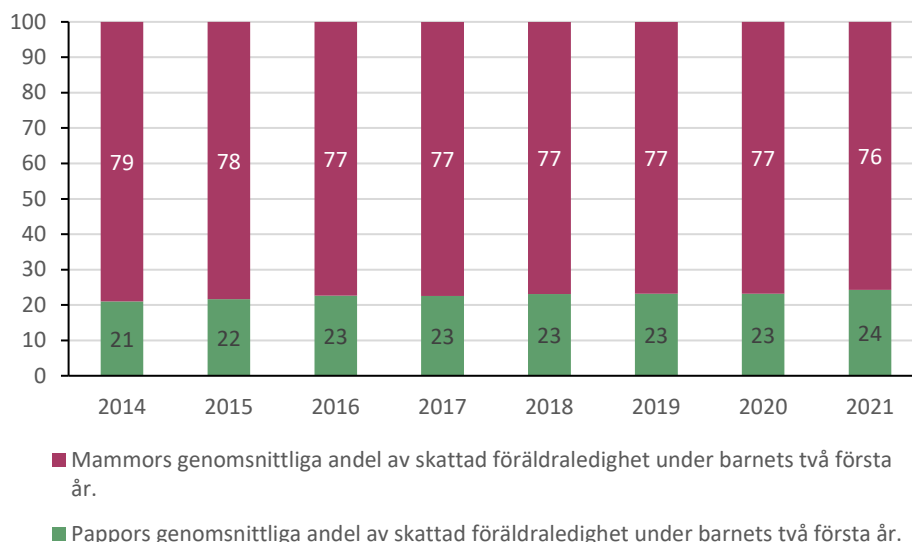
Det är vanligt att föräldrar är föräldralediga utan att ta ut föräldrapenning, framför allt under barnets första levnadsår. För att få en bild av hur den obetalda ledigheten fördelas mellan föräldrarna används måttet skattad föräldraledighet³³, som omfattar både betald och obetald föräldraledighet.

Den skattade föräldraledigheten fördelas på ungefär samma sätt som föräldrapenningdagarna (Figur 31). Pappor tar dock en något mindre andel av den skattade föräldraledigheten än av föräldrapenningdagarna under de första två åren: 24 procent av föräldraledigheten jämfört med 27 procent av föräldrapenningdagarna för barn födda 2021. Föräldrarna delar alltså mindre jämställt på den obetalda ledigheten än på den betalda.

Pappors andel av den skattade föräldraledigheten har i stort sett varit oförändrad för barn födda 2016–2020 men ökade för barn födda 2021.

³³ I metodbilagan kan du läsa mer om skattad föräldraledighet.

Figur 31 Pappor och mammors genomsnittliga andel (procent) av parets skattade föräldraledighet under barnets två första levnadsår. Uppdelat på barnets födelseår

Källa: Försäkringskassan

Andelen föräldrar som delar jämställt (det vill säga där ingen förälder tar ut mindre än 40 procent) på den skattade föräldraledigheten är mindre jämfört med andelen som delar jämställt på föräldrapenningen. Av föräldrar till barn födda 2021 var det 14 procent som delade jämställt på den skattade föräldraledigheten och 22 procent som delade jämställt på föräldrapenningen. En del av förklaringen är att mammor är föräldralediga utan att ta ut föräldrapenning i högre utsträckning än pappor (Försäkringskassan 2020). Pappors uttag av föräldrapenning bör således ses som en överskattning av hur stor andel av tiden som barn tillbringar med sina pappor under de två första levnadsåren.

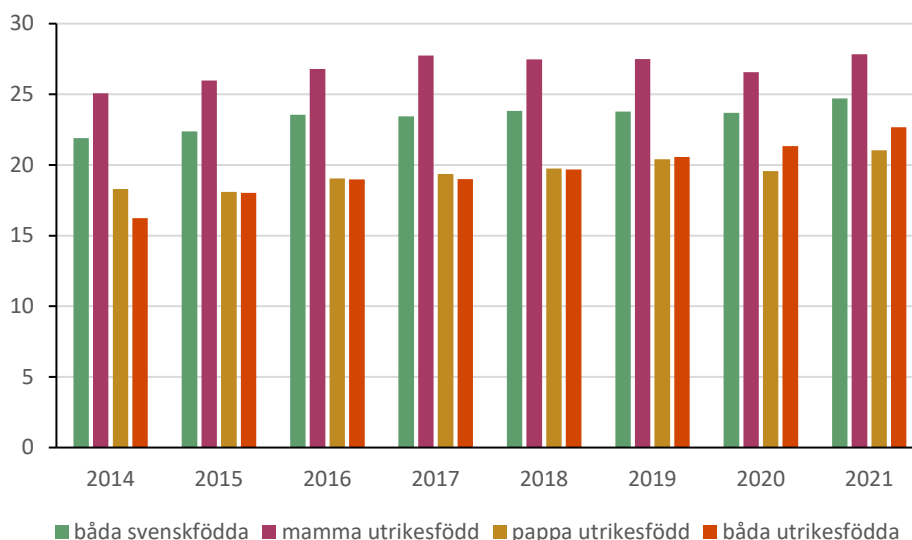
Även uttaget av skattad föräldraledighet skiljer sig åt beroende på föräldrarnas födelseland och utbildningsnivå. Generellt är mammor och pappor obetald lediga i större utsträckning ju högre utbildningsnivå de har. Mammor i föräldrapar där båda föräldrarna är utrikesfödda är i mindre utsträckning obetald lediga jämfört med mammor i övriga grupper baserade på ursprung (ej i figur).

Pappornas genomsnittliga andel av den skattade föräldraledigheten är störst i par där pappan är född i Sverige och mamman utrikesfödd (Figur 32). En jämförelse av barn födda 2014 och 2021 visar att pappornas andel av den skattade föräldraledigheten ökat i samtliga grupper. Störst har ökningen varit i gruppen där båda är utrikesfödda.

För barn födda mellan 2019 och 2021 är pappans andel av den skattade föräldraledigheten större i gruppen där båda föräldrarna är utrikesfödda än i gruppen där pappan är utrikesfödd och mamman född i Sverige. Detta är ett mönster som inte återfinns när det gäller pappors andel av föräldrapenninguttaget. Att pappors andel av föräldraledigheten är större i

gruppen där båda föräldrarna är utrikesfödda än i gruppen där pappan är utrikesfödd och mamman född i Sverige förklaras av att mammor i gruppen där båda är utrikesfödda tar ut färre ej ersatta dagar än övriga mammor.

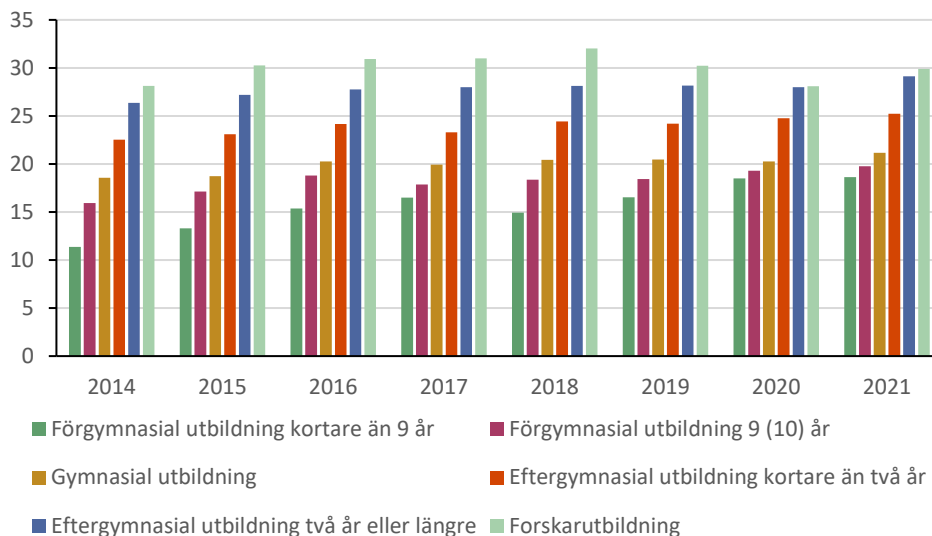
Figur 32 Pappors genomsnittliga andel (procent) av parets skattade föräldraledighet under barnets två första levnadsår. Uppdelat på barnets födelseår och svensk- och utrikesfödda föräldrar

Källa: Försäkringskassan

Precis som med föräldrapenninguttaget är pappans andel av den skattade föräldraledigheten större ju högre utbildningsnivå som föräldrarna har (Figur 33). Mönstret från föräldrapenninguttaget känns även igen på att ju lägre utbildningsnivå som pappan har, desto större har ökningen varit i pappans andel av den skattade föräldraledigheten under perioden som undersöks.

Figur 33 Pappors genomsnittliga andel (procent) av parets skattade föräldraledighet under barnets två första levnadsår fördelat på barnets födelseår och pappans utbildningsnivå

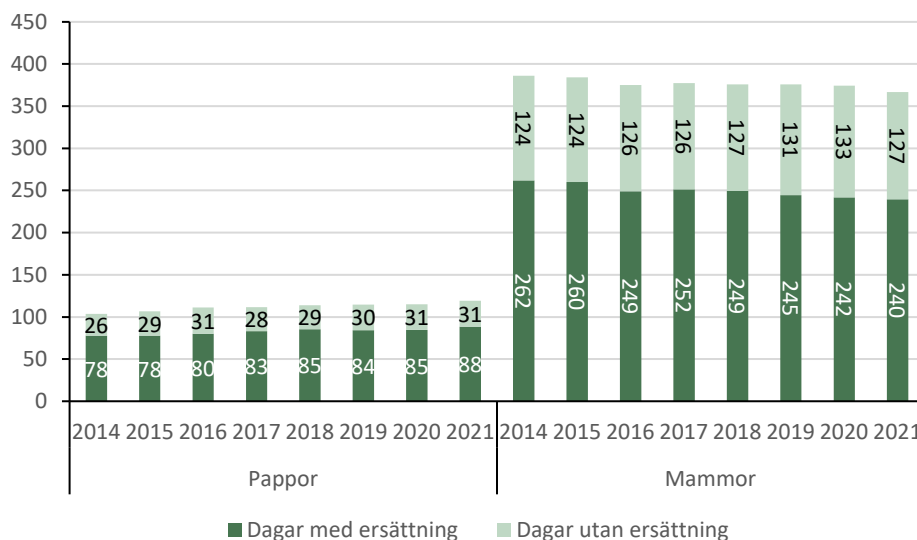

Källa: Försäkringskassan

I Figur 34 visas antal dagar föräldrar tagit ut föräldrapenning och skattad obetald föräldraledighet under barnets första två år. Det är tydligt att mammor tar ut längre föräldraledighet (både dagar med föräldrapenning och skattad föräldraledighet utan ersättning) än pappor. För barn födda år 2021 var mammorna i genomsnitt skattat föräldralediga i 367 dagar varav 240 dagar med föräldrapenning och 127 dagar obetald ledighet. Motsvarande antal för pappor var 119 dagar totalt, varav 88 dagar med föräldrapenning och 31 dagar skattad föräldraledighet utan ersättning. Mammors genomsnittliga obetalda ledighet var alltså längre än den totala ledigheten för pappor.

En jämförelse mellan barn födda år 2014 och 2021 visar att pappor till barn födda 2021 tog ut totalt 15 dagars längre skattad föräldraledighet (totalt antal dagar med föräldrapenning och skattade dagar utan ersättning) än pappor till barn födda år 2014 gjorde. Både antalet dagar med föräldrapenning och det skattade antalet dagar utan ersättning har ökat. För mammor har den genomsnittliga föräldraledigheten minskat med 19 dagar under samma period. För barn födda mellan 2014 och 2020 minskade mammorna enbart sitt uttag av föräldrapenning. Antalet skattade dagar utan ersättning har ökade under samma period. För barn födda 2021 minskar mammor även sitt uttag av dagar utan ersättning. För barn födda 2021 är mammans andel av ledigheten som består av dagar utan ersättning 35 procent. Motsvarande siffror för pappor är 26 procent.

Figur 34 Pappors och mammors uttag av föräldrapenning och skattad föräldraledighet utan ersättning under barnets två första levnadsår. Uppdelat på barnets födelseår

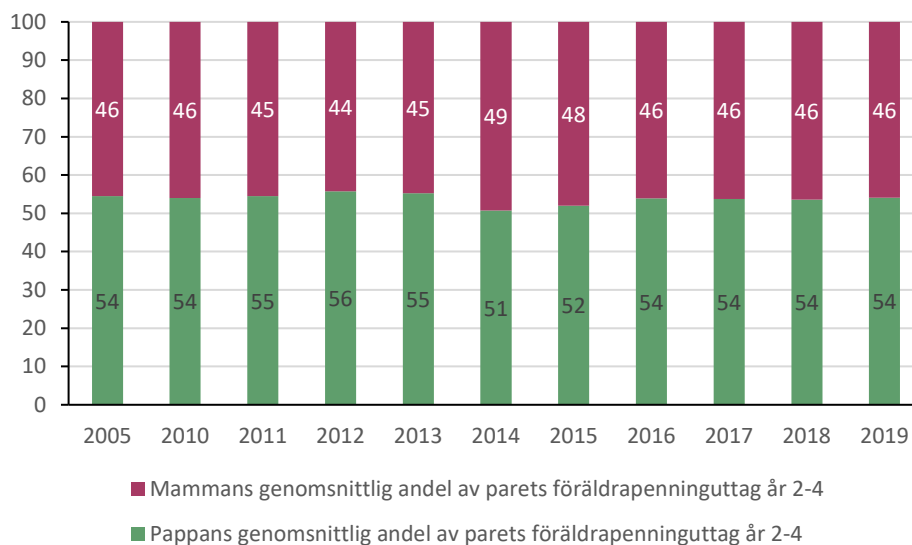

Källa: Försäkringskassan

Få dagar tas ut efter barnets 2-årsdag och uttaget är jämnt fördelat

Det huvudsakliga uttaget av föräldrapenning sker innan barnet fyllt två år då uttaget till stor del tas ut för barn som ännu inte börjat på förskolan. Uttaget mellan att barnet fyllt två år till barnet fyllt fyra år ser annorlunda ut än när barnet är yngre. Antalet dagar som tas ut är mycket färre, för barn födda 2019 tog pappor i genomsnitt ut 37 föräldrapenningdagar och mammor 35 mellan barnets två- och fyraårsdag. Hur dessa få dagar fördelas är också mer jämförbart, pappors andel är bara något högre än mammors. Hur mammor och pappor fördelar föräldrapenningdagarna mellan barnets två och fyraårsdag har i stort varit oförändrat under perioden som studeras (Figur 35).

Figur 35 Mammors och pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut mellan barnets 2- och 4-årsdag. Uppdelat på barnets födelseår

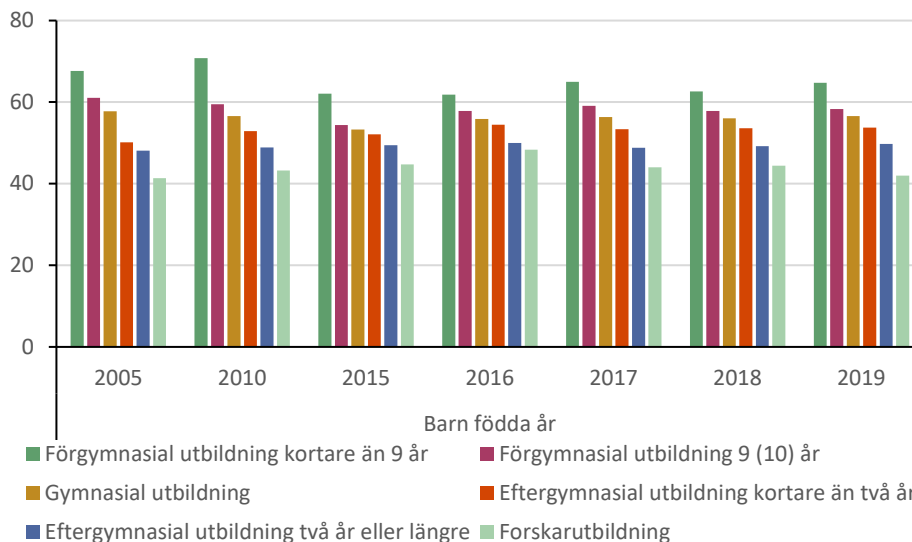

Källa: Försäkringskassan

Till skillnad mot hur det ser ut under barnets två första levnadsår är pappornas andel av föräldrapenninguttaget mellan två och fyra generellt högre ju lägre utbildningsnivå som föräldrarna har (Figur 36). Under barnets två första levnadsår tar pappor i föräldrapar med lägre utbildningsnivå ut färre föräldrapenningdagar än övriga pappor. Samtidigt tar mammor i föräldrapar med lägre utbildningsnivå ut fler föräldrapenningdagar än övriga mammor. När barnet är äldre än två år finns det därför i större utsträckning dagar kvar som är reserverade för pappan bland föräldrapar med lägre utbildningsnivå.

Figur 36 Pappors genomsnittliga andel (procent) av de föräldrapenningdagar som paret tar ut mellan barnets 2- och 4-årsdag. Uppdelat på barnets födelseår och pappans utbildningsnivå

Källa: Försäkringskassan

Fördelningen av föräldrapenninguttaget och den totala föräldraledigheten har blivit mer jämställt över tid. Utvecklingen går dock långsamt. Föräldrar till barn födda 2021 har tagit ett litet större kliv mot ett jämställt uttag. Faktum är dock att mammor fortfarande tar ut i genomsnitt omkring tre fjärdedelar av föräldrapenningen och föräldraledigheten under barnets två första år. Hos 81 procent av föräldraparen tog mamman ut mer än 60 procent av föräldraledigheten, ersatta och ej ersatta dagar.

Den långsamma utvecklingen över tid indikerar att ytterligare insatser troligen behövs för att uppnå ett jämställt uttag av föräldraledighet och föräldrapenning. Det är viktigt att vara medveten om att sammansättningen av barnkullarna förändras över tid. Till exempel skiljer sig andelen föräldrar som är födda i Sverige respektive utrikesfödda, och föräldrarnas inkomst och utbildningsnivå, åt mellan barn födda olika år. Det kan i sin tur ge upphov till vissa skillnader i uttagsmönster.

Diskussion

Syftet med rapporten är att mäta måluppfyllelsen för den ekonomiska familjepolitiken. Det betyder att vi analyserar i vilken mån den ekonomiska familjepolitiken bidrar till att nå målen om

- god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer
- minskade skillnader i de ekonomiska villkoren för hushåll med och utan barn
- ett jämställt föräldraskap.

I rapporten redovisar vi ett antal indikatorer som kan fungera som ett underlag för att bedöma måluppfyllelsen. Många av indikatorerna bygger på framskrivningar, som i sin tur bygger på prognoser för 2023. Prognoserna är förknippade med viss osäkerhet, därför ska den utveckling som redovisas för 2023 tolkas med viss försiktighet.

Barnhushållens inkomster beräknas ha fortsatt minska under 2023

Efter att ha ökat under lång tid minskade hushållens disponibla inkomster under 2022. Minskningen beräknas ha fortsatt även under 2023. Till skillnad från 2022 då inkomsterna minskade mest för hushåll med höga inkomster beräknas de under 2023 ha minskat mest för hushåll med låga inkomster. Ensamstående mammor är överrepresenterade i hushåll med låg disponibel inkomst och detta är också den hushållstyp där inkomsterna beräknas ha minskat mest.

Flera olika faktorer påverkar utvecklingen av disponibel inkomst i olika inkomstgrupper i samhället. I tider av hög inflation och minskande reallöner blir effekten större i hushåll med höga löner då det minskade värdet av lönen är större på en hög lön än på en låg. Detta kompenseras något av att löneökningarna under 2023 var högre än året innan. Höga löneökningar ger större nominella öknings på redan höga löner.

Bland hushåll med låga inkomster finns en större grupp med sämre förankring på arbetsmarknaden. Dessa får en mindre del av sin inkomst från lön, bland annat på grund av arbetslöshet och deltidsarbete. En större andel hushåll med låga inkomster är sannolikt också beroende av inkomster från timanställningar och timlönerna ökade mindre än övriga löner under 2023.

Bland hushåll med låga inkomster utgör inkomst från ersättningar och bidrag en större andel av den disponibla inkomsten. Ersättningar justeras i olika grad upp med inflationen. Sjuk- och aktivitetsersättning påverkas helt av prisbasbeloppet medan tillfällig föräldrapenning och föräldrapenning påverkas genom att inkomsttaket justeras upp med prisbasbeloppet. I hushåll med låga inkomster når man inte upp till taket i ersättningen och får

därför inte ut ett större belopp när taket höjs. Barnbidrag och bostadsbidrag justeras inte upp med inflationen, utan det krävs riksdagsbeslut om de ska höjas.

Sammantaget ser det ut som att effekten av sämre förankring på arbetsmarknaden har spelat stor roll för utvecklingen av disponibel inkomst under 2023 eftersom inkomsterna beräknas ha minskat något mer i hushåll med de lägsta inkomsterna.

Andelen ekonomiskt utsatta skiljer sig beroende hur det mäts

I rapporten tittar vi på indikatorer som mäter förekomst av både relativ och absolut fattigdom. I länder med hög levnadsstandard är det vanligt att använda relativa mått för att beskriva människors ekonomiska situation, ekonomisk standard definieras då i relation till resten av samhället. Att ha låg inkomst ses som en ofrivillig avvikelse från den allmänna livsstilen³⁴.

Måttet relativ låg ekonomisk standard visar andelen hushåll med en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som understiger 60 procent av medianen i hela befolkningen. Som en följd av att inkomstspridningen har ökat under lång tid har andelen hushåll som lever med relativ låg ekonomisk standard ökat. Under 2022 blev inkomstspridningen mindre då inkomsterna minskade mer i hushåll med höga inkomster. Det ledde även till att andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard sjönk under 2022. Under 2023 beräknas inkomstspridningen ha ökat något och så även andelen hushåll med relativ låg ekonomisk standard. Ökningen syns tydligast i hushållstyper där en större andel har låga inkomster, t.ex. ensamstående hushåll med barn.

Absoluta fattigdomsmått som används i rapporten är låg inkomststandard och förekomsten av försörjningsstöd. Båda dessa mått visar att absolut fattigdom är betydligt mer ovanligt än relativ fattigdom.

Andelen hushåll med låg inkomststandard, där inkomsterna inte räcker till att betala baskonsumtionen, har minskat under lång tid. Under 2022 ökade dock förekomsten av hushåll med låg inkomststandard bland ensamstående med barn. Detta var troligen en effekt av en försvagad köpkraft till följd av den höga inflationen. Under 2023 beräknas förekomsten återigen ha minskat i samtliga hushållstyper. Att andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas ha minskat kan förklaras av att hushåll med låga inkomster får en större andel av sin inkomst från ersättningar som är kopplade till prisbasbeloppet, vilket innebär att nivån på ersättningen justeras upp med inflationen. Under 2023 ökade prisbasbeloppet mer än nivån för baskonsumtionen vilket kan förklara att andelen hushåll med låg inkomststandard beräknas ha minskat under 2023.

³⁴ Statistiska centralbyrån (2023): [Att mäta fattigdom \(scb.se\)](https://www.scb.se/att-mata-fattigdom)

Till skillnad från måttet låg inkomststandard är förekomsten av försörjningsstöd beroende av benägenheten att ansöka om stödet. Andelen hushåll med försörjningsstöd har, precis som förekomsten av låg inkomststandard, minskat under de senaste åren. Under 2023 beräknas dock andelen hushåll med försörjningsstöd ha ökat. För att beräkna andelen hushåll med försörjningsstöd under 2023 används bl.a. riksnormen. Ett hushåll med inkomster som inte täcker riksnormen kan vara berättigade till försörjningsstöd. Under 2023 ökade riksnormen mer än baskonsumtionen vilket förklarar varför utvecklingen av förekomsten av försörjningsstöd respektive låg inkomststandard beräknas ha gått åt olika håll.

Familjeersättningarnas minskade betydelse för inkomsten ser ut att ha avstannat 2023

Den största delen av den ekonomiska familjepolitikens ersättningar betalas ut till barnhushåll med låga inkomster, under 2023 beräknas 27 procent ha betalats ut till den femtedel av barnhushållen med de lägsta inkomsterna. De senaste tjugo åren har både den ekonomiska familjepolitikens inkomstutjämnande effekt och ersättningarnas andel av barnhushållens disponibla inkomst per konsumtionsenhet minskat. Under samma period har inkomsterna ökat, vilket har bidragit till att andelen av inkomsten från den ekonomiska familjepolitikens ersättningar har minskat. Behovet av ersättningarna har minskat då fler barnfamiljer har fått det bättre.

Under 2023 ser det ut som att minskningen i ersättningarnas andel av den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet har avstannat. För ensamstående pappor med ett eller två barn beräknas familjepolitikens andel av inkomsterna vara oförändrad under 2023 jämfört med 2022. Bland sammanboende och ensamstående mammor med tre eller flera barn minskar ersättningarnas andel av inkomsten men inte i samma utsträckning som åren innan. Ensamstående mammor med fler än tre barn får störst andel av inkomsten från både behovsprövade och generella bidrag. Bostadsbidrag utgör en stor del av de behovsprövade bidragen och barnbidrag en stor del av de generella. Då dessa bidrag inte justeras inte upp med inflationen kan det vara en förklaring till att familjepolitikens andel av inkomsten beräknas ha minskat mer bland dessa hushåll jämfört med övriga ensamstående.

Det finns studier som pekar på att delar av familjeersättningarna skulle kunna vara mer omfördelande än de är i sin nuvarande utformning. År 2005 infördes flerbarnstillägg för barn nummer två. Enligt Riksrevisionen (2020) minskade det barnbidragets fördelningsmässiga träffsäkerhet genom att en mindre andel av flerbarnstilläggets utbetalningar gick till hushållen med de lägsta inkomsterna. Riksrevisionen konstaterar att ett förstärkt flerbarnstillägg från och med barn nummer tre, alternativt ett tillägg för ensamstående föräldrar, skulle förstärka progressiviteten i barnbidraget som helhet.

Jämlikhetskommissionens utredning (SOU 2020:46) föreslår en höjning av barndelen i bostadsbidraget som ett sätt att förstärka stödet till barnhushåll

med låga inkomster. Det tillfälliga tillägget till bostadsbidraget, som infördes under pandemin, kan ha en liknande effekt.

Både Riksrevisionens och Jämställdhetskommisionens förslag är exempel på förändringar som sannolikt skulle öka familjeersättningarnas inkomstutjämnande effekt.

Ett lite större steg mot ett mer jämställt föräldraskap efter en period med svag utveckling

För att mäta hur väl den ekonomiska familjepolitiken bidrar till ett jämställt föräldraskap tittar vi i denna rapport på hur uttaget av föräldrapenning och obetald ledighet fördelar sig mellan mammor och pappor under främst barnets två första levnadsår. Flera studier har visat att en jämnare fördelning av föräldrapenninguttag inom par hänger samman med en jämnare fördelning av hem- och omsorgsarbete (Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2015). Mammor som tar ut en stor del av föräldrapenningdagarna har i genomsnitt en sämre inkomstutveckling både jämfört med mammor i par som delar dagarna mer lika och jämfört med den man de fått barn tillsammans med. På längre sikt leder det till lägre livsinkomst och en sämre pension. Vid en eventuell separation finns dessutom en risk att dessa mammor hamnar i en ekonomiskt utsatt situation.

Majoriteten av föräldrapenningdagarna tas ut av mamman. Så har det varit sen föräldraförsäkringen infördes. Pappors andel av dagarna har dock ökat över tid. För barn födda 2005 tog pappan i genomsnitt ut 18 procent av parets föräldrapenningdagar under barnets två första år. Motsvarande siffra för barn födda år 2021 är 27 procent.

Föräldrapenningens konstruktion och föräldraledighetslagen gör det möjligt för föräldrar att blanda ledighet med och utan ersättning under barnets första år. Denna möjlighet nyttjas främst av resursstarka föräldrapar och då främst av mamman (Inspektionen för socialförsäkringen 2023). Oavsett föräldrarnas utbildningsnivå och ursprung gäller dock att mammans obetalda ledighet är längre än pappans ersatta ledighet. Mammans obetalda ledighet har ökat i många år i takt med att hennes dagar med ersättning har minskat. För barn födda 2021 har dock mammans uttag av både föräldrapenningdagar och obetald ledighet minskat.

Föräldrapenninguttaget ser olika ut i olika grupper. Föräldrar med låg utbildning tar till exempel i genomsnitt ut fler dagar med föräldrapenning under barnets två första levnadsår, medan högutbildade föräldrar tar ut färre dagar men har mer obetald ledighet. Föräldrar med goda ekonomiska resurser har alltså möjlighet att spara föräldrapenningdagar till senare i barnets liv. Pappans andel av både ersatta dagar och total ledighet ökar ju högre utbildningsnivå föräldraparet har. Detsamma gäller för andel med jämställt uttag. Detta visar sig också genom att län med större andel

högutbildade har en större andel föräldrar som delar jämställt på föräldraledigheten.

Under de senaste åren har pappors uttag av föräldrapenning och föräldraledighet ökat mest i grupper av pappor som har ett relativt lågt uttag av föräldrapenning. Till exempel har uttaget bland pappor i föräldrapar där båda är födda utomlands ökat mer än bland andra föräldrapar, liksom uttaget bland pappor med låg utbildning. Vi ser även att uttaget ökar bland pappor som tar ut få föräldrapenningdagar, vilket innebär att färre pappor tar ut väldigt få dagar. Fortfarande finns det dock betydande skillnader i uttag mellan pappor med hög och låg utbildning.

Regeringen har som uttalat mål att uttaget av föräldrapenning ska bli mer jämställt mellan kvinnor och män. Tidigare har reformer i föräldraförsäkringen, framför allt de reserverade dagarna, bidragit till att öka pappornas uttag av föräldrapenning. Troligen behövs fler reformer för att komma närmare målet. En tidigare studie (Försäkringskassan 2020) har visat att pappor som tar ut föräldrapenning tidigt i barnets liv även tar ut mer föräldrapenning totalt sett. Reformen som verkar för att pappan ska ta ut föräldrapenning tidigare skulle därför kunna uppmuntra pappors uttag ytterligare. Föräldraförsäkringsutredningen (SOU 2017:101) föreslog i sitt slutbetänkande en modell med 195 föräldrapenningdagar för vardera föräldern, vilka måste tas ut före barnets treårsdag. Av dessa skulle 130 dagar reserveras för vardera föräldern (vilket innebär en ökning med 40 dagar mot dagens 90 reserverade dagar). En sådan kombination av tidsgränser och reserverade dagar skulle sannolikt bidra till att pappors uttag både ökade och tidigare lades.

Samtidigt finns en mängd andra faktorer som påverkar föräldrarnas beslut om hur de ska fördela föräldraledigheten. Föräldrarnas utbildning, inkomster och inkomstfördelningen inom paret spelar roll, liksom skilda förväntningar på mamman och pappor. I en studie av Katarina Boye och Marie Evertsson beskrev föräldrar en så kallad "ettårsnorm" som innebar att det upplevdes som förväntat att mamman skulle vara hemma under barnets första levnadsår (Försäkringskassan 2018). Även normer i arbetslivet, om mäns och kvinnors roller som föräldrar och arbetstagare, kan hindra mamman och pappor från att vara jämställda (Bygren & Duvander 2006, Haas, Allard & Hwang 2010, Haas & Hwang 2017). Normerna kring föräldraskap ser olika ut i olika delar av samhället, till exempel i olika yrken och i olika delar av landet. Föräldraförsäkringen gör det möjligt för föräldrar som vill dela jämställt att göra det, men det är inte troligt att enbart den ekonomiska familjepolitiken kan möjliggöra för föräldrar att göra val som ligger utanför normerna.

Under 2024 genomförs två reformer inom föräldraförsäkringen. Antalet dagar då mamman och pappan kan vara hemma samtidigt med ersättning, så kallade dubbel dagar, ökar och perioden för när dessa dagar kan nyttjas förlängs från 12 till 15 månader. Dessutom införs en möjlighet att överlåta 45 föräldrapenningdagar till annan än barnets vårdnadshavare. Möjligheten att ta ut dubbel dagar infördes 2012. En rapport från Inspektionen för

socialförsäkringen (2018) visar att pappor till barn födda efter införandet av dubbeldagar i genomsnitt tar ut fler föräldrapenningdagar jämfört med pappor till barn födda innan dubbeldagarna infördes. Samtidigt minskade andelen pappor som inte tog ut någon föräldrapenning alls. Om den ökade möjligheten till dubbeldagar påverkar indikatorerna inom det jämställda föräldraskapet blir intressant att följa framöver.

Syftet med att införa möjligheten att överföra föräldrapenningdagar till annan än vårdnadshavare är främst att underlätta livspusslet för ensamstående föräldrar. Syftet är också att underlätta för familjekonstellationer där man är fler än vårdnadshavarna som delar föräldraansvaret för barnet. Försäkringskassan har ett regeringsuppdrag om att följa upp nyttjandet av överlåtelse av föräldrapenning (Socialdepartementet 2024). Det innebär bland annat att vi så långt det är möjligt ska analysera effekter för jämställdheten.

Referenser

Alm, Susanne, Bäckman, Olof, Gavanas, Anna, & Kumlin, Johanna (2010), *Utsatthetens olika ansikten*. Institutet för framtidsstudier, arbetsrapport 2010:13.

Arbetsförmedlingen (2021a), *Ett år med pandemin*. Arbetsförmedlingen analys 2021:3.

Arbetsförmedlingen (2021b), *Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2021 Utvecklingen på arbetsmarknaden 2021–2023*. Arbetsförmedlingen analys 2021:22.

Berkman, Lisa & Kawachi, Ichiro. *Social epidemiology*. Oxford University Press, New York, 2000.

Bygren, Magnus & Duvander, Ann-Zofie (2006), *Parents' Workplace Situation and Fathers' Parental Leave Use*. Journal of Marriage and Family 68:363-372.

DeMaio, Fernando G. (2007), *Income inequality measures*. Journal of Epidemiology and Community Health 61:849–852.

Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi (2015), *Familjepolitik för alla? En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet*. Stockholm: Rapport 2015:5.

Folkhälsomyndigheten (2021), *Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020*. Artikelnummer 21022.

Försäkringskassan (2013), *Ojämställd arbetsbörda. Föräldraledighetens betydelse för fördelning av betalt och obetalt arbete*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2013:9

Försäkringskassan (2015), *Jämställdhet och sjukfrånvaro – Förstagångsföräldrar och risken för sjukfrånvaro vid olika jämställdhetssituationer och effekter på sjukfrånvaron av reformer inom föräldraförsäkringen*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2015:3.

Försäkringskassan (2017), *Barnhushållens ekonomi - Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2017*. Socialförsäkringsrapport 2017:9.

Försäkringskassan (2018), *Föräldraskapsideal och deras förverkligande - En forskarrapport om föräldrars uppfattning om vad som underlättar och förhindrar ett delat föräldraskap i Sverige*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2018:3.

Försäkringskassan (2019), *Jämställd föräldraförsäkring – Utvärdering av de reserverade månaderna i föräldraförsäkringen*. Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2019:2.

Försäkringskassan (2020), *Betald och obetald föräldraledighet – Hur flexibla är föräldrar under barnens två första levnadsår?* Stockholm: Socialförsäkringsrapport 2020:3.

Försäkringskassan (2022), *Barnhushållens ekonomi – resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2022*. Svar på regeringsuppdrag Dnr. 2022/003728.

Försäkringskassan (2024), *Socialförsäkringen i siffror 2024*

Gustafsson, Björn & Palmer, Edward (2001), *90-talets inkomstklyftor – hur och varför de ökade*. Ekonomisk Debatt 2001, årg 29, nr 7.

Haas, Linda, Allard, Karin & Hwang, Philip C. (2010), *The impact of organizational culture on men's use of parental leave in Sweden*. Community, Work & Family 5(3):319-342.

Haas, Linda & Hwang, Philip C. (2017), *Policy is not enough – the influence of the gendered workplace on fathers use of parental leave in Sweden*. Community, Work & Family 22(1):58-76.

Inspektionen för socialförsäkringen (2018), *Dubbeldagar – vissa pappors väg in i föräldrapenningen. En analys av pappors uttag av föräldrapenning under barnets först levnadsår, före och efter införandet av dubbeldagar*. Rapport 2018:13.

Inspektionen för socialförsäkringen (2023), *Vilka föräldrar använder obetald föräldraledighet. En analys av hur mammor och pappor kombinerar föräldrapenning och obetald föräldraledighet*. Rapport 2023:11.

Kawachi, Ichiro, & Kennedy, Bruce P. (1997), *The relationship of income inequality to mortality: Does the choice of indicator matter* Social Science and Medicine. 45, (7) 1121–1127.

Proposition 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

Proposition 2022/23:1. *Budgetpropositionen för 2023*.

Regeringskansliet (2004), *Ekonomiskt utsatta barn* (Ds 2004:41).

Regeringskansliet (2016), *Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – översyn av föräldraförsäkringen* (Regeringens kommittédirektiv Dir. 2016:10)

Riksrevisionen (2020), *Flerbarnstillägget i barnbidraget – ett generellt bidrag som kan effektiviseras*. RiR 2020:9.

Socialdepartementet (2023), *Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Försäkringskassan*. Stockholm: Regeringskansli

Socialdepartementet (2024), *Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Försäkringskassan*. Stockholm: Regeringskansli

Socialstyrelsen (2013), *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010: underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*.

SOU 2005:66. Jämställdhetspolitiska utredningen. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*.

SOU 2017:101. Slutbetänkande av Utredningen om en modern föräldraförsäkring. *Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen*.

SOU 2020:46. Betänkande av jämlikhetskommissionen. *En gemensam angelägenhet*.

Statistiska Centralbyrån (2014). *Olika familjer lever på olika sätt – om barns boende och försörjning efter separation*. Demografiska rapporter, rapport 2014:1.

Statistiska Centralbyrån (2023). *Barns boende och försörjning när föräldrarna inte bor ihop. Resultat från en enkät till särlevande föräldrar*. Demografiska rapporter, rapport 2023:4.

Van Kerm, Philippe (2010), *Generalized Gini and Concentration coefficients (with factor decomposition) in Stata*. The Stata Journal.

Wilkinson, Richard och Pickett, Kate (2010), *Jämlikhetsanden – Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*. Karneval förlag, Stockholm 2010.

Bilaga 1. Förändringar inom den ekonomiska familjepolitiken

Tabell 3 Sammanfattning av genomförda regeländringar inom den del av den ekonomiska familjepolitiken som administreras av Försäkringskassan, 2014–2022.

År	Förändringar
2014	Tiden för att ta ut föräldrapenning förlängs till 12 år. Föräldrapenning kan betalas ut under högst 96 dagar för barn som har fyllt 4 år. Föräldrapenningens ersättningsnivåer fördelas jämnt mellan föräldrarna. Tillägget för hemmavarande barn i bostadsbidraget höjs. Barnbidraget delas för barn födda efter 1/3 2014.
2015	Höjt underhållsstöd (1/9 2015).
2016	Grundnivån i föräldraförsäkringen höjs. En tredje reserverad månad införs i föräldraförsäkringen. Försäkringskassan betalar inte längre ut underhållsstöd om en underhållsskyldig förälder har betalat till Försäkringskassan i rätt tid i minst sex månader i följd. Föräldrarna ska i stället tillsammans komma överens om ett underhållsbidrag (1/4 2016).
2017	Flerbarnstillägget för tredje barnet i barnbidraget höjs. Inkomstgränsen för när man kan beviljas bostadsbidrag för barnfamiljer höjs. Höjt adoptionsbidrag. Jämställdhetsbonusen avskaffas. Begränsningar i föräldraförsäkringen för barn födda utomlands som flyttar till Sverige med sina föräldrar (1/8 2017).
2018	Höjt underhållsstöd för barn över 15 år. Höjt barnbidrag (1/3 2018). Nytt särskilt bidrag inom bostadsbidrag för barn som bor växelvis. Samtidigt avskaffas underhållsstöd vid växelvist boende. För att mildra övergången av stöd från underhållsstödet till stöd från bostadsbidraget, för hushåll som har barn som bor växelvis, skedde en utfasning under 2018–2021. (1/3 2018). Flera förändringar inom bostadsbidraget: Inkomstgränsen för barnfamiljer höjs (sker succesivt fram till 2021), umgängesbidraget höjs (1/3 2018). Det blir möjligt för två sökande att tillsammans ansöka om bostadsbidrag digitalt (1/5 2018).
2019	Vårdbidraget fasas ut och ersätts med omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning. Enligt övergångsbestämmelser skall beslut om vårdbidrag gälla fram till dess beslutet skulle ha upphört eller omprövats enligt nuvarande regelverk. Höjt underhållsstöd för barn som är 11–14 år.
2021	Höjt underhållsstöd för barn över 15 år (1/7 2021).
2022	Underhållsstödet höjs med 150 kronor för barn i åldersgruppen 7–10 år. Från juli 2022 är underhållsstödet 1 673 kronor per månad till och med den månad barnet fyller 7 år, 1 823 kronor per månad från och med månaden efter barnet fyller 7 år och 2 223 kronor per månad från och med månad efter att barnet har fyllt 15 år (1/7 2022).
Sedan den 1 januari 2022 betalar Försäkringskassan inte längre ut underhållsstöd om en underhållsskyldig förälder har betalat till Försäkringskassan i rätt tid i minst tolv månader i följd. Tidigare var denna period sex månader. Föräldrapenningdagar på grundnivå blir reserverade likt övrig föräldrapenning. Det innebär att 90 dagar är reserverade åt vardera föräldern oavsett om dagarna betalas ut på grundnivå eller sjukpenningnivå (2/8 2022).	

På grund av det försämrade ekonomiska läget infördes ett tillfälligt tilläggsbidrag till barnfamiljer som har bostadsbidrag från och med den 1 juli 2023. Detta gäller till och med juni 2024. Tilläggsbidraget är 40 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget. Pengarna betalas ut automatiskt till barnfamiljer som har bostadsbidrag.

Bilaga 2. Rekommendationer, regeländringar och förändrade uttagsmönster under coronapandemin

Under coronapandemin införde staten restriktioner och utfärdade rekommendationer för att dämpa spridningen av covid-19. De förändringar som framförallt berör barnfamiljer beskrivs nedan.

- Den 16 mars 2020 uppmanade Folkhälsomyndigheten arbetsgivare att låta sina anställda arbeta hemifrån eftersom det skulle kunna ha en dämpande effekt på smittspridningen – i synnerhet i Stockholmsregionen.
- Försäkringskassan beslutade den 19 mars 2020 att inte kräva in intyg från och med den åttonde dagen i barnets vårdperiod. Syftet var att avlasta vården som hade ett mycket högt tryck under pandemin.

Från och med den 1 november 2020 återgick Försäkringskassan till ordinarie hantering avseende intyg från och med dag 8.

Den 15 december 2020 ändrade Försäkringskassan återigen kravet på intyg till dag 22 i barnets vårdperiod (*Försäkringskassans föreskrifter (2020:14) om tillfälliga bestämmelser om föräldrapenningsförmåner*). Föreskrifterna började gälla från och med den 15 december 2020.

- Regeringen beslutade även om undantag från bestämmelserna om tillfällig föräldrapenning för barn mellan 12 och 16 år. Det särskilda vård- och tillsynsbehovet fick styrkas på annat sätt än med ett läkarutlåtande. Det kunde till exempel handla om ett utlåtande eller intyg av någon annan personal inom hälso- och sjukvården. Undantaget gällde från och med den 25 april 2020 till och med den 31 mars 2022. (*Förordning (2020:244) om viss tillfällig föräldrapenning med anledning av sjukdomen covid-19*).
- Från och med den 25 april 2020 kunde tillfällig föräldrapenning betalas ut till en förälder som var tvungen att vara hemma från arbetet för att ta hand om ett barn när barnets skolverksamhet enligt skollagen (2010:800) var stängd med anledning av covid-19. Regeländringen gällde till och med den 31 mars 2022. (*Förordning (2020:244) om viss tillfällig föräldrapenning med anledning av sjukdomen covid-19*).
- Därefter infördes en möjlighet att få tillfällig föräldrapenning för barn som varit allvarligt sjuka, för att undvika att de ska smittas av covid-19

(7 a-e §§ i förordning 2020:244; infördes genom SFS 2020:583 som trädde i kraft 1 juli 2020).

- Tillfällig förstärkning av bostadsbidraget för barnfamiljer har införts i omgångar:
 - 1 juli 2020 – 31 december 2020: 25 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget.
 - 1 juli 2021 – 31 december 2021: 25 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget.
 - 1 juli 2022 – 30 juni 2023: 25 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget.
- I mars 2021 tog Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten ställning till att gravida inte skulle utsättas för covid-19 från vecka 20. Bedömningen gjorde att de gravida som förbjöds av sin arbetsgivare att fortsätta arbeta skulle söka graviditetspenning.
- Föräldrars nyttjande av föräldraförsäkringen har förändrats något under pandemin. Nyttjandet av tillfällig föräldrapenning för vård av barn ökade stort under 2020 och fortsatte att öka en aning under 2021 och 2022, för att under 2023 minska. Nyttjandet är dock fortsatt högre än innan pandemin. Ökningen under 2021 och 2022 var större bland män än bland kvinnor, vilket är ett återkommande mönster när behovet av tillfällig föräldrapenning är extra högt.
- Antalet uttagna dagar med föräldrapenning minskade under pandemin, vilket främst berodde på att föräldrar till barn äldre än ett år nyttjat färre dagar. År 2023 minskade antalet utbetalda dagar med föräldrapenning med 4 procent jämfört med år 2022. Delvis kan utvecklingen det senaste året förklaras av att antalet födda under 2023 var det på 20 år.
- Under 2020 varslades rekordmånga, arbetslösheten steg och antalet som varit arbetslösa i mer än 12 månader nådde högre nivåer än tidigare (Arbetsförmedlingen 2021a). I takt med att restriktionerna lättade under 2021 sjönk arbetslösheten till samma nivå som före pandemin (Arbetsförmedlingen 2021b). Utvecklingen på arbetsmarknaden är en förklaring till att antalet mottagare av bostadsbidrag ökade under 2020 för att sedan minska under 2021.

Bilaga 3. Metodologisk fördjupning

Data

Beräkningarna av indikatorerna bygger på flera datakällor från Statistiska centralbyrån. För uppgifter fram till år 2013 används urvalsundersökningen Hushållens ekonomi (HEK). HEK är en årlig intervjuundersökning av ett urval av den svenska befolkningen. Från år 1980 har mellan 10 000 och 19 000 personer varje år tillfrågats om bland annat hushållets sammansättning, arbetstid, sysselsättning och utgifter för barnomsorg och boende. Från år 2014 används i stället det registerbaserade urvalet STAR. I de analyser som avser långvarig ekonomisk utsatthet använda data från Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA). LISA innehåller information om alla personer äldre än 14 år som varit folkbokförda i Sverige den sista december under det aktuella året. Eftersom registret täcker hela befolkningen går det där att följa personer över tid och göra redovisningar på låg aggregationsnivå.

Denna rapport innehåller uppgifter för 2023 som tagits fram med hjälp SCB:s simuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar (FASIT). Detta innebär att en framskrivning av information, baserat på den senaste färdigställda versionen STAR³⁵, görs för att få en prognos över situationen år 2023. FASIT har utvecklats av SCB för att mäta effekter av genomförda förändringar och simuleringar av planerade nya skatte-, transfererings- och avgiftssystem. Simuleringsmodellen gör det möjligt att beskriva olika gruppers fördelningsprofil vad beträffar inkomster, skatter och viktiga transfereringar. FASIT utkommer i fem versioner per år. Det senaste årets resultat har i tidigare versioner av Barnhushållens ekonomi baserats på version 2 av FASIT. Sedan år 2019 har dock SCB senarelagt tillgängliggörandet av version 2 och de resultat som presenteras baseras därför på version 1. Det innebär att resultat avseende åren 2017–2023 är baserade på FASIT version 1, medan tidigare års resultat (exempelvis i tidsserier som redovisas), är baserade på version 2 av FASIT för aktuellt år. Vanligtvis är skillnaderna mellan resultat baserade på version 1 och 2 mycket små.

För resultatindikatorerna för målet om ett *jämställt föräldraskap*, baseras resultaten på uppgifter om utbetalningar av föräldrapenning och skattad föräldraledighet från Försäkringskassans datalager STORE. Studiepopulationen omfattar endast barn som är födda i Sverige och har bott i Sverige hela perioden. Föräldraparen består av en kvinna och en man, som har haft gemensam vårdnad om barnet under hela perioden. Det är parets första gemensamma barn och det enda barn som de fått under året och någon av dem har fått föräldrapenning utbetald för barnet under perioden.

³⁵ En stor del av registeruppgifterna hämtas från Inkomst- och taxeringsregistret. Dessa uppgifter kompletteras med uppgifter från Försäkringskassan, Skatteverket, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen (IAF), Pensionsmyndigheten, Centrala studiestödsnämnden (CSN) och Socialstyrelsen

Samkönade par, föräldrar utan gemensam vårdnad, adoptivföräldrar, föräldrar med flerbarnsfödslars, och föräldrar med barn födda utomlands har exkluderats ur studiepopulationen.

Utöver data om uttagen föräldrapenning presenteras även resultat avseende skattad total föräldraledighet under de första två åren i föräldrapar med barn födda 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 och 2021. För dessa analyser är studiepopulationen definierad på samma sätt som för föräldrapenninguttag. Mer information om hur föräldraledighet skattas se avsnittet "Definitioner" i detta kapitel.

Vad är ett barnhushåll och hur många finns det?

Vad är ett barnhushåll?

Hushållsdefinitionen är mycket viktig i denna rapport, eftersom hushållssituationen påverkar den disponibla inkomsten, inkomstfördelningen och vilken betydelse den ekonomiska familjepolitiken har för den ekonomiska standarden.

I HEK, som utgör underlaget för resultaten fram till och med år 2013, definieras ett *kosthushåll* som personer som bor i samma bostad och som har gemensam ekonomi och kosthållning. Flera generationer kan ingå i hushållet, liksom syskon eller vänner som bor tillsammans. Som barnhushåll räknas ett hushåll där det bor minst en person mellan 0 och 19 år. Ett barn med växelvis boende registreras bara på adressen där barnet är folkbokfört (det går inte att vara folkbokförd på mer än en adress).

Hushållsdefinitionen i STAR, som används från och med år 2014, utgår från Hushålls och Bostadsstatistikens (HoB) uppgifter om folkbokföring på lägenhetsnivå. Individer folkbokförda på samma fastighet och samma lägenhet (om fastigheten består av mer än en lägenhet) räknas till ett *bostadshushåll*. Bostadshushållen definieras efter hushållstyp enligt följande:

- Samboende:
 - Gift/registrerad partner
 - Sambo med gemensamma barn.
 - Sambo utan gemensamma barn (skattas enligt följande definition: två personer folkbokförda i samma lägenhet, som är minst 18 år, av olika kön, där ålderskillnaden mellan personerna är mindre än 15 år, och är inte nära släkt. Endast ett möjligt sambopar kan bildas inom hushållet)
- Ensamstående: Det finns endast en person över 19 år i hushållet.
- Övriga hushåll: Hushåll med flera vuxna som inte kan klassas som samboende eller utan folkbokförda vuxna.

Utöver detta definieras i STAR barnhushåll som hushåll med minst två folkbokförda personer som har en förälder-barn-relation till varandra. En förälder-barn-relation skapas om en person är biologisk förälder, adoptiv-förälder, vårdnadshavare eller "Annan person" (exempelvis fosterförälder) till ett barn hushållet. Personer 0–19 år räknas som barn under förutsättning att personen själv saknar barn i samma hushåll, ej ingått äktenskap, registrerat partnerskap eller är sammanboende, i vilka fall personen räknas som vuxen. Personer som är 18 eller 19 år och som inte bor med föräldrar eller annan vuxen person räknas som vuxna.

Övergången från HEK till STAR och därmed från kosthushåll till bostadshushåll medför förändringar i den beräknade fördelningen av olika hushållstyper. Antalet bostadshushåll är lägre än antalet kosthushåll. Detta beror bland annat på att (olikkönade) samboende par utan gemensamma barn kan kopplas ihop vilket tidigare enbart var möjligt att göra för de svarande i HEK. Förändringarna innebär sammanfattningsvis att antalet ensamstående är lägre i STAR och antalet sammanboende högre. Detta innebär att det är svårt att uttala sig om huruvida förändringar som skett mellan åren 2013 och 2014 är reella eller en konsekvens av det förändrade statistiska underlaget.

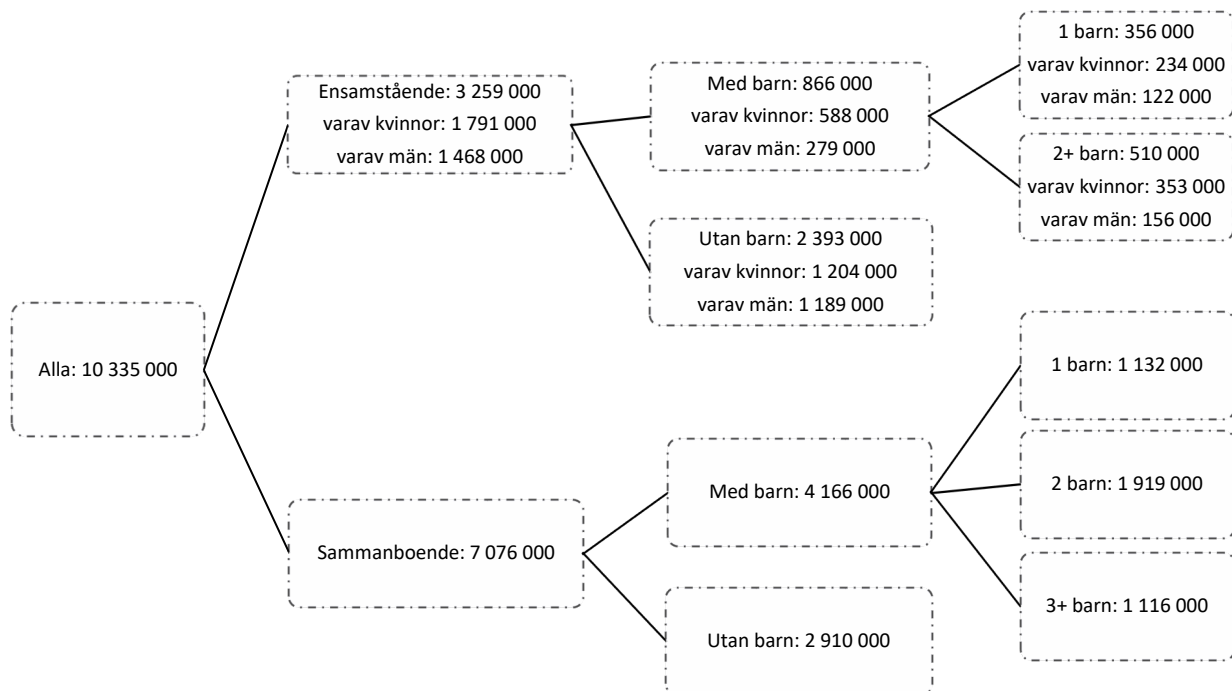
Antalet barnhushåll i Sverige

För att ge en bild av hur många personer som berörs av den ekonomiska familjepolitiken visas i Figur 37 befolkningssammansättningen i Sverige under år 2022 avseende hushåll med och utan barn. Uppdelningen är gjord utifrån föräldrarnas civilstånd och kön, men även deras barn är inräknade i antalet personer som bor i respektive hushållstyp. Totalt fanns strax över 10,3 miljoner personer i Sverige år 2023³⁶. Av dessa bodde 4 miljoner i hushåll med sammanboende föräldrar och minst ett barn. Totalt drygt 0,87 miljoner bodde i hushåll med en ensamstående förälder. Majoriteten av de ensamstående föräldrarna var kvinnor.

³⁶ Siffran anger fysiska personer i helårshushåll, vilket innebär att de varit folkbokförda i landet både i början och slutet av kalenderåret. I rapporten presenteras resultat för individer i åldrarna 0-64 år, vilket gör att antalet individer inte är detsamma.

Figur 37 Antal personer fördelade efter hushållstyp 2023

Källa: Egna beräkningar av SCB:s databas Star 2022, framskrivet med FASIT.

Metodologiska överväganden

Barn till separerade föräldrar är oftast folkbokförda hos mamman, även om de bor växelvis hos båda sina föräldrar. I databaserna ser det därför ut som att ensamstående föräldrar ensamma försörjer sina barn, även om många i praktiken delar försörjningsansvaret med den andra föräldern. Ensamstående föräldrars försörjningsbörda överskattas alltså, vilket kan leda till att till exempel den ekonomiska utsattheten bland ensamstående föräldrar framstår som större än den egentligen är. Omkring 35 procent av alla barn med ensamstående föräldrar bor ungefär lika mycket hos båda sina föräldrar och andelen har ökat över tid (Statistiska Centralbyrån, 2014). I de flesta fall där barnen bor växelvist delar föräldrarna lika på de kostnader som uppstår, eller står för de kostnader som uppstår när man har barnet boende hos sig (Statistiska Centralbyrån, 2014).

För att uppskatta vilken betydelse växelvis boende barn har för barnhushållens ekonomiska standard genomförde Statistiska Centralbyrån på uppdrag av Försäkringskassan känslighetsanalyser vilka publicerades i 2017 års upplaga av Barnhushållens ekonomi (Försäkringskassan, 2017). Dessa visar att felskattningen av den disponibla hushållsinkomsten är marginell i de aggregerade grupper som redovisas i föreliggande rapport. Till exempel minskar andelen med relativ låg ekonomisk standard från 38 till 35 procent bland ensamstående med barn, när man tar hänsyn till växelvist boende barn. Dock innefattar de aggregerade grupperna i sin tur

subgrupper med mycket olika ekonomisk standard. Exempelvis har 16 procent av ensamstående kvinnor med enbart växelvist boende barn relativt låg ekonomisk standard år 2016, medan motsvarande andel bland ensamstående kvinnor med fullt boende barn är 51 procent.

En annan källa till osäkerhet består i att datamaterialet från och med år 2014 baseras på det helt registerbaserade urvalet STAR, i stället för SCB:s intervjuundersökning Hushållens Ekonomi (HEK), som inte längre genomförs. Denna övergång innebär ett tidsseriebrott mellan 2013 och 2014 som gör det svårt att jämföra resultaten före och efter dessa årtal. Den generella bilden är dock att resultaten inte avviker från det som kan förväntas utifrån de befintliga tidsserierna.

Definitioner

Inkomster och konsumtionsenheter

Den disponibla inkomsten är den inkomst ett hushåll kan använda till konsumtion och sparande. För de flesta hushåll utgör inkomster från arbete den största delen av den disponibla inkomsten. Tillsammans med inkomster från kapital utgör arbetsinkomsten den så kallade faktorinkomsten. För att räkna ut den disponibla inkomsten lägger man till transfereringar från till exempel socialförsäkringarna och räknar bort den skatt som ska betalas. Schematiskt kan den disponibla inkomsten sammanfattas som:

Löneinkomst (+)
Företagarinkomst (+)
Kapitalinkomst (+ eller -)
= Faktorinkomst
Positiva transfereringar, ej ekonomisk familjepolitik (+)
Positiva transfereringar, ekonomisk familjepolitik (+)
varav generella bidrag
varav försäkring
varav behovsprövade bidrag
Negativa transfereringar, skatter (-)
= Disponibel inkomst

Informationen om inkomster bygger på årliga uppgifter från inkomsttaxeringen. Därför studeras de ekonomiska förhållandena under ett kalenderår.

I föreliggande rapport används genomgående disponibel inkomst per konsumtionsenhet, som även kallas ekonomisk standard. Denna tas fram genom att relatera hushållets disponibla inkomst till hushållets sammansättning och justera för försörjningsbörda. Detta gör att det går att jämföra den ekonomiska situationen mellan personer som bor i olika typer

av hushåll. För att justera inkomsten används en konsumtionsenhetsskala vars parametrar varierar beroende på hushållstyp. I denna rapport används en konsumtionsenhetsskala som konstruerats av SCB som även tar hänsyn till att utgifter för bostad, barnomsorg och lokala resor varierar. Personerna i ett hushåll tilldelas vikter enligt följande skala:

Person i hushållet	Vikt
Ensamboende eller första vuxen i ett samboförhållande	1,00
Andra vuxen i samboförhållande	0,51
Ytterligare vuxen	0,60
Första barnet 0–19 år	0,52
Andra och påföljande barn 0–19 år	0,42

Utrikesfödd, utländsk bakgrund

Vissa delresultat presenteras uppdelat på om de vuxna i hushållet är svenskfödda eller utrikesfödda. I HEK baseras denna definition på den individ som utgör hushållsföreståndare, vilket är den individ i hushållet som har högst förvärvsinkomst, och dennes eventuella partner. I STAR finns inte begreppet hushållsföreståndare, varför definitionen svenskfödd/utrikesfödd baseras på samtliga vuxna i hushållet: antingen är samtliga vuxna svenskfödda, samtliga utrikesfödda eller en kombination därav.

Undantaget är figurerna över långvarig låg ekonomisk standard som baseras på LISA där en uppdelning görs på utländsk bakgrund, vilket definieras som att en individ antingen själv är utrikesfödd eller båda individens föräldrar är utrikesfödda.

Mått på ekonomisk utsatthet som används i den här rapporten

Eftersom ekonomisk utsatthet är så svårt att definiera på ett enhetligt sätt är det vanligt att låta olika mått komplettera varandra när man analyserar förekomst och utveckling av ekonomisk utsatthet. Det gör vi även i den här rapporten. De kriterier vi använder för att mäta och fastställa ekonomisk utsatthet är:

- *Relativ låg ekonomisk standard:* Måttet innebär att den disponibla hushållsinkomsten för ett hushåll är lägre än 60 procent av medianen för den disponibla hushållsinkomsten i *hela* befolkningen (omkring 180 000 kronor för 2022).³⁷ Relativ låg ekonomisk standard sätter individen i relation till omgivningen, måttet är konstruerat så att en generell inkomstökning för alla i samhället inte nödvändigtvis minskar antalet fattiga. För att fattigdomen ska minska krävs att de med låga inkomster får en större inkomstökning än de som befinner sig ovanför fattigdomsgränsen.
- *Låg inkomststandard:* Måttet inkomststandard beskriver hur väl en familjs inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader som till

³⁷ Detta är även det mått som används inom EU under benämningen ”at risk of poverty”.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate

exempel mat, boende, hemförsäkring och barnomsorg. Vid beräkningen av inkomststandard sätts familjens disponibla inkomst i relation till levnadsomkostnaderna (som ibland kallas baskonsumtionen). Hänsyn tas till familjens sammansättning (antal barn och vuxna), eftersom levnadsomkostnaderna varierar beroende på familjens storlek. Låg inkomststandard innebär att inkomsterna inte räcker för att betala levnadsomkostnaderna, dvs. att den disponibla inkomsten är lägre än den så kallade baskonsumtionen.

- *Förekomst av försörjningsstöd*: En ofta använd mer absolut indikator på ekonomisk utsatthet är mottagande av ekonomiskt bistånd. Ekonomiskt bistånd består av två delar: *försörjningsstöd* och *bistånd till livsföringen i övrigt*. Försörjningsstödet ska tillgodose hushållens mer regelbundna utgifter. Bistånd till livsföringen i övrigt ska tillgodose kostnader för behov som kan uppstå då och då, exempelvis kostnader för tandvård, glasögon, sjukvård och medicin. I den här rapporten redovisar vi andelen individer där någon i hushållet har mottagit försörjningsstöd under året. Mottagande av bistånd till livsföringen i övrigt redovisas inte här.

Måttet mottagande av försörjningsstöd speglar rådande samhällssyn, det vill säga vad som räknas som en ekonomiskt utsatt situation vid varje given tidpunkt (Regeringskansliet 2004). Men att ha försörjningsstöd är inte synonymt med fattigdom. Individer och hushåll som får försörjningsstöd ska inte betraktas som fattiga eftersom bistånd ges för att familjerna ska kunna ha en skälig levnadsnivå. Ett problem med måttet är att politiska beslut har en direkt inverkan på de definierade fattighedsnivåerna – om politiker gör det svårare att få försörjningsstöd minskar förekomsten av ekonomisk utsatthet. Ett annat problem med måttet mottagande av försörjningsstöd är att långt ifrån alla som kan ha rätt till försörjningsstöd söker det. De som inte söker kan därmed vara mer ekonomiskt utsatta än de som får försörjningsstöd utan att det fångas av måttet.

Att mäta jämställt föräldraskap

I Försäkringskassans regleringsbrev för år 2021 anger regeringen att ett av målen med den ekonomiska familjepolitiken är att den ska bidra till ett jämställt föräldraskap.

Jämställdhetspolitiken och dess mål

Regeringens mål för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Målet antogs av riksdagen år 2006 i enlighet med förslagen i propositionen *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken* (Proposition 2005/06:155). För att uppnå det övergripande målet fastställdes fyra delmål.

De fyra delmålen är:

- En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
- Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Den jämställdhetspolitiska propositionen har tagit sin utgångspunkt i de förslag som formulerats i Jämställdhetspolitiska utredningens betänkande *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål* (SOU 2005:66). Därefter har ett antal skrivelser till riksdagen formulerats för att göra övergripande prioriteringar för politiken (bland annat Regeringens skrivelse 2011/12:3).

Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till att de jämställdhetspolitiska målen uppfylls?

Ett uttalat mål med familjepolitiken i allmänhet, och föräldraförsäkringen i synnerhet, är att främja arbetskraftsdeltagande för både föräldrarna och ge barn möjlighet till omvårdnad från båda sina föräldrar (Regeringskansliet 2004 och Regeringskansliet 2016). I den mån detta lyckas, kan det bidra till ökad måluppfyllelse för flera av de jämställdhetspolitiska målen.

De ekonomiska mekanismerna i föräldraförsäkringen är både kortsiktiga, då den fyller ut en del av inkomstbortfallet under föräldraledigheten, och långsiktiga, i form av att arbetsmarknadsanknytning och löneinkomster upprätthålls efter att barnet har fötts (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi 2015). En stark arbetsmarknadsanknytning bland kvinnor kan också ses som en viktig förutsättning för att nå betydelsefulla positioner i arbetslivet och därmed bidra till en jämnare fördelning av makt och inflytande. Samtidigt kan en generös föräldraförsäkring medföra att kvinnor är föräldralediga länge, vilket i sin tur kan bidra till en sämre löne- och karriärutveckling än för män (SOU 2017:101).

En tidigare studie från Försäkringskassan visar att det finns ett samband mellan hur föräldraledighet och obetalt hem- och omsorgsarbete delas, såtillvida att par som delar på föräldraledigheten i högre grad delar på det obetalda hem- och omsorgsarbetet (Försäkringskassan 2013). Men studien visar också att sambandet är olika starkt inom olika områden av det obetalda arbetet. En jämnare fördelning av föräldraledigheten anses vara en viktig pusselbit för att nå en mer jämställd fördelning av det totala obetalda hem- och omsorgsarbetet (Försäkringskassan 2013).

Hur bidrar den ekonomiska familjepolitiken till ett jämställt föräldraskap?

Jämställt föräldraskap är ett omfattande begrepp, som kan innefatta formellt omsorgsansvar, såväl som hushållsarbete, engagemang och delaktighet i beslut rörande barnet. Föreliggande rapport fokuserar på hur föräldrar fördelar det formella ansvaret för de yngsta barnen mellan sig. Mäns andel av föräldrapenninguttaget, samt andelen föräldrapar som delar lika på föräldrapenninguttaget (mätt som att båda föräldrarna tar ut mellan 40 och 60 procent av dagarna) är vanligt förekommande mått på jämställdheten i föräldraskapet (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi 2015, och Försäkringskassan 2015). Dessa mått används också i föreliggande rapport.

Dessa mått skall dock inte förväxlas med fördelningen av *föräldraledigheten*, då föräldraförsäkringen tillåter stor flexibilitet i förhållande till hur föräldrarna tar ut betald respektive obetald föräldraledighet. Enligt en studie från Försäkringskassan från 2013 tar både män och kvinnor ut föräldraledighet för en betydligt längre period än de tar ut föräldrapenning för (Försäkringskassan 2013). Den obetalda andelen av föräldraledigheten har ökat för både män och kvinnor sedan år 2003 då en liknande undersökning genomfördes. Resultaten visade också att mäns och kvinnors föräldraledighet i hög grad har olika form, där huvuddelen av mäns föräldraledighet tas ut när barnet är äldre och som deltidsledighet.

I den här rapporten presenteras resultat avseende föräldrapenning och skattad föräldraledighet under barnets två första år. Föräldrarnas användande av föräldrapenning när barnet är äldre än två år avser ofta kortare perioder. Dessa uttag kan därför ha en annan betydelse än under de första två åren, då en förälder ofta har ensamt ansvar för barnet under längre perioder.

Skattad föräldraledighet

Skattad föräldraledighet baseras på data från Försäkringskassans datalager STORE, och beräknas enligt ett antal antaganden. Den obetalda ledigheten, dagar då det inte tas ut föräldrapenning men föräldern är frånvarande från arbete eller annan sysselsättning, skattas. Som regel är det datum mellan två perioder av föräldrapenninguttag som ska skattas som obetald ledighet eller ej. Denna skattning utgår från två grundantaganden: att någon alltid är ledig för barn under ett år, samt att de försäkrade följer den s.k. SGI-regeln.

Barn under ett år får inte gå i förskola, omsorgen för dessa barn kan naturligtvis ske på annat sätt än att föräldrarna är föräldralediga men vi antar att någon förälder är det. SGI-regeln innebär att den försäkrade måste ta ut 5 nettodagar per kalendervecka för att behålla sin SGI. Denna regel gäller efter barnets ettårsdag.

För barn under 1 år skattas alltid datum mellan två perioder av föräldrapenninguttag som ledighet. För barn över 1 år skattas dessa datum som ledighet om mottagaren har tagit ut fem eller fler nettodagar under kalenderveckan. Skattningen sker per kalendervecka. Om två mottagare har

tagit ut föräldrapenningdagar för samma barn under samma kalendervecka skattas i regel endast obetald ledighet för en av dessa mottagare.

Observera att dagar då föräldrapenning tas ut alltid antas vara lediga dagar, en person som jobbar en halv dag och tar ut halv föräldrapenning kommer att tilldelas en hel dags skattad ledighet. Observera också att endast ledighet i samband med uttag av föräldrapenning kan skattas. En person som till exempel arbetar deltid för att vara föräldraledig deltid, men inte tar ut någon ersättning, omfattas inte av skattningarna.

Avgränsningar i definitionen av jämställdhet

I den del av rapportens resultatredovisning som berör familjepolitikens bidrag till ett jämställt föräldraskap studeras jämställdheten i föräldraskapet hos män och kvinnor med delad vårdnad om ett gemensamt barn, oavsett om föräldrarna lever tillsammans eller inte. Det innebär en begränsning eftersom jämställdhet inom andra familjekonstellationer inte belyses.

Median, medeltal, kvintiler, deciler och percentiler

För att på ett enkelt sätt beskriva den ekonomiska situationen för en typisk person används ofta medelinkomst eller medianinkomst. Medelinkomsten räknas ut genom att den totala inkomstsumman delas med antalet personer i befolkningen. Medianen fås fram genom att rangordna alla personer efter stigande inkomst och ta det mittersta värdet i fördelningen, om det finns nio personer i befolkningen utgör den person med den femte största inkomsten medianinkomsttagaren. Skillnaden mellan median och medelvärde består bland annat av att medianinkomsten inte påverkas av att det kan finnas personer med extremt höga inkomster, vilket driver upp medelinkomsten. I rapporten redovisas medelinkomst när disponibel inkomst delas upp i olika inkomstslag, medan medianinkomst används i beskrivningen av hushåll med låg ekonomisk standard.

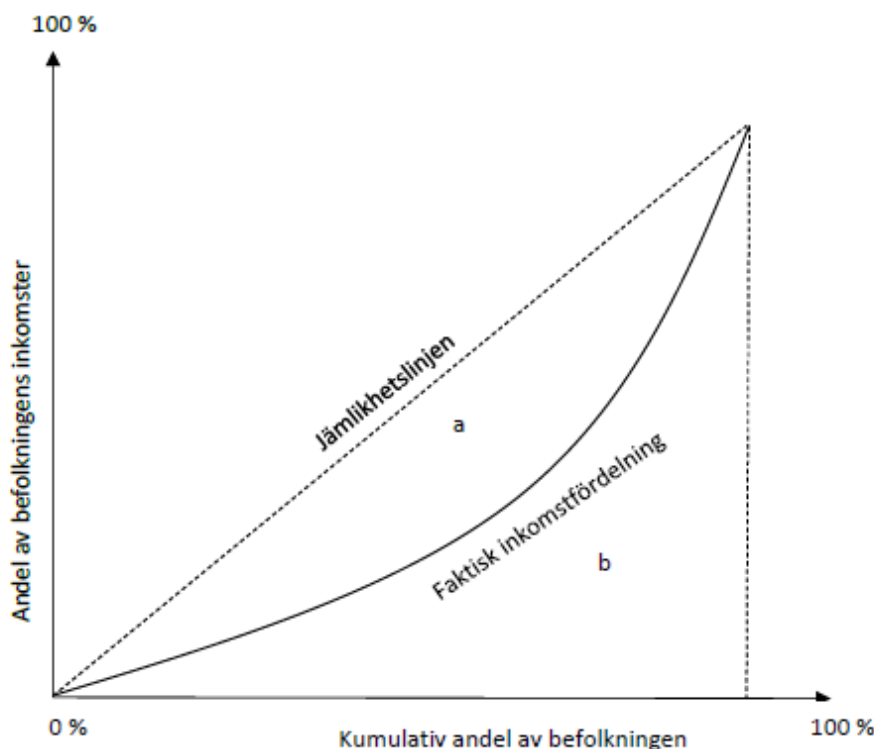
Inkomstkvintiler tas fram genom att befolkningen delas upp i fem lika stora grupper rangordnade efter stigande inkomst. De 20 procent av befolkningen med lägst inkomst hamnar i den lägsta kvintilen, de nästkommande 20 procenten hamnar i kvintilgrupp 2, och så vidare. De 20 procent av befolkningen med högst inkomst hamnar alltså i den femte kvintilen. Deciler tas fram på samma sätt men då delas befolkningen upp i tio lika stora grupper. På ett liknande sätt kan man välja att presentera vissa percentiler av inkomstfördelningen, där till exempel den 10e percentilen omfattar de 10 procent av befolkningen som har de lägsta inkomsterna och 90e percentilen de 10 procent som har de högsta inkomsterna i befolkningen.

Gini-koefficienten och koncentrationskoefficienten

Det finns många olika metoder för att mäta ojämlikhet i inkomst. I det tredje kapitlet av den här rapporten (Den ekonomiska familjepolitikens bidrag till att minska de ekonomiska skillnaderna mellan hushåll med och utan barn) används en av de vanligaste metoderna, den så kallade Gini-koefficienten. Koefficienten beräknas utifrån den s.k. Lorenz-kurvan (DeMaio 2007, Kawachi & Kennedy 1997) (se Figur 38). Om befolkningen sorteras i stigande ordning med avseende på inkomst visar Lorenz-kurvan sambandet mellan den kumulativa frekvensfördelningen och den kumulativa andelen av totala inkomster. I ett helt jämlikt samhälle skulle 25 procent av befolkningen tjäna 25 procent av inkomsterna. På samma sätt skulle 50 procent av inkomsterna erhållas av 50 procent av befolkningen och så vidare så att Lorenz-kurvan skulle bli en rak linje i 45 graders vinkel (den s.k. jämlikhetslinjen). Men detta är en teoretisk konstruktion eftersom Lorenz-kurvan i de flesta samhällen avviker från perfekt jämlikhet. De fattigaste 25 procenten av befolkningen kanske bara tjänar 10 procenten av inkomsterna och de fattigaste 50 procenten tjänar bara 20 procent av inkomsterna. Gini-koefficienten beräknas genom att dividera ytan mellan Lorenz-kurvan och jämlikhetslinjen (yta a i figuren) med den totala ytan under jämlikhetslinjen (yta a+b) (DeMaio 2007, Kawachi & Kennedy 1997).

Figur 38

Lorenzkurvan och Gini-koefficienten

Gini-koefficienten presenteras som ett värde mellan 0 och 1 där 0 innebär total överensstämmelse mellan Lorenz-kurvan och jämlikhetslinjen, det vill säga alla i befolkningen tjänar exakt lika mycket. På motsvarande sätt innebär en Gini-koefficient på 1 att all inkomst erhålls av en enda person (DeMaio 2007, Wilkinson & Pickett 2010).

En av fördelarna med Gini-koefficienten är att den är ett enkelt sammanfattande mått med en övre och undre gräns vilket underlättar jämförelser (DeMaio 2007). Dessutom tar Gini-koefficienten hänsyn till inkomstjämlighet inom hela befolkningen, i stället för att exempelvis bara mäta skillnaden mellan två extrema grupper som till exempel den fattigaste och rikaste decilen (Wilkinson & Pickett, 2010). Däremot är måttet mindre lämpligt för att synliggöra eller särstudera olika typer av ojämlikhet; Lorenz-kurvorna i två samhällen kan i realiteten korsa varandra, vilket är ett tecken på olika typer av inkomstfördelning, men ändå ge upphov till ungefär samma värde på koefficienten (DeMaio 2007). Gini-koefficienten är också mindre känslig för inkomstförändringar i den mittersta delen av inkomstfördelningen, jämfört med om förändringen sker i någon av ändarna av inkomstfördelningen (Berkman & Kawachi 2000). Kritiken till trots har komparativa studier visat Gini-koefficienten och andra mått på inkomstjämlighet är högt korrelerade (Kawachi & Kennedy 1997).

Koncentrationskoefficienten är ett index som anger fördelningsprofilen hos en inkomstkälla. Den kan anta värden mellan -1 och +1. Ju högre värde, desto starkare är inkomstkällan koncentrerad till personer eller hushåll med hög inkomst. Ett negativt värde anger att inkomstkällan är koncentrerad till dem med låg inkomst. Gini-koefficienten och koncentrationskoefficienten är nära relaterade, Gini-koefficienten kan uttryckas som summan av varje inkomstkällas koncentrationskoefficient vägd med inkomstkällans relativa storlek (Gustafsson & Palmer 2001, Van Karm 2010).